

Europese top van 24-25 juni 2021

Aan de orde is het **debat** over de **Europese top van 24-25 juni 2021**.

De voorzitter:

Aan de orde is het debat over de Europese top van 24 en 25 juni 2021. Een hartelijk woord van welkom aan de minister-president. Fijn dat u bij ons bent. We hebben veertien sprekers van de zijde van de Kamer. Dat is nogal wat, zeg. Maar daarna, na de heer Kuzu, gaan we eten. De beste bewaren we voor het laatst. Ik citeer nu de heer Kuzu, hoor. Ik citeer alleen maar.

De eerste spreker is de heer Jasper van Dijk van de fractie van de SP. Hij heeft zes minuten spreektijd. Het woord is aan hem.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Ja, voorzitter. Laten we het weer eens over Europa hebben, werd er net gezegd. Daar hebben we het al zo lang niet meer over gehad.

Voorzitter. Er is recent een verwerpelijke wet aangenomen in Hongarije. De wet verbiedt het vertonen en promoten van homoseksualiteit aan minderjarigen. Scholen die aandacht besteden aan homoseksualiteit krijgen een boete. Dat is ronduit walgelijk en in strijd met alle waarden waar Europa voor staat. We hebben ook al een brief gekregen van de ambassadeur. Ik vraag de premier of hij die ook heeft gezien. Die brief spreekt van "hysterie jegens Hongarije". De premier en de Europese Commissie hebben hun verontwaardiging uitgesproken en dat is goed. Terecht sprak de premier van Europa als waardegemeenschap. De vraag is wel wat er nu gaat gebeuren, wil het niet alleen bij woorden blijven. De artikel 7-procedure loopt, maar zal waarschijnlijk geblokkeerd worden. Dan kan de Europese Commissie naar het Europees Hof stappen. Ik vraag de premier of dat nu inderdaad gebeurt en wanneer hij resultaten verwacht. Er is ook nog de mogelijkheid dat lidstaten zelf actie ondernemen en Hongarije voor het Hof dagen. Nederland zou dat kunnen doen met andere lidstaten. Dit is eerder naar aanleiding van een motie niet gelukt, maar er is een nieuwe situatie ontstaan. Ik vraag de regering dus of zij deze stap wil zetten. Als er niets gebeurt, kan Hongarije, maar kunnen ook andere landen, steeds verder gaan met de uitholling van die Europese waardegemeenschap. En dat moeten we niet hebben.

Voorzitter. Er is veel onrust aan de grenzen van Europa en grof geweld in Kroatië. Er zijn pushbacks in Griekenland en opnieuw gammele bootjes die richting Italië gaan. Afgelopen weekend zag ik de film *Shadow World*, in het kader van de dag van de vluchteling. Hij gaat over Syrische vluchtelingen die keihard worden mishandeld aan de grenzen van Europa. Het is misselijkmakend wat je ziet in deze film, die overigens *Shadow Game* heet. Hoe kijkt de regering naar deze praktijken? Wat moeten deze Syrische vluchtelingen doen om asiel te krijgen? Ze zijn op de vlucht voor oorlog en geweld, maar maken geen schijn van kans op een fatsoenlijke procedure. Wat heeft Europa hun te bieden?

De nood is hoog bij de grenslanden, vandaar dat Italië en Spanje het willen hebben over de zogenaamde Maltadeal. Die gaat over een snelle procedure bij aankomst en een eerlijke verdeling van vluchtelingen over de lidstaten. Is de Nederlandse regering daar ook voorstander van? Hoe staat het hiermee?

In de agenda wordt ook gesproken over partnerschappen met derde landen. Kan de premier een nauwkeurig overzicht geven van de voortgang per land en per stadium? Ik krijg ook graag een reactie op de brief van 38 vluchtelingenorganisaties aan welwillende lidstaten om kwetsbare vluchtelingen uit Griekenland op te nemen. Het is immers Europees grondgebied.

Voorzitter. Dan Frontex, de Europese kustwacht. Er zijn nu drie zaken die Frontex in diskrediet brengen. Ten eerste zijn er de wanpraktijken op de werkvloer, met de bizarre uitgaven aan feestjes. Er werd €100.000 besteed aan een feestje in Warschau, lees ik in de EUobserver. Ten tweede zijn er de pushbacks. Ten derde is er het nieuwste wapenfeit: Frontex blijkt er ook financieel een bende van te maken. Als dit kabinet dan niet wil ingrijpen in verband met die pushbacks, dan is het misschien wel gevoelig voor het feit dat de Europese Rekenkamer concludeert dat Frontex financieel compleet tekortschiet. Gaat de minister dit punt aan de orde stellen bij de eurotop?

Voorzitter. Hoe staat het met de onderhandelingen over een nieuwe Turkijeverklaring? Graag een update, zoals vorige week ook is toegezegd door minister Kaag.

En dan nog schokkend nieuws uit Turkije. Mensen in het kantoor van oppositiepartij HDP zijn aangevallen en beschoten. Een partijlid, Deniz Poyraz, is hierbij om het leven gekomen. Het is afschuwelijk nieuws over waarschijnlijk een politieke moord. Komt er een onafhankelijk onderzoek? In hoeverre is de Turkse regering verantwoordelijk? Gaat deze regering de moord veroordelen en aandringen op onafhankelijk onderzoek, zo vraag ik de minister-president.

Voorzitter. Corona. Langzaam zien we steeds meer versoepelingen. Dat is goed nieuws. We hebben wel zorgen over de wijze waarop de COVID-19-pass wordt ingevoerd. Die is er namelijk zonder fatsoenlijke parlementaire behandeling gekomen. We vragen daarom de garantie dat het kader dat nu is opgezet, inclusief de trilogie, uiterlijk voor twaalf maanden en ook alleen maar voor de COVID-19-vaccinatie geldt. Graag een reactie.

Voorzitter, tot slot. Het is goed dat er sancties worden getroffen tegen Wit-Rusland, maar we moeten wel voorkomen dat de bevolking daarbij wordt geraakt. Graag een toezegging op dat punt.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan mevrouw Kamminga van de fractie van de VVD.

Mevrouw Kamminga (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Ik zou net als de heer Van Dijk willen zeggen: daar zijn we weer. Want nog maar een paar dagen geleden stonden we ook hier voor de Staat van de Unie.

Bovendien is in de voorgaande weken meermaals gedebatteerd met de diverse vakministers over de verschillende onderwerpen. Toch blijft het een mooie traditie om voor iedere Raad hier met elkaar te staan. Ik wilde graag aan de minister-president vragen of er al een speciaal kopje op de agenda van de Raad staat met "overige vragen vanuit het Nederlandse parlement".

Richting de heer Dassen — hij is er inmiddels ook — wilde ik toch nog zeggen: zo zie je maar, ook zonder een vlag in deze zaal staan we genoeg stil bij Europa en moeten we toch constateren dat er geen sprake is van de EU-olifant.

Maar goed, laat ik geheel in stijl beginnen met een onderwerp dat ook niet op de agenda staat: de aangenomen wetgeving in Hongarije die de positie van lhbtq+ nog verder onder druk zet. Ook daar refereerde de heer Van Dijk al aan. Het schenden van fundamentele Europese waarden en het inperken van de vrijheid om jezelf te kunnen zijn, is iets waarvan we niet moeten weggijken. Ik ben daarom ook blij dat de Kamer hierover vandaag een motie met ruime meerderheid heeft aangenomen. Het is bovendien goed dat de minister-president donderdag in het debat al aangaf dat hij eigenlijk de motie niet nodig had om zijn afschuw over deze ontwikkelingen uit te spreken, ook tijdens de Raad. Want de Unie is meer dan alleen een markt; het is ook een waardegemeenschap.

Voorzitter. Ik wil de discussie van donderdag niet opnieuw voeren, maar ik wil ook vandaag benadrukken dat het een onbevredigend gevoel geeft dat Hongarije en Polen in afwachting van een uitspraak van het Hof gewoon aanspraak kunnen maken op financiële middelen. Ik vraag me dan ook af of er wellicht wat laagdrempeligere opties zijn om middelen aan te houden, zoals we dat naar ik heb begrepen ook bij projecten in Polen hebben gedaan toen dat land homovrije zones heeft ingericht. Ergo, mijn oproep is om te blijven kijken waar er mogelijkheden zijn en niet te schromen om die dan te benutten.

Dan kom ik toch bij de agenda. Er is de afgelopen periode zowel in Brussel als in Den Haag veelvuldig over het vaccinatiepaspoort gesproken. Met de zomervakantie voor de deur, het vaccinatieprogramma dat op stoom is en een daling van de besmettingscijfers en ziekenhuisopnames, mogen we inmiddels weer nadenken over een vakantie in het buitenland. Dat is goed nieuws. Een belangrijke stap hierbij is het vaccinatiepaspoort. Voor dit paspoort is altijd de datum van 1 juli genoemd. Ik wil de minister-president vragen of we nog op schema liggen en of er andere landen zijn die het niet gaan halen. Wat betreft de inzet om naast een vaccinatie ook op een andere wijze te moeten kunnen aantonen dat je niet besmet bent, steun ik de lijn van de regering. Wel blijft het jammer dat er een wachtperiode is na de laatste prik.

Dan zag ik dat er tevens gesproken wordt over de evaluatie en de lessons learned. Dat is op zich altijd een goede zaak en ik ben nieuwsgierig naar het BNC-fiche met een nadere duiding dat er binnenkort aankomt. Hierbij hoop ik dat er ook aandacht is voor de effecten op de grensregio's. Zeker daar waren de verschillen tussen landen pijnlijk merkbaar. De aankoop en ontwikkeling van vaccins is wat mij betreft ook een punt van aandacht.

Dan wil ik ten slotte op dit punt, zoals u ook van mijn partij gewend bent, het kabinet toch vragen ervoor te waken dat

het adagium "never waste a good crisis" — met excuses aan mevrouw Van der Plas dat dit in het Engels was — zover strekt dat eventuele aanvullende maatregelen vanuit Brussel ten koste gaan van onze nationale bevoegdheden op dit gebied. Ik hoop dat de minister-president dat kan bevestigen.

Migratie. Het is goed dat er wordt gesproken over migratie, en zeker ook over de externe component. Want daar ligt een belangrijke sleutel en daar zouden we onze krachten moeten bundelen. Het is van belang dat er een effectieve aanpak op EU-niveau komt: een aanpak die ervoor moet zorgen dat mensen niet langer die gevaarlijke overtocht maken, waar de heer Van Dijk al aan refereerde, en die zorgt voor fatsoenlijke opvang in de regio. We zien nu dat er veel mensen in Europa aankomen die geen recht hebben op asiel. Dat legt onnodig druk op het systeem. Ik zou de minister-president willen vragen op welke wijze er invulling wordt gegeven aan de passage "met gecoördineerde inzet van middelen over de volle breedte van het instrumentarium". Het ligt wellicht aan mij, maar ik weet niet zo goed wat hiermee wordt bedoeld. Ik zou me kunnen voorstellen dat we steun vanuit de EU koppelen aan de mate waarin landen bereid zijn op dit punt afspraken te maken. Mocht dit niet zo zijn, dan bij dezen die suggestie. Maar het allerbelangrijkste wat ik het kabinet wil meegeven, is dat het urgent is om stappen te zetten op dit gebied.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Ik ben het er helemaal mee eens dat er meer structuur en meer beheersing moet komen in de migratiestromen die er op dit moment zijn, maar ik heb in mijn termijn ook iets gezegd over het keiharde geweld dat wordt gebruikt aan de grenzen van Europa. De pushbacks, het geweld van de Kroatische grenspolitie: dat moet je echt niet onderschatten. Wat moet een Syrische oorlogsvluchteling die in alle opzichten voldoet aan de asielen, volgens de VVD doen om in Europa asiel aan te vragen?

Mevrouw Kamminga (VVD):

Zoals u weet, ben ik niet de asielwoordvoerder van de VVD, maar goed, ik zal desondanks een poging doen. Volgens mij hebben we het hier in het vorige debat ook al over gehad. Toen heeft u mijn collega Azmani daarop bevestigd, die natuurlijk een groot voorvechter is van een goed asielbeleid op Europees niveau. Daar is ook gezegd ... Volgens mij heeft het kabinet het ook herhaald. Ik zag het in ieder geval ook staan in de beantwoording van de staatssecretaris. We hebben natuurlijk kunnen lezen over die schendingen, die vermeende schendingen. Daar wordt nu onderzoek naar gedaan. Dat is wel echt de eerste stap, vind ik. We moeten goed kijken wat er aan de hand is. Als er sprake is van schendingen van het internationale recht, dan heeft de Commissie een rol om het betreffende land erop aan te spreken. Dat is wat mij betreft de volgorde.

De voorzitter:

Afrondend, kort.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Maar mijn vraag was: waar moet een Syrische oorlogsvluchteling, een echte asielzoeker dus, nu aankloppen als het aan de VVD ligt? Want als hij nu naar Europa gaat, wordt

hij gewoon keihard teruggeslagen, met grof geweld. Bent u het ermee eens dat we moeten zoeken naar een manier om echte oorlogsvluchtelingen wel in aanmerking te laten komen voor asiel, het liefst aan de grenzen van Europa, met Europese asielcentra? Ziet de VVD dat zitten?

Mevrouw Kamminga (VVD):

Volgens mij hebben we gewoon internationale criteria voor hoe het gaat, voor wanneer je asiel kunt aanvragen. Ook binnen Europa hebben we die regelgeving. Maar volgens mij is het altijd helder geweest. Daar hebben we als VVD altijd voor gestaan: voor ons is opvang in de regio het centrale punt. Als er toch mensen naar Europa komen, vang je ze op in het land waar ze aankomen. Daarvoor hebben we Dublinakkoorden. Dat zou de route moeten zijn. Volgens mij zijn die stappen helder.

De voorzitter:

Ja, helder. U continueert.

Mevrouw Kamminga (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Dan het volgende punt, de herstellfondsen. Ik heb de minister van Financiën in het debat over de Ecofin horen zeggen, als ik het goed heb, dat we een daverende zomer tegemoetgaan en dat de cijfers zowel in Nederland als in de hele EU hoopgevend zijn. Laten we dat hopen, want we kunnen wel wat goed nieuws gebruiken. Hoewel de VVD zoals u weet erg hecht aan gezonde overheidsfinanciën — daarbij hoort zeker ook beheersbaarheid van de overheidsschuld — begrijpt de VVD de inzet om in deze omstandigheden meer ruimte te geven. Ik ga er wel vanuit dat dit van korte duur zal zijn, want uiteindelijk weten we allemaal dat je op een schuldenberg geen gezonde economie kunt bouwen. We zien nu al dat de economieën van landen met een lagere staatsschuld sneller lijken op te veren. Dat laat de noodzaak maar weer eens zien van hervormingen, in plaats van enkel het verstrekken van extra middelen. Kan de minister-president iets meer zeggen over het krachtenveld in de Raad op dit punt?

Wat betreft het herstellpakket ben ik blij dat de minister-president, maar ook de minister van Financiën, heeft bevestigd dat dit een eenmalige crisismaatregel was. Ook daar hecht de VVD erg aan. Verder steunen we het kabinet in zijn inzet om te pleiten voor een fatsoenlijke beoordelings-termijn. Ik zag ook al dat er vervolgsessies over zijn gepland in deze Kamer. Dat is fijn.

Gelet op de tijd en het feit dat we zowel donderdag tijdens de Staat van de Unie als in de vakcommissies uitvoerig hebben gesproken over Rusland en Turkije, wil ik hier volstaan met herhalen dat we zorg hebben over de ontwikkelingen in beide landen. Waar we bij Turkije op onderdelen, zij het met kleine stapjes, vooruitgang zien, lijkt dat bij Rusland allerminst het geval. De VVD heeft dan ook de motie van collega Sjoerdsma gesteund om gerichte sancties in te stellen voor de directe kring rondom Poetin en kan zich vinden in de kabinetsinzet in de Raad op dit punt.

Als laatste Wit-Rusland. Ik ben blij dat er nu eindelijk een sanctiepakket op tafel ligt. Zou de minister-president hierop kunnen reflecteren? Is hij tevreden met de uitkomst?

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Een vraag van de heer Kuzu wellicht?

De heer Kuzu (DENK):

Mevrouw Kamminga heeft zich heel duidelijk uitgesproken over Hongarije, maar ik wil toch graag van haar partij weten met welke boodschap onze minister-president naar Brussel moet afreizen. Wat moet er volgens haar gedaan worden?

Mevrouw Kamminga (VVD):

Excuus, voorzitter, over Hongarije? Ja. Volgens mij hebben we daar afgelopen donderdag uitvoerig bij stilgestaan en hebben we ook wat opdrachten meegegeven voor wat we willen onderzoeken. Ik heb nu ook weer gezegd dat we wat mij betreft in gesprek gaan met andere landen om ernaar te kijken en ruimte te zoeken. Ik hoop daar in de eerste termijn van de minister-president wellicht iets over te horen. Is er toch nog ergens ruimte? Ik begrijp dat het pad, nu het Hof nog geen uitspraak heeft gedaan om iets te doen met die RRF-fondsen, lastig is. Ik vind daar van alles van, maar zou wel graag willen horen of er nog mogelijkheden zijn om iets extra's te doen, al is het maar klein. Ik vind wel dat een symbool op zijn plek is. Maar ik wacht de beantwoording van de minister-president af op de vragen die ook de heer Van Dijk zo prangend heeft gesteld.

De voorzitter:

Afrondend, kort, puntig.

De heer Kuzu (DENK):

Ik ben vooral heel benieuwd naar het standpunt van de VVD-fractie, hoewel in een later stadium ook wel naar het standpunt van de minister-president. Maar het gaat mij nu voornamelijk om de VVD-fractie. U heeft de brief van de Hongaarse ambassadeur ook gekregen, die begint met: dit is georganiseerde hysterie. Waar zit dan mogelijk ruimte, volgens de VVD-fractie, niet volgens de minister-president?

Mevrouw Kamminga (VVD):

Wat de VVD-fractie vindt, is volgens mij evident. Ik ben daar ook uitgesproken over geweest in mijn inbreng. Wij stonden nota bene onder de motie van de heer Dassen. Wij vinden dit gewoon onacceptabel. Wij vinden ook dat je daar kritisch naar moet kijken. Daar is volgens mij helemaal geen misverstand over.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dat is goed. Mevrouw Kamminga is ook in het vorige debat helder geweest. Ook zij vindt net als D66 niet dat er belastinggeld naar de heer Orban kan als dit soort dingen plaatsvinden. Maar dan toch de vraag. De premier had het er de vorige keer over dat er wel mag worden geflitst maar dat er geen boetes mogen worden uitgedeeld. Dat geldt misschien voor te hard rijden, maar inmiddels moeten we constateren dat Hongarije niet alleen te hard rijdt, maar ook andere auto's van de weg duwt. Ik zou mevrouw Kamminga willen vragen of dit de situatie voor haar fractie verandert

en we toch het rechtsstaatmechanisme in stelling moeten gaan brengen.

Mevrouw Kamminga (VVD):

Het verandert volgens mij niet. We hebben het betoog gehoord. Ik heb ook gehoord waarom dat lastig is. Ik had zelf de vorige keer in mijn betoog de analogie van de flitspaal en heb gezegd dat ik dat onbevredigend vond. Dat vind ik nog steeds. Tegelijkertijd vind ik ook: als iets niet kan, kan het niet. De Raad had nog een moment nodig om een weging te maken; volgens mij heeft u daarom uw motie ook aangehouden. Ik vind het netjes om dat af te wachten. Als dat onvoldoende blijkt, hebben we daar opnieuw een discussie over, wellicht aan de hand van een motie die u al in voorbereiding had.

De heer Sjoerdsma (D66):

Die motie houden we inderdaad aan, omdat het gewoon netjes is om even de kans te geven om er goed naar te kijken. Ik zag net de verklaring van Nederland, België, Litouwen en nog een aantal andere landen voorbijkomen, waarin wordt gesteld dat alle mogelijke middelen zouden moeten worden ingezet om hier iets aan te doen. De minister-president moet me maar corrigeren als ik dat verkeerd zie, maar de premier lijkt daarmee in ieder geval voor te sorteren op dat dit wel zou kunnen. Zou de VVD het wel kunnen steunen als dat zou gaan gebeuren?

Mevrouw Kamminga (VVD):

Volgens mij heb ik net ook de oproep gedaan om te kijken wat er kan. Als er iets kan, zijn we er van harte voor. Volgens mij is daar geen misverstand over.

De heer Bisschop (SGP):

Ik probeer mij terughoudend op te stellen als het gaat om de gewraakte wet die in Hongarije wordt aangenomen. Het is allereerst een binnenlandse aangelegenheid. Wat mij wel opvalt, is dat de ene scherpe veroordeling over de andere heen tuimelt. Als je die wet zelf serieus bekijkt — los van de brief van de ambassadeur hebben we daar een lichte poging toe gedaan — dan vraag ik mij af of het terecht is om dat zo ongenueanceerd en eenzijdig, alleen maar in het frame te schieten waarin het geframed wordt, namelijk dat het een antihomowet is. Nee, het is een wet gericht op de bescherming van kinderen. En dan wordt er stelling genomen tegen pedofilie en wordt er stelling genomen tegen pornografie, om kinderen te beschermen en een gezonde seksuele opvoeding te geven. Dan wordt er stelling genomen tegen al te gemakkelijk meegaan met genderverandering. Je hoeft maar een beetje het nieuws te volgen dat uit Zweden en het Verenigd-Koninkrijk komt om te weten hoeveel ellende dat ook met zich meebrengt. Is het dan niet op zijn plek, vraag ik aan mevrouw Kamminga, om hier iets genuanceerder mee om te gaan, in plaats van te hameren op: dit is een antihomowet en dat moet keihard worden aangepakt?

Mevrouw Kamminga (VVD):

Ik heb een andere invulling en associatie bij die wet. Maar los daarvan is er wel een trend te zien, een trend die natuurlijk zorgelijk is. De heer Sjoerdsma zei ook al dat het

een beetje opstapelt: eerst mag dit niet, dan mag dat niet. Ik vind wel dat het een fundamentele waarde is, ook binnen de EU, dat je mag zijn wie je wilt zijn, dat je daarvoor uit kan komen, dat er ook fatsoenlijk les over is en dat je weet dat het gewoon kan en mag. Daar kan je anders naar kijken. Ik vind deze wet dus op zichzelf al echt een aandachtspunt, maar ben het ook helemaal eens met wat de heer Sjoerdsma in zijn interruptie zei: het is niet iets wat op zichzelf staat. We zien die trend in een aantal landen, met name in Hongarije en Polen, en ik vind die trend ontzettend zorgelijk. Ik vind ook dat we ons daartegen moeten uitspreken.

De heer Bisschop (SGP):

Dat staat eenieder natuurlijk vrij, maar ik blijf pleiten voor het goed recht van de lidstaten die zich baseren op Europese verdragen en niet op onze nadere specificatie en invulling van die verdragen en die waarden. Vervolgens ligt er iets waar veel meer nuance in zit dan in het frame wordt weergegeven. Is het dan niet gewoon een kwestie van recht en van billijkheid, ook tegenover die lidstaten, om daar ook recht aan te doen?

Mevrouw Kamminga (VVD):

Ik wil het allemaal niet herhalen maar dit moet je zien in een context, nog los van de andere weging en duiding die ik heb van die wet. Voor mij valt het in een trend die dusdanig zorgelijk is dat ik vind dat we er tegen op moeten staan en ons erover moeten uitspreken, wat ik ook heb gedaan.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan de heer Van der Lee van de fractie van GroenLinks.

□

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Voorzitter. Ook ik begin met Hongarije en de bedroevende wet die daar is aangenomen. Ik juich toe dat de Kamer in overgrote meerderheid de motie-Dassen die we als GroenLinks hebben meegetekend, steunt. Ik ben ook heel blij dat de Kamer in meerderheid de motie heeft aangenomen die ik had ingediend om bij de toetsing van voorstellen voor het Herstel- en Veerkrachtfonds ook te kijken naar de rechtsstatelijkheid. Ik ben ook benieuwd of er niet nog meer mogelijkheden zijn. De verklaring die ophanden is van meerdere lidstaten, of die al is uitgegaan — ik ben ook benieuwd hoeveel lidstaten er eigenlijk aan meedoen — lijkt mij zeer, zeer terecht. Ik vind dat wij ons als Europa, als lidstaten en zeker als Nederland krachtig moeten uitspreken tegen wetten die indruisen tegen de waardegemeenschap die we zijn. Ik vind het problematisch dat de UEFA zich zo keert tegen initiatieven om hier aandacht voor te vragen. Ik juich het initiatief van de gemeenteraad van München toe om hun arena op een bepaalde manier te verlichten. Ik snap niet wat de UEFA daarover te zeggen heeft. Ik vind dat de regering eigenlijk iets te veel de sport buiten de politiek plaatst. Dat kan niet altijd. Vorige week hadden we een debat waar Bakoe langskwam, een van de plekken waar gespeeld wordt. Een paar kilometer verderop worden daar Armeniërs krijgsgevangen gehouden en heel slecht behandeld. Daar moeten we ook wat van kunnen zeggen.

Over de rechtsstaat hebben we het al veel gehad. Ik wil ook nog even wijzen op wat er gisteren is gebeurd: een oproep van alle privacy-autoriteiten in Europa om heel snel een verbod in te stellen op alle vormen van gezichtsherkenning en biometrische toepassingen in de Europese Unie. Ik hoop dat de minister-president die oproep heeft geregistreerd en dat hij die oproep deelt. Zeker gelet op de ontwikkelingen in Hongarije en Polen moeten we extra waakzaam zijn en moeten we op tijd voorkomen dat er ook op dit terrein initiatieven worden ondernomen die we niet willen. Ook deel ik de kritiek die anderen al hebben geuit op pushbacks vanuit Frontex. Ook daar zou ik toch nog een wat krachtiger en kritischer geluid over willen horen vanuit het kabinet.

Dan de agenda van de Europese top. De vorige twee sprekers hebben het al gehad over Belarus en de sancties. Er ligt een pakket maar alle ins en outs daarvan zijn mij nog niet compleet helder, ook omdat de Algemene Raad er zich nog over moet buigen, maar we hebben wel meegekregen dat Oostenrijk wat dwarslag, omdat het mogelijk de bancaire sector zou raken. Mij is niet helemaal helder wat daarover besloten is. Kan de minister-president daar uitleg over geven?

Naast de sancties die heel terecht zijn en die ook gericht moeten zijn op het regime, maken wij ons ook wel zorgen, in de zin dat we moeten oppassen dat het niet te veel de burgers raakt. Daarnaast is het belangrijk dat we de oppositie, de journalisten ondersteunen die nu het meest geraakt worden. We zouden graag zien dat de Nederlandse overheid nog wat meer inspanningen verricht, al dan niet via de ambassade, om waar het kan, bijstand te verlenen.

Waar ik wel wat kritischer over ben, is dat er eigenlijk geen enkele voortgang lijkt te worden gemaakt als het gaat om Rusland. Er is het ene na het andere incident, maar als het gaat om het instellen van additionele sancties — de motie-Sjoerdsma hebben wij ook medegetekend — lijkt er ook bij Nederland toch een zekere terughoudendheid te zijn, terwijl wij in belangrijke mate een facilitator zijn van verkeerd geld van mensen die om Poetin heen zitten. Ook op dat punt zou mijn fractie toch echt willen dat Nederland extra initiatieven neemt. We hebben het vorige week ook weer gehad over Nord Stream 2. Ook hier vind ik het onterecht om dat als een commercieel project neer te zetten. Het is geen louter commercieel project. Bovendien is het vanuit de gasvoorziening gezien helemaal niet nodig. Er is al meer dan genoeg gasinfrastructuur. Ook hier dus nogmaals de oproep aan de minister-president: wees kritischer en gebruik de drukmiddelen die we moeten gebruiken als het gaat om Rusland.

Dan zou ik toch ook nog even willen stilstaan bij covid. Het is fijn dat er licht aan het einde van de tunnel is en dat we aan het eind van deze week mogelijk van veel maatregelen verlost zullen zijn. Tegelijkertijd moeten we heel waakzaam zijn, zeker op nieuwe varianten als de deltavariant, die nu ook in Rotterdam opkomt, en mogelijk nóg nieuwere varianten waar de vaccins minder goed tegen bestand zijn. Is er zekerheid bij het kabinet dat ook de Europese aanpak op dit moment alert genoeg is op de plotselinge verspreiding van nieuwe varianten die zo sterk zijn dat ze vaccins kunnen weerstaan? Wordt er dan snel en tijdig ingegrepen, zodat we niet weer in een langere lockdown terechtkomen? Ik hoor graag van de premier of hij daar gerust op is of dat hij ook vindt dat er binnen de Europese Unie nog extra stappen nodig zijn. Ik juich daarnaast toe dat we vandaag

gestemd hebben over een motie van naar ik meen collega Piri, die wij ook hebben meegetekend, over de patenten. De Kamer heeft daar nu een uitspraak over gedaan. Gaat de regering daar nu onmiddellijk naar handelen, ook al bij de komende Europese top? En worden wij op de hoogte gehouden van de vorderingen op dat punt? Want ook dat is voor de hele Kamer, of in ieder geval voor een meerderheid, een aangelegen punt. Ik hoop dat ook daar extra stappen worden gezet.

Daar wil ik het eigenlijk bij laten voor dit moment, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we luisteren naar de heer Sjoerdsma van D66.

De heer Sjoerdsma (D66):

Voorzitter. De anti-lhbt-wetgeving in Hongarije is verschrikkelijk. Het is on-Europees. Gelukkig vindt de UEFA dat ook; dezelfde UEFA die in aanloop naar het Europees kampioenschap volop uitpakte met een campagne tegen racisme en tegen homofobie. Nu puntje bij paaltje komt, blijkt de UEFA er echt volstrekt anders over te denken. Er moet een onderzoek worden gedaan naar de regenboogarmband van de heer Neuer, de aanvoerder van het Duitse team, en als München het stadion in regenboogkleuren wil laten oplichten — collega Van der Lee zei het al — dan is de internationale voetbalorganisatie te klein. Ik zou zeggen: de heer Bisschop kan de UEFA een hand geven.

Gelukkig was de heer Rutte duidelijker. Hij noemde de wet "echt onacceptabel". En zo is het natuurlijk, maar dan is het nu ook: daad bij woord, geen geldstromen naar Hongarije en het rechtsstaatmechanisme inzetten. Over dat laatste zegt de heer Rutte: ik heb in december afgesproken dat de Commissie wel mag flitsen maar geen boete mag uitdelen. Ik zei net al tegen collega Kamminga dat dat natuurlijk vervelend en niet prettig is, maar dat het eigenlijk ook onbegrijpelijk is als je kijkt wat er is gebeurd tussen december en nu. Ik noem maar eventjes vier dingen. Ik noem Club radio, die in februari van dit jaar uit de lucht is gehaald na kritiek op de overheid. Dat is gewoon het censureren van de pers. Ik noem het feit dat universiteiten en cultuurinstellingen onder het gezag van de Staat zijn gebracht in april van dit jaar. Ik noem de lhbt-wetgeving. Ik noem ook nog even dat de heer Orbán dit weekend pleitte voor het verzwakken van het Europees Parlement.

Daarmee heeft de heer Rutte in december wel iets weggeven wat niet van hem is. De heer Rutte kan namelijk de rechtsstaat niet weggeven. Ik zou hem willen vragen de volgende twee dingen te doen. Eén: tijdens de Europese top Orbán aanspreken op het schenden van de Europese waarden met deze nieuwe wetgeving. Twee: ik wijs op de verklaring die is uitgegaan vlak voor het debat, die ik in het Engels zal moeten citeren omdat ik haar alleen in het Engels heb gezien, waarin staat dat all tools at its disposal — van de heer Rutte, van de Europese Commissie — moeten worden ingezet richting Hongarije om hier iets aan te doen. Als daar staat "alle instrumenten", dan zie ik daar ruimte voor het rechtsstaatmechanisme. Ik vraag de premier of ik dat correct lees of dat dat mijn eigen optimistische geest is.

Voorzitter, dan corona. Allereerst heb ik een compliment aan het kabinet voor het mogelijk maken van gratis tests op een zeer korte termijn. Dat is een nadrukkelijke wens van de Kamer, die het mogelijk maakt dat jonge mensen en gezinnen straks makkelijker vakantie kunnen vieren, ondanks het feit dat sommigen van hen nog niet gevaccineerd zijn. Dat is ongelofelijk belangrijk. Het voorkomt ongelijkheid.

Ik heb ook een zorg, en die zit in het digitale coronacertificaat waarvan het kabinet zegt dat het klaar is op 1 juli. Dat voelt toch een beetje alsof het kabinet zegt dat de generale repetitie wordt gehouden op de dag van de première. Ik vind dat zelf risicovol. Het brengt ook risico's met zich mee, bijvoorbeeld alleen al de technische verbinding tussen de Europese gateway en de nationale database, die heel veel softwarefouten kent. Als het echt op 1 juli klaar is in Nederland, is de kans dus klein dat mensen zaterdag 3 juli al met een EU-coronacertificaat op reis kunnen. Ik zou graag een reactie van de minister-president ontvangen op dat risico. Hetzelfde geldt voor het volgende punt. Er zijn Nederlanders in het buitenland geprikt, die niet geregistreerd zijn. Er zijn mensen door hun huisarts geprikt, die niet geregistreerd zijn. Er zijn mensen die slechts één keer geprikt zijn omdat ze al corona hebben gehad, die ook niet geregistreerd zijn. Hoe wordt dat rechtgetrokken? Hoe wordt ervoor gezorgd dat deze mensen ook kunnen reizen met dat digitale certificaat?

Voorzitter. Er is ook nog veel onduidelijkheid over coronaregels in Europa deze zomer, want de Raadsaanbevelingen spreken steeds over "kunnen". Reisbeperkingen kunnen ook worden opgeheven na de eerste van de twee vaccins. Lidstaten kunnen van personen die vanuit een oranje of rood gebied reizen, eisen dat zij in het bezit zijn van een negatieve-testcertificaat en kinderen onder de 12 jaar zouden moeten vrijgesteld zijn van de verplichting een test te ondergaan. Met de open interpretatie van de regels ligt ook verwarring op de loer. Hoe voorkomen we dat Nederlanders op weg naar bijvoorbeeld Italië straks komen vast te zitten bij de Frans-Italiaanse grens omdat iedere lidstaat andere eisen heeft? Ik vraag de premier hoe dat nog beter kan worden afgestemd en ook hoe we mensen duidelijker kunnen informeren over alle verschillende eisen en verplichtingen per land, ook omdat al deze losse nationale regels ons tonen dat er een groter probleem is tijdens deze crisis: te vaak te weinig eenduidig beleid. Vliegverboden, testbeleid en quarantainebeleid zijn gewoon minder effectief in de Schengenzone als we die op nationaal niveau organiseren. Mijn vraag aan de premier is hoe we voorkomen dat de deltavariant zich nu wijd binnen de Europese Unie verspreidt doordat bijvoorbeeld landen als Nederland geen vliegverbod vanuit India hebben, zoals Duitsland dat wel heeft.

Voorzitter. Op het punt van migratie bevinden we ons in een impasse. Er is geen effectief migratiebeleid, omdat er geen consensus is. Er wordt ook geen stap gezet, omdat Nederland niet bij een kopgroep wil horen. Ik waarschuw de heer Rutte er wel voor dat de klok tikt. Je kan volgens mij niet uitsluiten dat er juist grotere migratiestromen op gang komen na deze coronacrisis, na deze corona-epidemie, als die wegebt. Ik doel op mensen die niks meer te verliezen hebben. Willen we daar grip op krijgen zonder onze waarden in gevaar te brengen, dan zullen we aan de slag moeten. Ik heb een aantal vragen. Eén. Is de premier het ermee eens dat pushbacks niet kunnen, dat die tegen het interna-

tionale recht zijn en dat de Europese Commissie Griekenland daarover op de vingers moet tikken? Twee. De heer Azmani van de VVD pleitte hier vorige week — ik vond dat een interessant betoog — voor legale migratie, om grip te krijgen op de migratiestromen. Ik hoop dat de heer Rutte daarnaar wil luisteren. Als we uitgeprocedeerde asielzoekers terug willen sturen naar landen van herkomst, dan moeten we die landen namelijk ook wat te bieden hebben. Als dat gereguleerde arbeidsmigratie is voor sectoren die met veel vacatures kampen, dan is dat win-win. Ik vraag de heer Rutte of hij dat ook ziet. Tot slot. Is de heer Rutte bereid om opnieuw naar zaken als the Malta Declaration te kijken en om zich niet afhankelijk te maken van medewerking van Hongarije? Ons belang is groter dan het meedoen van Hongarije. Ons belang is grip krijgen op wat daar gebeurt.

Voorzitter, tot slot Rusland. Het is, denk ik, heel goed dat er nu uitgebreid en klip-en-klaar en zonder meel in de mond is beschreven wat Rusland betekent voor de Europese Unie, namelijk een bedreiging voor de eigen bevolking, de Russische bevolking, en voor de Europese Unie. Van het monddood maken van de media tot het kaltstellen van de politieke oppositie, tot het annexeren van de Krim, tot het gebruik van chemische wapens op het Europees continent. Het was een eerlijke duiding waar we voor staan. De Europese Commissie, een hoge vertegenwoordiger daarvan, zegt: het gaat slechter worden voordat het beter wordt. Maar het antwoord dat vervolgens wordt neergelegd, blijft voor mij wel onduidelijk: push back, constrain and engage. Wat betekent dat, zo vraag ik de heer Rutte.

Wat mijn fractie betreft krijgen we gedragsverandering in Rusland alleen als we de klik rondom Poetin hard raken, als we Rusland houden aan de zelfgemaakte afspraken en als we juist toenadering zoeken tot de Russische bevolking. Over dat hard raken van Poetin heb ik een paar vragen. Op pagina 11 van de mededelingen van de Commissie staat dat de Europese Unie de bestaande sanctieregimes wil opwaarderen en uitbreiden. Ik wil de premier vragen hoe hij in deze Raad aan de slag gaat met de aangenomen motie van vorige week, die het kabinet oproept om sancties te richten op de klik rondom Poetin. Ik hoop dat hij zich daar echt hard voor inzet.

De tweede vraag hierover — die staat ook in die mededelingen — is hoe wij harder zullen optreden tegen de aanwezigheid van Russisch geld op het Europees continent. Welke ideeën zal Nederland daar naar voren brengen? Dat is hard terugduwen.

Voorzitter. Ik heb een aantal vragen over het naar ons toehalen van de bevolking. Allereerst over het uitspreken van de Europese Unie tegen de wetgeving die het maatschappelijk middenveld in Rusland keihard raakt, maar ook over het verbeteren van de "people to people"-contacten. Ik zou de premier willen vragen wat er nu gaat gebeuren om de visawetgeving voor kunstenaars, journalisten en studenten — ik doel op mensen die hier de democratie en de rechtsstaat kunnen opsnuiven — te verbeteren, zodat ze dat zaadje, al is het maar een kiem, mee terugnemen naar Rusland, om daar verandering te bewerkstelligen.

Voorzitter, dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we luisteren naar mevrouw Piri van de fractie van de Partij van de Arbeid.

Mevrouw Piri (PvdA):

Dank u, voorzitter. Het zal u niet verbazen dat ik mijn bijdrage begin met Hongarije. Hoe kan een jonge homoseksuel in dat land nog uit de kast komen met een wet die maar één doel heeft, namelijk lhbtbi-personen in Hongarije monddood maken en ontzeggen om zichzelf te zijn? Het is misselijkmakend dat een wet tegen pedofilie wordt gebruikt om discriminerende maatregelen te nemen tegen lhbtbi-mensen. Daarom heb ik respect voor de keeper van het Duitse elftal en voor de burgemeester van München, die beiden met een regenboogvlag een statement wilden maken. Ongelofelijk dat uitgerekend de UEFA, die er geen problemen mee heeft zich te laten sponsoren door staatsbedrijven uit autocratische regimes, hier een stokje voor wil steken. Juist een sport met een gigantisch bereik en een voorbeeldfunctie voor jonge mensen kan een lans breken voor de vrijheid om te houden van wie je wilt en om te zijn wie je bent.

Voorzitter. Veel te lang is er weggekeken en hebben we datgene wat er gebeurt in landen als Hongarije en Polen afgedaan met holle waarschuwingen. Voor te veel landen wonnen economische belangen het van essentiële vrijheden. De premier zit donderdag en vrijdag weer aan tafel met de aanstichter van dit alles, Viktor Orbán. Ik zou hem dan ook willen vragen om zijn Hongaarse collega hier persoonlijk op aan te spreken. Wat mij betreft hoeft dat niet met diplomatieke vriendelijkheden. De grootste ontvanger van Europese gelden is diezelfde Orbán. Wanneer draaien we nu eindelijk de geldkraan dicht? Wanneer zetten we nu eindelijk het nieuwe rechtsstaatmechanisme in? Ik wil me graag aansluiten bij de oproep van de VVD-fractie. Waarom moeten wij afwachten totdat er een uitspraak ligt van het Europees Hof?

Voorzitter. Van de ene autocraat spring ik over naar de andere: Erdogan. Een van de onderwerpen tijdens de Europese top is de zogenaamde positieve agenda met Turkije. Met andere woorden: meer handel en steun voor Erdogan in ruil voor een nieuw migratieakkoord en kalmte op de Middellandse Zee. De regering heeft het afgelopen jaar op dit terrein nogal een U-bocht genomen. In december 2016 heeft de Europese Commissie de regeringsleiders geadviseerd om de onderhandelingen te starten over het uitbreiden van de douane-unie met Turkije. Vier opeenvolgende jaren heeft Nederland dit samen met een aantal andere landen geveet. De reden daarvoor was, in de woorden van het Nederlandse kabinet: Turkije is een belangrijk land voor ons en tegelijkertijd zien we dat de rechtsstaat echt onder enorme spanning staat, dus is het nu niet het moment om te spreken over een gemoderniseerde douane-unie. Graag hoor ik dan ook van de premier wat er is verbeterd in die situatie van de rechtsstaat ten opzichte van 2016, 2017, 2018, 2019 of 2020, om nu opeens van standpunt te veranderen.

De uitgelekte conceptconclusies over Turkije van de Raad zijn weer beschamend. Het woord "mensenrechten" komt in de zeven paragrafen niet één keer voor. Ik hoop de premier er niet aan te herinneren, denk ik, dat Ankara nog

steeds lid is van de NAVO en kandidaat-lid van de Europese Unie. We kunnen het land dus niet langs dezelfde meetlat leggen als Rusland of China. Vandaar ook mijn vraag of de premier kan toezeggen dat er in de Raadsconclusies ook aandacht zal zijn voor de mensenrechtensituatie in Turkije, in plaats van alleen maar aandacht te geven aan de buitenlandpolitiek van dat land.

Voorzitter. De Europese regeringsleiders spreken ook over migratie. Al sinds 2015 faalt de EU om een effectief en humaan migratiebeleid op te tuigen. De gevolgen hiervan zijn duizenden tragische doden op de Middellandse Zee en mensen zonder enig perspectief in opvangkampen op de Griekse eilanden. En er is nog altijd geen oplossing in zicht. Mijn vragen aan de premier zijn dan ook: zit er eindelijk schot in het nieuwe Europese migratiepact? Is de minister-president bereid om de illegale pushbacks door andere EU-landen en Frontex aan de kaak te stellen? Met welke landen willen de regeringsleiders nieuwe migratiepacten sluiten? Is de premier ook bereid om te kijken of er op het terrein van migratie voortgang kan worden geboekt met een coalitie van gelijkgezinde landen, in plaats van telkens kansloos af te wachten tot Boedapest en Warschau, om maar een voorbeeld te noemen, een stap vooruitzetten? Ook begrijp ik dat er al vergaande onderhandelingen zijn over een nieuwe EU-Turkijedeal. Mijn fractie steunt dit in principe, maar ik hoor graag van de premier aan welk bedrag het kabinet denkt, over welke periode. Zit daar dan ook een hervestigingscomponent in van vluchtelingen vanuit Turkije naar Nederland en andere landen?

Voorzitter. Ik denk dat het ook netjes is om complimenten te uiten waar complimenten terecht zijn. Ik ben ontzettend blij dat het alsnog gelukt is om tegen Belarus eensgezind een vergaand sanctiepakket overeen te komen. Het belang hiervan mag niet over het hoofd worden gezien. We hadden het in een van de eerdere commissievergaderingen met minister Kaag over het feit dat via de haven van Rotterdam ongeveer voor 440 miljoen euro olie wordt verhandeld uit Belarus. Mijn vraag aan de premier is: klopt het dat hier nu een einde aan wordt gebracht met de sancties op de petrochemische industrie?

Ten slotte is net bij de stemmingen mijn motie aangenomen – er is al aan gerefereerd door mijn GroenLinkscollega Van der Lee – die het kabinet oproept zich in EU-verband in te zetten om het Europese verzet tegen de tijdelijke opschorting van patenten te stoppen. Ik hoor graag van de minister-president hoe hij hier tijdens de Europese Raad invulling aan zal geven.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we luisteren naar de heer Eppink van de fractie van JA21.

De heer Eppink (JA21):

Voorzitter. Met verbazing en belangstelling vernam ik dat het Vaticaan voorstelde de procedure te openen voor de heiligverklaring van Europees founding father Robert Schuman. In protestantse kring werd vaak gevreesd dat de Europese Unie de contouren zou krijgen van het Heilige Roomse Rijk. Het Vaticaan heeft nu een zetje gedaan. Er moeten wel twee wonderen worden bewezen voor het zover is. Eén heb ik gevonden en kan ik aanleveren. Schuman

begon zijn loopbaan in het Vichybewind in Frankrijk, waar hij kortstondig maarschalk Pétain steunde. Hij verliet dat bewind en kreeg na de oorlog geen baan bij de overheid. Maar général De Gaulle veranderde dat. Schuman werd zelfs premier van de Franse Republiek en grondlegger van de Europese eenwording. Dat is een prachtig mirakel, zou ik zeggen.

Een tweede mogelijk mirakel werd geleverd door minister Kaag, zij is hier helaas niet aanwezig. Zij sprak in Straatsburg een toespraak uit tijdens de zitting over de Conferentie inzake de toekomst van Europa. Ik had onze Europees vertegenwoordiger Michiel Hoogeveen gevraagd nauwlettend te berichten over die toespraak. Ik nam aan dat de minister volledig uit de bocht zou vliegen onder inspiratie van Guy Verhofstadt. Maar de afgevaardigde liet me weten dat de minister een tekst aanhaalde die vrijwel letterlijk uit mijn breed aangenomen Kamermotie over dit onderwerp kwam, namelijk dat het debat open en divers moest zijn. Ik wist niet wat ik hoorde! Ik bedank daarom alsnog de minister dat ze zo goed rekening heeft gehouden met de wensen van JA21.

De Europese top wordt zoals vaak een rondje wereld. Twee punten zijn voor Nederland echter van groot nationaal belang. In de eerste plaats vergt het coronaherstelfonds van ruim 800 miljard euro een waarborg van 43 miljard euro van Nederland. Het fonds is — helaas, zou ik zeggen — reeds geratificeerd. Ik hoop dat de regering vasthoudt aan haar inzet dat dit fonds eenmalig zal zijn. Van diverse zijden wordt gewaarschuwd dat dit fonds kan leiden tot verspilling en misbruik. Mijn vraag is: is het kabinet het met me eens dat scherpe controle is vereist?

Het tweede punt betreft de bankenunie. Ook hier staat Nederland garant voor Zuid-Europa. Dit betekent dat, indien een bank in Griekenland of Italië failliet gaat, Nederlandse burgers en banken de klappen moeten opvangen. Dit zijn de twee voorbeelden, het EU-herstelfonds en de bankenunie, van hoe Nederland via de monetaire unie in een transferunie is terechtgekomen.

Voorzitter. Ik geef het demissionaire kabinet daarom de aanbeveling om de Nederlandse burgers en banken niet de dupe te laten worden van het decennialange wanbeleid in verschillende lidstaten. Ik wens derhalve het gouvernement veel succes in Brussel.

Dank u.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan de heer Amhaouch van de fractie van het CDA.

De heer Amhaouch (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Ook dank aan de heer Eppink omdat hij de pontifex of de paus aanhaalt en de vader en grondlegger van de Europese Unie in een mooi daglicht zet, maar dan wel positief. Ik denk dat hij dat ook verdient, want hij had voortschrijdend inzicht destijds.

Voorzitter. Ik wil het hebben over Turkije, over de lunch met de secretaris-generaal van de VN en over Hongarije. Maar het belangrijkste onderdeel van de agenda van deze top is

wat mij betreft het economisch herstel. Er wordt terecht gesproken over hoe de Europese economie in 2021 en 2022 ondersteund moet worden. Ook de schuldenhoudbaarheid wordt besproken. Dat is een belangrijke voorwaarde voor mijn fractie om economisch herstel permanent te maken. Ik wil de premier vragen of de Raad ook de schuldenpositie markeert van de grote schuldenlanden, zoals Frankrijk en Italië. En zullen de lessen die in Europees kader uit de COVID-19-pandemie getrokken kunnen worden, ook besproken worden? Belangrijk is natuurlijk het gezondheidsaspect. Interessant is dat op de World Health Assembly in november gesproken zal worden over de mogelijke totstandkoming van een nieuw pandemieverdrag. Juist de EU moet nu, in de postpandemie, gaan denken in economische termen. Daar ligt de absolute competentie van de EU. Het is sowieso van belang dat de EU de economie een stap verder brengt. We moeten nu zorgen dat onze economie toekomstbestendig wordt, technologisch maar ook geografisch. Dat betekent op de juiste plaats investeren in economische sectoren die essentieel zijn voor ons toekomstig verdienvermogen, onze welvaart, onze wederzijdse afhankelijkheid en onze banen.

Voorzitter. Tijdens het debat over de Staat van de Unie heb ik het al kort benoemd, maar ik wil er hier nog verder op ingaan: we moeten zorgen dat de Noord-Europese regio met zijn uniek verdienvermogen verstevigd, verdiept en uitgebreid wordt. Dat geldt overigens voor meer regio's in Europa. We moeten de bestaande sterke economische meerwaarde verdiepen. Dat doet de EU met haar reshoring-strategie, industriestrategie en ook door met de Green Deal een duurzame economie te realiseren. Dus brood op de plank, zou ik zeggen.

Maar dan verbaast het mij toch dat we niet doorpakken met deze economische investeringen. Eurocommissaris Breton zegt dat hij miljarden over heeft voor investeringen in een Noord-Europese techhub, maar onze departementen en ministers zitten naar elkaar te kijken als het gaat om wie daarin de lead moet nemen. Daarin zie ik een belangrijke rol voor de premier, want anders missen we een grote kans. Het Europees verstevigen van onze economie is namelijk interdisciplinair en interdepartementaal. Zo moeten we dat ook aanvliegen. Ik vraag de premier om meer coördinatie op het werven en inzetten van Europese fondsen en ik vraag hem om meer coördinatie op het beleid om onze economische internationale oriëntatie te versterken. Ik hoor graag van de premier hoe hij dat gaat doen.

De heer Van der Lee (GroenLinks):

De heer Amhaouch en ik zijn het op dit punt roerend met elkaar eens. Dat hebben we al vaker gewisseld in andere debatten. Maar ik heb toch even een vraag. Het formele argument van de regering als je vraagt waarom er dit jaar geen projecten zijn ingediend, is: de eis is — daar heeft Nederland zich hard voor gemaakt — dat je tegelijkertijd moet hervormen. Mijn vraag aan de heer Amhaouch is: vindt hij niet dat zelfs Rutte III hervormingen heeft doorgevoerd en dat dat argument dus eigenlijk helemaal geen hout snijdt?

De heer Amhaouch (CDA):

Ik ben het gedeeltelijk eens met de heer Van der Lee. Natuurlijk komen er bij de formatie behoorlijk wat middelen vrij. Ik wil het niet een "zakcentje" noemen. Maar ik zou ook

graag willen zien dat onze regering interdepartementaal en wat groter denkt. Natuurlijk hebben we de RFF-middelen of andere middelen, maar het belangrijkste — dat heb ik de vorige keer ook gezegd — is de vraag: welke keuzes willen we maken voor het toekomstig verdienvermogen? Als Breton naar Nederland komt en zegt dat hij miljarden op tafel wil leggen, dan moeten we daar misschien met een aantal landen naar kijken. Ik zeg niet dat we moeten voor-sorteren op de RFF-middelen, maar misschien kunnen Nederland, Duitsland en Frankrijk een bepaalde industrie sterker maken. Daar kom ik dadelijk nog op terug. We kunnen Europese kampioenen genereren, waar ons mkb ook voordeel van heeft. Ik hoor in de rechterhoek dat de voorzitter het met mij eens is!

De voorzitter:

Ik ben het eens met elke spreker.

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Zo heb ik hem ook verstaan, meneer Amhaouch.

Volgens mij zijn wij het op dat punt wel eens. Ik constateer dat het CDA met GroenLinks van mening is dat ook dit kabinet hervormt. Kijk alleen al naar het pensioenakkoord. In dat opzicht was er alle reden geweest om al met voorstellen te komen richting het herstel- en veerkrachtfonds.

De heer Amhaouch (CDA):

Dat had gekund, maar als het over heel veel miljarden gaat, dan begrijp ik ook dat je dat in de formatie wilt bespreken. Maar nogmaals, dat is één. Mijn betoog richting de minister-president is om wat groter te denken dan alleen maar dat fonds.

Voorzitter. Ik ga verder met mijn betoog. Ik zie in ieder geval twee sporen, maar ik zou graag willen dat de premier verder denkt over hoe hij dat kan gaan doen en hoe hij kan accelereren. Kan de premier in ieder geval ingaan op een mogelijke werkgroep of interdepartementale taskforce waarin een betere coördinatie binnen Nederland en tussen Noord-Europese economische spelers kan worden gerealiseerd?

Voorzitter. We moeten niet bang zijn om Europese kampioenen te versterken. Denk bijvoorbeeld aan de nieuwe Airbus. Dat zijn grote mondiale spelers, die we moeten plaatsen in een speelveld met grote Chinese en Amerikaanse bedrijven, die vaak ook nog gesteund worden door hun eigen overheid. Het belang van die bedrijven gaat verder dan de Europese autonomie. Het heeft grote toegevoegde waarde voor de Europese waardeketens, waaronder veel mkb-bedrijven. De hele Europese interne markt profiteert van deze Europese kampioenen.

Voorzitter. Europese autonomie is geen Franse uitvinding. Het is de verdieping van onze interne markt. Een sterke economische en monetaire unie, een mondiale Europese standaard en Europese autonomie is in het Nederlands belang. Daarom is het zo belangrijk dat lidstaten dit zelf omarmen, om de vliegwielerwerking van de beperkte Europese middelen en de coördinerende capaciteit van de EU aan te jagen. Pakken we dit moment, zo vraag ik aan de premier. Ik hoop bijna op een non-paper dat wordt voorbereid met Noord-Europese landen om zo de Noord-Europese

hoogtechnologische economische hub te versterken, van Eindhoven tot München, en van Leuven tot Kopenhagen. Een regio met mondiale aantrekkingskracht.

Voorzitter. Dan kom ik bij Turkije. Er is in de afgelopen maanden veel met en over Turkije gesproken. Mijn fractie blijft bij het standpunt dat we echt moeten zoeken naar een nieuwe invulling van onze relatie. We moeten de Turkse bevolking niet van ons vervreemden, zoals Erdogan doet. Maar we moeten wel duidelijk en krachtig zijn in onze signalen en opstelling. Daarom zien wij in een herziening van de douane-unie een stap in de goede richting. Wat staat daarover in de verklaring? Betekent dat ook dat we nu eindelijk stoppen met de toetredingsgesprekken en Turkije de status van kandidaat-lidstaat afnemen? Zou dat wenselijk zijn volgens de premier?

Mevrouw Piri (PvdA):

Er wordt gezegd: wij vinden dat we krachtig stelling nemen tegenover wat er gebeurt in Turkije. Tegelijkertijd hoor ik het CDA zeggen: wij zijn er blij mee dat we onze handelsrelatie met Erdogan gaan optuigen. Kunt u dat uitleggen?

De heer Amhaouch (CDA):

Jazeker. Het is niet zo heel zwart-wit. Ik heb net het betoog gehoord van mevrouw Piri. Zij zit er vrij scherp in, met gestrekt been, alsof de medaille één kant heeft. Ja, we moeten scherp zijn op wat er in Turkije gebeurt: op de mensenrechten, op de journalisten die vastzitten en ga zo maar door. Tegelijkertijd, wat ik ook in mijn betoog zeg, moeten we de bevolking van Turkije, 80 miljoen mensen, ook een hele grote economie, niet van ons vervreemden. Dan moeten we inderdaad op twee sporen gaan zitten. Er zitten vier miljoen vluchtelingen in Turkije. Op die as zullen we afspraken moeten maken. Dat hoorde ik mevrouw Piri net ook zeggen. Maar ook economisch: Nederland is een grote investeerder in partijen. Ik denk dat we op beide sporen moeten inzetten en hopen dat Erdogan tot bezinning komt en stap voor stap toch weer de goede richting op komt.

Mevrouw Piri (PvdA):

Ik ben het eens met de heer Amhaouch als gaat om de opvang van 3,7 miljoen vluchtelingen die Turkije doet. We hebben echt de verplichting om te helpen. Ik weet niet hoe de democraten in Turkije luisteren naar uw betoog. Wat zij eigenlijk willen, is dat wij voorwaarden stellen aan de economische handelsrelatie, niet door middel van sancties, maar door te drukken op de mensenrechten. Turkije voert uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens niet uit. Journalisten zitten in de gevangenis. Turkije heeft zich teruggetrokken uit de Istanbul-conventie. Ik kan zo nog wel even doorgaan. Wat mij verbaast, is dat de CDA-fractie in het Europees Parlement tot vier weken geleden voor moties stemde om mensenrechtenvoorwaarden te stellen voordat je een economische deal geeft aan Erdogan, en dat uw fractie hier, volgens mij dezelfde partij — volgens mij zijn er geen vertrekken geweest — daartegen blijft. Hoe kunt u dat uitleggen? Waarom dit cadeau aan president Erdogan?

De heer **Amhaouch** (CDA):

Het is geen cadeau. Als het gaat over het lidmaatschap van de Europese Unie: daar moeten we gewoon mee stoppen. Ook mijn voorgangers hebben dat hier herhaaldelijk gevraagd en ook onze delegatie in Europa. Ik zou daarop ook graag een reactie van de minister-president willen. Tegelijkertijd, inderdaad, de Istanbul-conventie: dat is not done. Wij moeten blijven hameren op de mensenrechtensituatie. Tegelijkertijd moet je ook weer niet de mensen daar van ons vervreemden. We moeten morgen inderdaad allerlei boycots instellen. Ik heb ooit iemand horen roepen dat we uit de douane-unie moeten. Dat kan ook. Wie is daarmee geholpen? De Turkse mensen niet, het Turkse volk niet, maar ook de Europeanen niet die daarin investeren. Het is een tweesporenbeleid. Ik geef toe: het is niet makkelijk en er zit een spanning op. Dat geef ik absoluut toe.

Dan Hongarije. Veel collega's hebben dit ook al aangekaart. Wij vragen een publieke krachtige veroordeling van de minister-president op het moment dat hij in de Raad is geweest. Mensen moeten mee kunnen krijgen dat we dat echt veroordelen. Er moet een streep getrokken worden. Daarom hebben we ook de motie-Dassen, die door elf fracties is ondertekend, van harte omarmd.

Ten slotte, voorzitter. De Raad zal tijdens de lunch met de secretaris-generaal van de VN spreken. De agenda is nog niet duidelijk, maar het multilaterale systeem staat onder druk, stelt de premier. Afgelopen maand bereikte ons het bericht dat de hulpverleners van de Wereldgezondheidsorganisatie zich schuldig maakten aan seksueel misbruik van mensen die lijden onder de coronacrisis — je wilt er niet bij stiltaan. Mijn collega Kuik heeft hier vragen over gesteld aan de minister voor Buitenlandse Handel en OS en agendeert deze misstanden regelmatig. Ik wil u vragen dit thema tijdens de lunch met de secretaris-generaal te adresseren en onze zorgen daarover uit te spreken, want de geloofwaardigheid van multilaterale organisaties heeft ook hiermee te maken.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Een vraag nog van de heer Van der Lee.

De heer **Van der Lee** (GroenLinks):

Dank aan collega Amhaouch dat hij zich duidelijk uitspreekt over Hongarije, maar ik dacht: ik stel hem toch nog even een vraag, omdat we allemaal die potsierlijke brief van de ambassadeur van Hongarije hebben gekregen. Die heeft het niet alleen over georganiseerde hysterie die jegens Hongarije bedreven zou worden, maar noemt het ook een linkse campagne. Wat vindt u daarvan?

De heer **Amhaouch** (CDA):

Mensenrechten en de rechtsstaat zijn niet links of rechts. Wat er deze week weer is gebeurd, moeten we — ik weet niet meer wie dat zei — zien in de trend van de stappen die er zijn gezet. Er is gemarchandeerd met het rechtssysteem en met rechters. Er is gemarchandeerd met het recht van media en journalisten. Dit is er nog een stap bij. Ik heb het vorige week ook gezegd: onze Europese Unie is een waardegemeenschap en een economische drager. Die zijn voor het CDA belangrijk. En we moeten gewoon strikt zijn ten

aanzien van wat we van de waardegemeenschap van elkaar verwachten.

De heer **Van der Lee** (GroenLinks):

Heel helder. Steunt u dan ook eventuele extra stappen richting Hongarije? Er zijn meerdere vragen gesteld. We horen nog van de premier of daar mogelijkheden zijn.

De heer **Amhaouch** (CDA):

Als er geschikte maatregelen zijn, zou ik die willen ondersteunen, maar ik hoor graag van de premier waar hij aan denkt. Ik heb begrepen dat de premier zich gisteren en vandaag ook behoorlijk opgewonden heeft. Ik ben benieuwd hoe hij dat vertaalt in strikte diplomatieke taal die niet aan dovemansoren gericht is.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik geef het woord aan mevrouw Van der Plas van de fractie van BBB.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Dank u wel. Voorzitter, Kamerleden, beste burgers. 0,3% van onze bevolking zorgt voor het eten van die andere 99,7%. Die 99,7% zijn wij onder anderen. Wij kunnen doen wat we willen, worden wie we willen worden: minister-president, volksvertegenwoordiger, plaatsvervangend Kamervoorzitter, voetballer, buschauffeur, wat dan ook. Dat kan omdat wij niet 's avonds koeien hoeven te melken, varkens hoeven te voeren, week na week op zee hoeven te zitten voor een goede visvangst of tot 's nachts op het land hoeven te zijn om het te bewerken of om te oogsten. Daar hebben wij boeren, tuinders, vissers en jagers voor. Die zorgen voor ons eten, zodat wij al dat andere kunnen doen.

Dankzij die voedselvoorziening kennen wij ook geen voedselschaarste. De meeste mensen kennen dus ook geen honger of ondervoeding. Wij weten allemaal waar voedselschaarste toe leidt: onrust en burgeroorlogen en daarmee tot immigratiestromen. En nee, Nederland hoeft de wereld niet te voeden. Maar wij kunnen wel helpen de wereld te voeden met ons goed, veilig, betaalbaar, duurzaam en altijd beschikbaar voedsel, maar ook met onze expertise en vruchtbare grond. Vruchtbare grond die hier met duizenden hectares per jaar verdwijnt voor onder meer woningbouw. Woningbouw voor onder anderen immigranten en oorlogsvluchtelingen die niet meer in hun eigen land kunnen wonen vanwege bijvoorbeeld burgeroorlogen. Burgeroorlogen die vaak beginnen met voedselschaarste.

Nederlandse boeren, tuinders en vissers maken hoogwaardige producten; voedsel waarvan bepaalde mensen in Nederland het belachelijk vinden dat wij dat exporteren, maar waar honderden miljoenen mensen in deze wereld maar wat blij mee zijn, omdat zij niet in staat zijn dit goede, veilige, betaalbare, duurzame en altijd beschikbare voedsel zo efficiënt en hoogwaardig te telen. Op een toendra kun je geen sla telen, in de Sinai kun je geen aardappels verbouwen en in de Zwitserse Alpen kun je ook geen boontjes telen. Dat kan allemaal wel in Nederland. Dat levert ons ook nog eens honderdduizenden banen op. Elke boer in Nederland houdt twaalf mensen aan het werk. Direct en

indirect werken 600.000 mensen in of voor de agrarische sector. Wij vragen de minister-president dan ook om zich in de EU nog sterker te maken voor onze boeren, tuinders en vissers, onze voedselmakers. We moeten als Nederland met de vuist op tafel durven slaan voor hun bestaansrecht en duidelijk gaan maken dat er geen handelsverdrag mogelijk is als de producten uit het buitenland niet aan dezelfde strenge productiewijze gehouden worden als onze eigen producten.

Ik kom terug op immigratie. Wij zijn blij om te zien dat Nederland wil samenwerken als het gaat om de aanpak van de grondoorzaken van migratie, de aanpak van mensenhandel, grensbeheer en terugkeer. Wij hopen ook dat de minister-president — ik heb van mensen thuis trouwens gehoord dat ik moet zeggen: demissionair minister-president — met een duidelijke visie naar Brussel afreist. Een visie waarin de buitengrenzen van Europa sterk zijn en waar we samen zorgen voor humanitaire opvang in de regio's. Onze voedselmakers kunnen een bijdrage leveren aan het voorkomen van vluchtelingenstromen. Migratiestromen ontstaan vaak bij een tekort aan voedsel, zoals ik al zei. Door onze voedselmakers te decimeren, in Nederland en ook in Europa, komt de voedselzekerheid op den duur in gevaar. Want met de boeren en tuinders verdwijnt ook de kennis; kennis die wij de komende jaren keihard nodig hebben om andere landen in de wereld te leren hoe zij net zo goed, veilig, betaalbaar, duurzaam en altijd beschikbaar voedsel kunnen produceren als wij. Daarmee kunnen we ook de migratiestromen tegengaan.

Activeer de enorme kennis bij de Wageningen Universiteit; de universiteit die bestaansrecht heeft dankzij onze sterke agrarische sector. Die universiteit zal uiteindelijk ook verdwijnen bij het verdwijnen van onze Nederlandse boeren, tuinders en vissers. Activeer onze brede sector om voedselproductie efficiënter en constanter te maken in regio's waar migratiestromen vandaan komen. Maak gebruik van de experts. Stop met het subsidiëren van ngo's die overal in Europa bezig zijn om de voedselmakers te beperken in het kader van bijvoorbeeld wensnatuur. Over 50 jaar hebben we spijt. Dan hebben we er spijt van dat we de mensen die een van onze eerste drie levensbehoeften maken — naast water en zuurstof is dat voedsel — hebben weggejaagd in plaats van gekoesterd. Dan hebben we er spijt van dat we de kennis niet meer kunnen inzetten in de landen die het het hardst nodig hebben. Als het weg is, komt het niet meer terug.

Geef de experts, de voedselmakers de directe ondersteuning die ze nodig hebben om een tastbaar verschil te maken. Maakt u zich daar alstublieft sterk voor in de EU. En niet alleen voor onze boeren, onze voedselmakers, maar ook voor de miljoenen mensen die wij kunnen helpen te voeden.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan mevrouw Maeijer van de fractie van de Partij voor de Vrijheid.

Mevrouw Maeijer (PVV):

Voorzitter, dank u wel. Niemand hoeft tien of twaalf keer per jaar te vliegen, zei Frans Timmermans. Niemand,

behalve dan natuurlijk collega Commissievoorzitter Von der Leyen. De afgelopen week was ze in Portugal, Spanje, Denemarken, Griekenland en Luxemburg en deze week is ze in Oostenrijk, Slowakije, Duitsland, Italië, Litouwen, België en Frankrijk. Ze bezoekt die landen om te vieren dat er miljarden worden herverdeeld; onze miljarden, want de Commissie heeft de herstelplannen van deze landen goedgekeurd. Mevrouw Von der Leyen is op een heuse herstelplantournee. Ik zei het vorige week al tijdens het debat over de Staat van de Unie: ik heb zo het vermoeden dat ze zich niet per trein verplaatst. Klopt dit? En vindt u dit niet hypocriet, vraag ik de premier.

Als het aan de Europese Commissie ligt, zal de Raad ermee instemmen dat er miljarden worden uitgetrokken om klimaatdoelen te halen, dat er een half miljard wordt uitgetrokken om tijdelijk de belastingaftrek te verhogen in Denemarken, dat er miljoenen worden uitgetrokken voor kinderopvang in Slowakije, dat er 1,3 miljard wordt uitgetrokken voor het digitaliseren van de publieke sector in Griekenland, dat er 3,4 miljard wordt uitgetrokken voor het energiezuiniger maken van huizen in Spanje, en ga zo maar door. Is de premier nog steeds van mening dat dit een beter doel is om ons zuurverdiende geld aan uit te geven dan aan onze zorg, onze ouderen en onze ondernemers? Ondertussen klinken al waarschuwingen voor grootschalig misbruik van dit mede door Nederland opgehoeste belastinggeld; geld dat we wat ons betreft beter in ons eigen land hadden kunnen uitgeven.

Voorzitter. Het afgelopen weekend vond de eerste plenaire sessie plaats van de conferentie over de toekomst van Europa; een Brussels circus dat alles in zich heeft om vooral een praatclub te worden zonder burgers. Ik lees in het nieuws dat de vergadering van afgelopen zaterdag bestond uit 108 leden van het Europees Parlement, 54 vertegenwoordigers van de Raad, 3 leden van de Europese Commissie, 108 vertegenwoordigers van nationale parlementen en 16 vertegenwoordigers van de sociale partners en het maatschappelijk middenveld. De 108 burgers die ook aan de vergadering zouden moeten deelnemen werden nog geselecteerd. De eerste vergadering van de conferentie over de toekomst van Europa voor de burgers vond dus plaats zonder de burgers. Dat kan toch eigenlijk alleen in Brussel? Ik begrijp er niets meer van. Kan de premier nu eindelijk al iets vertellen over de kosten van de conferentie, of zien we het prijskaartje van dit feest pas na afloop?

Voorzitter. Het Europese pact voor migratie en asiel is de nieuwste vondst van de Europese Commissie. Het kan worden neergelegd op de stapel bij de hotspots, herverdelingsmechanismen et cetera, want het blijft een never ending story zolang de Europese elite vasthoudt aan zijn droom van een Europese Unie zonder grenzen en aan het faciliteren. Duizenden asielzoekers bestormden de afgelopen tijd ook weer plaatsen in Spanje en Griekenland. Ik zou graag willen weten hoeveel geld er wordt uitgetrokken voor migratiedeals met derde landen. En voor welk aandeel gaat Nederland aan de lat staan in het kader van de herverdeling? En wanneer komt nu eindelijk het besef dat we ons eigen immigratiebeleid moeten gaan voeren?

Voorzitter. De Europese Unie heeft de Zwitsers ondertussen van zich weggejaagd, maar Turkije wordt aan de borst gehouden. Het land is nog steeds kandidaat-lidstaat en de geldkraan staat nog gewoon open. Ik heb daarom een aantal vragen. Welke stappen gaat de Raad de komende

dagen in de relatie met Turkije zetten? Hoeveel krijgt Turkije op dit moment nog van de Europese Unie en waarom ontvangt het land nog steeds gelden uit de pretoetredingsinstrumenten als de onderhandelingen stilliggen? En vanaf wanneer is de geldkraan in het kader van toetreding tot de EU voor Turkije opengegaan en hoeveel geld heeft dit land tot op heden ontvangen?

Voorzitter, tot slot. Vorige week stonden we hier ook al in het debat over de Staat van de Unie. Het was vooral van alle kanten een pleidooi voor meer Europese Unie. Minister Kaag zei dat alles een Europees antwoord vraagt. Carte blanche dus eigenlijk voor de Europese Unie. Een slechte zaak voor Nederland. Zolang we erin zitten, zouden we moeten inzetten op het terughalen van bevoegdheden in plaats van elk vraagstuk te beantwoorden met meer Europese samenwerking.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan de heer Bisschop van de fractie van de SGP. O, nog een vraag van de heer Sjoerdsma.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ja, een vraag omdat alle voorgaande sprekers het hier hebben gehad over een onderwerp dat mevrouw Maeijer angstvallig vermijdt, namelijk de situatie in Hongarije. In het vorige debat heb ik haar gevraagd waarom haar fractie de heer Orbán zo ontzettend bejubelt en waarom hij voor haar zo'n held is; wellicht kan de voorzitter daar anders nog opheldering over geven. Toen had ze het antwoord niet paraat. Ik zou haar willen vragen of ze inmiddels, na het instellen van deze antihomowetgeving, het antwoord wel paraat heeft of dat ze misschien toch andere gedachten heeft.

Mevrouw Maeijer (PVV):

Ik was niet van plan om mee te werken aan het feit dat eigenlijk alweer een half debat nu over Hongarije gaat, een soeverein land, dat zijn eigen wetten maakt, net zoals wij onze eigen wetten maken, zolang dat nog mag van de Europese Unie en van D66. Ik stel dus ook voor — daarom heb ik het daar ook niet over — dat we ons druk maken over de vraag in hoeverre wij nog over onze eigen wetgeving gaan. En laten we dat land gewoon zijn eigen wetten laten bepalen en ons daar niet mee bemoeien.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dat is natuurlijk een betoog waar je ongelofelijk makkelijk gaten in kan schieten. Laat ik het op één manier proberen. Mevrouw Maeijer heeft het hier net uitgebreid over Turkije gehad; uitgebreid, totaal bekritiseerd, afgemaakt. Op sommige punten is dat terecht en deelt mijn fractie die kritiek van mevrouw Maeijer. Maar dan zouden we wel over Turkije mogen praten, dat buiten de Europese Unie ligt, terwijl we over een land waar wij héél nauw mee samenwerken en dat in de Europese Unie ligt, onze mond moeten houden. Dat is eigenlijk wat mevrouw Maeijer hier zegt. Ik vraag mevrouw Maeijer hoe het toch komt dat die schijnheiligheid zo diep in uw fractie zit en dat u wel Turkije de maat wilt lezen — en terecht — maar bij Hongarije gewoon de oogkleppen opdoet en uw mond houdt.

Mevrouw Maeijer (PVV):

Nogmaals, Hongarije is een soeverein land. Dat maakt zijn eigen wetgeving, net zoals wij de onze maken. In mijn pleidooi over Turkije ging het over het feit dat dat land nog steeds kandidaat-lidstaat is en nog steeds miljarden ontvangt uit pretoetredingssteun. Weet u wat het hypocriete is aan dit verhaal? U stelde mij vorige week ook de vraag over de geldstromen. Mijn fractie pleit voor een vertrek uit de Europese Unie. Wij zijn tegen het rondpompen van al dit geld. Dus ja, ik maak graag een einde aan het feit dat ons belastinggeld naar iedereen in de Europese Unie vloeit. Dat is uw idee, niet mijn idee.

De voorzitter:

Helder, tot zover. Dan de heer Bisschop van de fractie van de Staatskundig Gereformeerde Partij.

□

De heer Bisschop (SGP):

Voorzitter. Zeer bedankt voor het woord. Ik heb een drietal punten waar ik op wil inhaken: heel kort COVID-19, dan het economisch herstel en dan wil ik nog even aandacht besteden aan het migratiebeleid.

Met betrekking tot de coronacrisis zien we gelukkig in heel Europa het aantal besmettingen fors afnemen. Wat de SGP betreft, en daarmee leg ik het punt maar gelijk op tafel, blijft dat Europese Green Certificate niet langer van kracht dan strikt noodzakelijk. Is de premier dat met mij eens? Zeker nu de immuniteitsgraad overal fors is toegenomen, is het nodig om dit certificaat kritisch te blijven toetsen op proportionaliteit en noodzakelijkheid.

De SGP steunt ook een evaluatie van de rol van de Europese Unie bij de aanpak van deze crisis, al was het maar om te voorkomen dat de Commissie allerlei nieuwe bevoegdheden blijvend aan zich trekt.

Voorzitter. Dan het punt van het economisch herstel. Vorige week zijn de eerste leningen voor het Herstelfonds uitgezet. Vanaf nu kan de EU met geld gaan strooien, zodat de lidstaten hun economieën er weer bovenop kunnen helpen. Tegelijk blijkt dat de economie weer fors aantrekt en de groeicijfers de pan uit rijzen. Te veel extra financiële ondersteuning kan dus ook tot oververhitting leiden. Vandaar mijn vraag aan de minister-president hoe zinvol en noodzakelijk dit Herstelfonds nog is. Moeten we de economie en de markt niet gewoon hun werk laten doen, nu blijkt dat de economie ook zonder dit megafonds boven verwachting herstelt? Ik zie de reactie graag tegemoet.

Er wordt geld uitgetrokken voor onderwijs, infrastructuur en snel internet, en hoe dat dan allemaal precies onder het herstel uit de coronacrisis valt, is mij in ieder geval niet altijd duidelijk. Soms is het mij een regelrecht raadsel. Veel lidstaten staan te springen om het geld uit te geven en de Commissie lijkt het geld het liefst zo snel mogelijk beschikbaar te willen stellen. Maar dan het punt van de doelmatigheid. De doelmatigheid van de EU-uitgaven laat soms te wensen over. Vandaar de vraag hoe er nu op toegezien wordt dat het geld nuttig en doelmatig besteed wordt. En is het kabinet voornemens om stevig op de rem te trappen als de doelmatigheid niet duidelijk is?

Voorzitter. Het Herstelfonds moet tijdelijk zijn. Volgens mij zit het kabinet ook op die lijn. Als het anders is, hoor ik dat graag. Maar er komen steeds meer signalen dat er krachten zijn die zo snel mogelijk van het tijdelijke karakter af willen. Graag een reflectie van de minister-president daarop. Is de minister-president het ermee eens dat een proactieve houding, ook van Nederland, nodig is om dat Herstelfonds ook tijdelijk te houden?

Voorzitter. Dan het punt van de migratie. Als er één dossier is op het terrein van de EU waar ik echt hopeloos moedeeloos van word, is dat migratie. Ik zou mij eigenlijk tot de kernvraag willen beperken. Kan de minister-president nou eens aangeven wat er in de afgelopen vier jaar dankzij de inzet en de bemoeienissen van de EU verbeterd is op het terrein van asiel- en migratiebeleid? Er zijn natuurlijk allerlei ontwikkelingen geweest, maar die hebben zich eerder autonoom voorgedaan, dus zonder dat de hand van de EU daarin herkenbaar was. Ik herinner me eindeloze overleggen en debatten over asielzaken. Elke keer was het "krachtig optreden dit" en "stevige aanpak dat", enzovoorts enzovoorts. Dat zijn stoere woorden, maar wat is er nu daadwerkelijk tot stand gebracht in EU-verband?

Ik wil dat ook nog wel iets versmallen en de focus leggen op Nederland: wat hebben we nu als Nederland verbeterd in dat hele asiel- en migratiebeleid? Ik zou dat verder kunnen uitwerken in de richting van de minister-president, met het verzoek om echt massief te blijven gaan voor die deals die gesloten moeten worden, maar die zijn vier jaar geleden eigenlijk al ingezet en die zijn nog niet van de grond gekomen. Er zijn ook nog een aantal andere punten, maar ik zou daar graag in z'n algemeenheid een reflectie van de minister-president op willen hebben.

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dan gaan we luisteren ... O, er is nog een vraag van de heer Van der Lee, meneer Bisschop. Wilt u nog even terugkomen? Meneer Bisschop, voordat u het pand uit bent ...

De heer Bisschop (SGP):

Ik doe mijn collega altijd graag een genoegen.

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Ja, ik had toch nog een vraag aan de heer Bisschop. Ik hoorde hem namelijk wat eerder in het debat interrumpieren. Moet ik het nou zo begrijpen dat de SGP de inhoud van de wet die in Hongarije is ingediend, volledig voor haar rekening neemt?

De heer Bisschop (SGP):

Het is niet aan mij om een oordeel uit te spreken over een wet die in een andere soevereine staat wordt aangenomen. Maar als u goed hebt geluisterd naar de interruptie, dan hebt u begrepen dat ik mij gekeerd heb tegen het framen van deze wet en tegen het framen van de voorstelling van deze wet alsof het vooral een antihomowet zou zijn. Er worden uitspraken over homoseksualiteit en homofilie gedaan, dat klopt. Deze wet biedt alleen veel meer. Dat zou toch op z'n minst tot enige nuance mogen leiden. Het valt mij in de reacties op deze wet op dat de ene fractie over de

andere heen tolt en rollebolt om nog sterker uit te drukken hoeveel afkeer men wel niet van deze wet heeft, terwijl terecht door collega Maeijer wordt opgemerkt dat het gaat over een soevereine staat. Wij hebben het dan over: ja, maar onze Europese waarden. Ja, maar die wet bevindt zich wel binnen de Europese waarden zoals die verdragsrechtelijk zijn vastgelegd. Dat vanuit Nederland, of vanuit bepaalde invalshoeken, een andere invulling en verbreding van die waarden is aangebracht, zal waar zijn. Maar dat is in Hongarije niet het geval. En dat heeft daartoe het volste recht. Dat is mijn verhaal. Dus enige nuance en erkenning van de eigenstandige positie van Hongarije, alsjeblieft. Laten we met respect met elkaar om blijven gaan.

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Ik stelde een inhoudelijke vraag en krijg een antwoord over framing. Dan stel ik nog maar een andere inhoudelijke vraag. Kunnen wij voorstellen tegemoet zien van de SGP die Nederlandse scholen gaat beboeten als ze bij seksuele voorlichting voor kinderen verbieden dat er aandacht wordt besteed aan homoseksualiteit?

De heer Bisschop (SGP):

Volgens mij gaat het hier over een wet die in Hongarije van kracht is. Ik geloof niet dat wij ons daar als Nederlands parlement door hoeven te laten leiden. Het past ons hierin terughoudend te zijn ten opzichte van de situatie in andere soevereine lidstaten.

De heer Sjoerdsma (D66):

Vindt de heer Bisschop dat Europese lidstaten zich moeten houden aan het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie?

De heer Bisschop (SGP):

Ja, dat lijkt mij logisch. De vraag gaat alleen natuurlijk wel over de nadere detaillering en uitwerking daarvan. Dat biedt een zekere ruimte.

De heer Sjoerdsma (D66):

Als de heer Bisschop dat logisch lijkt, dan denk ik dat het ook wel logisch is dat hij nu zegt dat wat in Hongarije gebeurt niet kan. Want in artikel 21 daarvan staat dat discriminatie op het gebied van seksuele gerichtheid verboden is. Dan kan de heer Bisschop van alles zeggen over wat er nog bij deze wet te verzinnen valt. Maar er staat gewoon vrij simpel — ik denk dat de heer Bisschop dat met al zijn kennis van Hongarije, en ongetwijfeld ook door zijn missives van de Hongaarse ambassadeur, vrij goed weet — dat het Hongaarse onderwijs geen seksuele voorlichting meer mag geven over iets anders dan heteroseksualiteit. Er staat dat er geen publicaties meer mogen zijn — behalve dan na 20.00 uur 's avonds, als ik het wel heb, maar misschien zit ik fout — onder het mom van het welzijn van kinderen. De heer Bisschop moet toch toegeven dat dat in strijd is met artikel 21. Als de heer Bisschop zegt dat hij dat Handvest van de grondrechten belangrijk vindt, dan zou hij hier met de rest van de Kamer — goed, minus de PVV — moeten zeggen: dat willen wij niet, daar spreken we Hongarije op aan.

De heer **Bisschop** (SGP):

Dit tekent precies de nuance die nodig is. Want waarom is dat scholen niet toegestaan? Omdat het nadrukkelijk als een verantwoordelijkheid van de ouders wordt belegd. Wat is daarop tegen? Hongarije heeft het volste recht om die keuze te maken. Op het gebied van de versterking van het gezin, vindt Hongarije de SGP aan zijn zijde. Dat zal de Hongaarse ambassadeur deugd doen, hoop ik dan maar. Daarom noem ik dat framing. De heer Van der Lee doet het af alsof ik dan niet op de inhoud inga. Ik ga dus juist wel op de inhoud in en ik benoem de zaken die in die wet geregeld worden. Daarom wordt ook over pedofilie gesproken. Daarom wordt ook over pornografie gesproken. En daarom wordt ook over fluïde genderidentiteit gesproken. Dat heeft allemaal te maken met de verantwoordelijkheid die gelegd wordt bij het gezin, bij de opvoeding door de ouders. Dat lijkt mij een uitstekende benadering, eerlijk gezegd.

De heer **Jasper van Dijk** (SP):

Ik citeer de Hongaarse ambassadeur: ja, de wet verbiedt het vertonen en promoten van homoseksualiteit. Dat gaat gewoon rechtstreeks in tegen het Europees Handvest en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mensen, waarvan u net zei dat u dat onderschreef. Hoe gaat dat nou samen?

De heer **Bisschop** (SGP):

Dit gaat over de opvoedingssituatie. Dit gaat niet over volwassenen die een keuze maken. Dit gaat over kinderen die beschermd worden. Dit is nou precies zo'n typisch voorbeeld van framing, want je haalt er één zinsnede uit en dan zeg je: kijk eens, antihomo! Nee, daar gaat helemaal niet om. Het gaat om een opvoedingssituatie waarin deze wet voorziet. Ja nou, dan denk ik: daar heeft een soevereine staat het volste recht toe. Dat betekent op geen enkele manier een aantasting van Europese waarden, ook niet van artikel 21 van het Handvest.

De heer **Jasper van Dijk** (SP):

Ik ben ook voor een vrije opvoeding en voor ruimte in de opvoeding ...

De heer **Bisschop** (SGP):

Nou, om misverstanden te voorkomen: ik ben niet voor een vrije opvoeding.

De heer **Jasper van Dijk** (SP):

Nee, daar was ik al bang voor, maar daar hebben we het nog wel een keer over.

De heer **Bisschop** (SGP):

Zeker, ik ben u graag van dienst als opa.

De heer **Jasper van Dijk** (SP):

Maar er zijn een aantal grondregels, grondafspraken in Europa. Die gaan over gelijkwaardigheid, over het verbod op discriminatie en over de gelijke behandeling van hetero's en homo's. Dat is nu eenmaal zo. De heer Bisschop mag

het daarmee oneens zijn, maar dat zijn een aantal grondafspraken in Europa. Erkent hij dat die er zijn en dat die door Hongarije worden overtreden?

De heer **Bisschop** (SGP):

Het antwoord op dat laatste is nee. Het eerste antwoord is ja. Maar dat is een nadere invulling van verdragsrechtelijke teksten. Die vrijheid hebben landen, maar die kunnen niet verbindend worden opgelegd aan andere lidstaten.

Voorzitter, dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan de heer Segers van de fractie van de ChristenUnie.

□

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Dank, voorzitter. In aanloop naar de Europese top van 24 en 25 juni heb ik een aantal onderwerpen, covid, Europa als waardengemeenschap en migratie. Als eerste corona. Ook ik dank het kabinet voor het beschikbaar stellen van gratis testen. Dat was een wens van de Kamer en het kabinet brengt die tot uitvoering. Daar ben ik het kabinet erkentelijk voor. Ook ik vraag, in navolging van collega Piri en collega Van der Lee, om een reactie op de aangenomen motie-Piri, die vraagt om te kijken naar de Verenigde Staten en naar wat president Biden doet met het vrijgeven van patenten, zodat productie van het vaccin mogelijk wordt gemaakt, ook in landen waar het virus nog rondwaart en grote schade aanricht. Als dat helpt, help dan mee, ook in het vrijgeven van de patenten. Dat is mijn eerste punt.

Dan Europa als waardengemeenschap. In relatie tot Rusland komt het daarop aan. Het kabinet schrijft dat de EU gezamenlijk een vuist moet maken tegen Rusland daar waar het handelt in strijd met onze belangen of waarden. De heer Sjoerdsma heeft terecht gezegd dat we die people-to-peoplecontacten nodig hebben. Het is heel mooi als mensen hier komen en zien hoe een democratische rechtsstaat werkt. Dan kunnen we iets uitdragen van wat een democratie is. Maar soms moet je ook pal staan voor vrijheid en pal staan voor je waarden, bijvoorbeeld in relatie tot Wit-Rusland. Er is een pakket aan sancties afgesproken tegen Wit-Rusland. Maar ook hierin speelt Rusland een rol, bijvoorbeeld als het gaat om vliegtuigmaatschappijen die Wit-Rusland mijden. Die worden geweigerd door Rusland, dus Rusland speelt daarin een rol. Waar trekken we in dit opzicht een streep als het gaat om de verdediging van onze waarden in relatie tot Rusland?

Dan Turkije. Ik ben het eigenlijk wel met collega Piri eens. Zij zegt: "Nauwere samenwerking is mooi en aardig. Ik lees daar een paar warme zinnen over, maar dat kan toch nooit ten koste gaan van onze waarden? Dat kan toch nooit ten koste gaan van mensenrechten? Dat kan toch nooit ten koste gaan van journalisten die daar in de gevangenis zitten?" Het gaat om de fundamentele vrijheden van Europa als waardengemeenschap. Dus toch mijn vraag: wat betekent die intensivering? Is dat een poging tot goed nabuurschap, of staat het nog steeds in het teken, in de context van een mogelijk EU-lidmaatschap? Dat laatste zou ik buitengewoon onwenselijk vinden, want daar hebben wij niets

te bieden, zeker niet in het licht van de schendingen van mensenrechten die nu gaande zijn.

Meneer de voorzitter. Een naburig land, Azerbeidzjan, schendt oorlogsrecht. We hebben daarover gesproken in het debat vorige week. Maar nu zou het speelschema van het EK ervoor kunnen zorgen dat wij terechtkomen in het stadion in Bakoe. Collega Van der Lee heeft het al onderstreept: een paar kilometer verderop worden Armeense soldaten krijgsgevangen gehouden. Het is de plek waar oorlogsrecht wordt geschonden. Het zou toch buitengewoon cynisch zijn als wij dan heel vrolijk met een vertegenwoordiging van onze regering daar op de tribune gaan zitten, terwijl daaromheen schendingen van mensenrechten plaatsvinden. Zou het niet heilzaam zijn om ook daar een streep te trekken?

Ik sluit me aan bij vragen over Hongarije. Er is vandaag een motie aangenomen van collega Dassen. Die is vorige week ingediend en nu aangenomen. Wij hebben daarvoor gestemd. Die kijkt naar inperkingen van vrijheden en schending van de democratische rechtsstaat. Als Europa een waardengemeenschap is — de minister-president heeft dat gezegd: het gaat niet alleen om economische samenwerking, maar het is ook een waardengemeenschap — zullen we ook onze eigen collega's in de Europese Unie daarop moeten aanspreken.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Helemaal mee eens. De heer Segers begon ook over het Europees Kampioenschap. Zondag speelt Nederland in Boedapest, Hongarije. Wat vindt de heer Segers ervan als — in theorie, hoor, want ik weet helemaal niks van de planning — een afvaardiging van het kabinet of de Koning daar zou zitten, gezien alle ophef nu over de antihomowetgeving in Hongarije?

De heer Segers (ChristenUnie):

Dat is een vraag die ik mijzelf ook stelde. Er zit enig ongemak. Allereerst gaat het in Azerbeidzjan om een schending van oorlogsrecht, dus dat is echt een heel uitzonderlijke situatie. In de tweede plaats is Hongarije een mede-EU-lid. In die escalatie zullen we Hongarije moeten blijven aanspreken op de inperking van vrijheden en op beperking van de democratische rechtsstaat. We zien een ontwikkeling waarover we ons grote zorgen maken. Als ik ergens gevoelig voor ben, is dat de inperking van rechten van minderheden. En daar is sprake van in Hongarije. Moeten we Hongarije daar dus op aanspreken? Ja. Moet dat consequenties hebben? Ja. Dat kan dus nooit vrijblijvend zijn, maar of het in dit geval aanstaande zondag deze consequentie moet hebben, laat ik even een open vraag.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Ik vind het juist argumenten om zondag zeer terughoudend te zijn. Het is zeer terecht dat we Hongarije aanspreken. Het is immers een medelidstaat van de Europese Unie, waar Nederland natuurlijk ook lid van is. Is het dan gepast als onze minister-president of onze Koning zondag feestend de overwinning van Nederland viert? Want dat we gaan winnen, staat natuurlijk vast; daarin heeft u een punt.

De heer Segers (ChristenUnie):

Ik vind dat een goede vraag. Laten we die vraag maar aan het kabinet stellen. Ik vind het evidenter bij de schending van oorlogsrecht, omdat het een extremere situatie is. Maar dit kan niet ongemerkt voorbijgaan.

Meneer de voorzitter, in alle ernst; daarop sprak u mij net ook aan. Ik kijk inderdaad buitengewoon ernstig de wereld in, terwijl ik het niet altijd ben. Maar toch, we hebben een aantal ernstige onderwerpen hier op tafel liggen, waaronder het Herstelfonds. Er ligt 5,6 miljard klaar. De collega's spraken de minister-president er al op aan. Ik ben bang dat wij mogelijk te laat zijn. Ik wil dus graag een reactie van de minister-president.

Er is opnieuw een motie van collega Dassen aangenomen die zegt: maak plannen klaar; zorg dat het klaarstaat. Collega Amhaouch had grootse en meeslepemde plannen; we moesten groter denken. Misschien dat ik wat provinciaalser ben; dat zou zomaar kunnen. Ik dacht eerlijk gezegd aan heel mooie ov-verbindingen en een groot isolatieplan voor Nederlandse huizen, maar ik wil de dromen van collega Amhaouch niet verstoren. Op heel belangrijke punten, als het gaat om verduurzaming en het tegengaan van klimaatverandering, kunnen deze gelden worden ingezet en daarvoor moeten we ze ook inzetten.

Helemaal tot slot, meneer de voorzitter, migratie. Ook ik sluit me aan bij de vragen over de pushbacks, die toch heel zorgelijk zijn. Het is gewoon echt een schandvlek voor Europa, opnieuw als waardengemeenschap, wat er aan de rand van Europa plaatsvindt. Ook graag een reactie op die kwalijke praktijk.

Ik dank de voorzitter voor zijn buitengewoon vriendelijke geste om mij het woord te geven.

De voorzitter:

Dat doe ik wel vaker, maar alleen als u hier bent. Dan gaan we luisteren naar de heer Dassen van de fractie van Volt.

De heer Dassen (Volt):

Dank, voorzitter. Om te beginnen ga ik nog even terug naar de vorige eurotop. Toen was er een traditionele gedachtewisseling met de Voorzitter van het Europees Parlement. Ik vroeg me af wat er precies besproken is bij deze traditionele gedachtewisseling en wat de inzet van de minister-president en van de Europese Raad daarbij is geweest.

Voorzitter. We lezen in de brief van het kabinet dat er gesproken zal worden over partnerlanden en migratie. Is de premier het met ons eens dat het externaliseren van onze grenzen door verdragen over migratie te sluiten met landen als Turkije en Libië geen structurele oplossing biedt? In het nieuwe migratie- en asielpact krijgt Frontex een grote rol, ondanks het feit dat het bijdraagt aan illegale acties om asielzoekers terug te dringen. Hoe ziet de premier de ontwikkelingen bij Frontex en wat is de inzet op de eurotop?

Ook wordt er in de brief gesproken over de grondoorzaken van irreguliere migratie. Wat zijn deze grondoorzaken volgens de premier, en wanneer en hoe gaan we daar dan precies mee aan de slag? Welke stappen zal de premier

nemen in de aankomende Raad om te zorgen dat er een effectief migratiebeleid komt dat de mensenrechten, en daarmee onze Europese waarden, niet schendt?

We hebben het vaak over mensenrechtenschendingen elders. Zolang de wereld ziet hoe Europese lidstaten bootjes met kinderen terug op zee duwen en hoe wij slechts toekijken, zal onze eigen oproep voor mensenrechten aan kracht inboeten. Kan de premier daar een reflectie op geven?

Voorzitter. Wat betreft Belarus verneem ik graag hoe de premier aankijkt tegen de Raad Buitenlandse Zaken van gisteren aangaande de 78 additioneel aangewezen Wit-Russische individuen en 8 entiteiten die sancties opgelegd krijgen. Een belangrijke stap in de goede richting van de EU, vergezeld door de VS, het VK en Canada. Volgens de oppositieleider treffen deze sancties onvoldoende de belangrijke individuen en entiteiten. Hoe kijkt de premier naar de mogelijke vervolgstappen omdat deze sancties ontoereikend lijken? De oppositieleider van Belarus vroeg de Nederlandse regering in mei om de sancties met name te richten op petrochemische, staal- en houtsectoren, sectoren waar we in 2020 nog voor honderden miljoenen euro's aan importeerden. Stemt de premier in met dit verzoek of kijkt hij daarnaar? Ik ben bovendien benieuwd naar de inzet van de premier wat betreft de manipulatie van migranten met mogelijke spionnen met ontregelende gevolgen door Loekasjenko in Litouwen als reactie op deze EU-sancties.

Over het Herstelfonds is de vorige keer al veel gesproken. Waar iedereen zijn verbazing over heeft uitgesproken is het feit dat er nog geen Nederlands plan ligt. Ik zou daar vandaag nog kort alleen het volgende aan toe willen voegen. Welke hervormingen die door de Europese Commissie aan Nederland gesteld zijn, zijn volgens de premier geen 5 miljard waard? Ten slotte de vraag aan de premier waar hij risico's ziet voor de tot op heden ingediende plannen van het Recovery and Resilience Fund? Hoe kijkt hij bijvoorbeeld naar de plannen van Griekenland en Duitsland?

Dan over COVID-19. Wat houdt het nieuwe pandemieverdrag in en welke activiteiten zouden volgens de minister-president het beste op Europees niveau geregeld kunnen worden? Welke les zou de minister-president precies trekken ten aanzien van de internationale solidariteit die genoemd werd in de brief?

Het kabinet is trots op het geld dat aan ontwikkelingslanden is toegekend om vaccinaties van te kopen, maar lijkt niet in te zien dat geld niet het probleem is. Het probleem zijn de tekorten die zijn ontstaan door het hamstergedrag van met name de VS en de Europese landen. Hoe kijkt de premier naar de langetermijngevolgen voor de relatie met Afrikaanse landen voor deze vaccinatiestrategie? Wat is de bijdrage van Nederland aan de 100 miljoen doses voor COVAX? De vorige keer is op de Europese top ook gesproken over lokale productiefaciliteiten. Wat is daar de status precies van? Landen als Indonesië en Bangladesh hebben namelijk aangegeven dat er capaciteit is voor 1 miljard doses. Maar er is één probleem — dat is al eerder aangehaald - en dat zijn de patenten.

Volt is voor de verdere ontwikkeling van de kapitaalmarktunie en het Europese deposito- en garantiestelsel maar wat is de status van het mandaat van de Europese Rekenkamer ten aanzien van audits op de toezichthoudende activiteiten

van de ECB, waar eerder in deze Kamer al vragen over gesteld zijn?

Dan als laatste Hongarije. Daar is al door veel collega's het een en ander over gezegd waar ik mij volledig bij aansluit, maar ik zie geen agendapunt over de rechtsstaat. Zou het niet een standaardonderwerp van discussie op de agenda van de Europese Raad moeten zijn? Sterker nog, zou dit niet hét onderwerp moeten zijn?

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan de heer Van Houwelingen van Forum voor Democratie.

De heer Van Houwelingen (FVD):

De minister-president neemt, als we naar de geannoteerde agenda kijken, het beroemde belerende vingertje mee naar de Europese top eind deze week. Met dat vingertje gaat hij in Europees verband landen als Rusland en Turkije en natuurlijk Midden- en Oost-Europa de les lezen. Want er zou van alles mis zijn in deze landen met de rechtsstaat, met de media, met de democratie enzovoorts enzovoorts. Waar haalt onze minister-president in hemelsnaam het lef vandaan? Nederland, het land dat uitslagen van referenda negeert, het land dat als enige samen met de DDR het referendum heeft afgeschaft, het land waar een groot deel van het electoraat stelselmatig wordt uitgesloten door het partijkartel. Nederland, het land van de toeslagenaffaire waar ouders in een bureaucratische molen genadeloos zijn vermalen en zelfs bij de rechter geen steun konden vinden, maar waar handige ondernemers zich kunnen verrijken via de corrupte aanbesteding van medische goederen. Nederland, het land waar homo's en Joden in sommige wijken niet veilig hand in hand op straat of met een keppel kunnen lopen. Nederland, het land waar Kamerleden worden gesensibiliseerd door de regering, waar een oppositiepoliticus veroordeeld wordt om zijn uitspraken. Dit land, Nederland, gaat vervolgens andere Europese landen in EU-verband de maat nemen? Wat een klucht! En begrijpt iemand de logica hiervan? Want wij zien die niet. Midden- en Oost-Europa worden bekritiseerd omdat ze niet homovriendelijk genoeg zijn. Maar waarom laat onze regering dan nog steeds immigranten uit moslimlanden binnen, landen waar homorechten daadwerkelijk in het gedrang zijn? Nederland mag, nee, sterker nog, moet multicultureel zijn, maar Hongarije moet tegelijkertijd in Europees verband wel helemaal worden gelijkgeschakeld? Waar is de ruimte voor diversiteit op Europees niveau?

Voorzitter. Wij geloven dus helemaal niet dat het onze regering om vrijheden en de rechtsstaat te doen is. FVD denkt dat dit belerende vingertje een rookgordijn is. De werkelijkheid is dat West-Europese landen het niet uit kunnen staan dat Hongarije een succesvol land is dat niet meegaat in antinationalisme, niet meegaat in de afbreuk van traditie en gezinsleven, niet meegaat in "refugees, welcome". Men wil Polen en Hongarije in Europees verband cultureel overheersen en de mensen daar dwingen zichzelf te koloniseren. Dat tegelijkertijd in West-Europa hele bevolkingsgroepen zich keihard van onze waarden afkeren, daar hoor je de kreupele platgeesten die onze regering vormen nooit over, want dan is het ineens multicultuur of

zo. Wij hebben onlangs met de Hongaarse ambassadeur gesproken. Hij liet ons weten dat Hongarije uit principe andere Europese landen niet moreel de maat wenst te nemen. Hongarije respecteert dus wél onze soevereiniteit. Laten we daar, gezien de gênante opsomming die ik zojuist heb gegeven, maar heel blij mee zijn. Orbán toont hiermee dat hij meer fatsoen in zijn pink heeft dan onze premier in zijn hele lichaam, want hij heeft zeker genoeg materiaal voorhanden om de banvloek over Nederland uit te vaardigen, zoals onze premier zo graag met Hongarije doet.

Omdat Hongarije zichzelf niet in deze Kamer kan verdedigen, citeer ik op deze plek de laatste alinea uit een openbare brief van de ambassadeur, András Kocsis, waarmee we — geheel volgens de Europese waarden — wat begrip voor de Ander met de hoofdletter A proberen op te wekken. "Waarom altijd Hongarije, vraagt u zich wellicht af. Nou, dat is simpel. Wij gaan tegen de liberale mainstream in en zijn toch economisch succesvol. Het hedendaagse liberalisme draait om intolerantie. Deze mainstream wil een hegemonie van opinie in plaats van het pluralisme aan ideeën. Westerse Europeanen willen leven in een postnationale en postchristelijke wereld. Wij respecteren die keuze, maar zij willen meer dan dat. Zij willen dat wij ook zo gaan leven. Het debat over de toekomst van Europa, dat wil zeggen onze kinderen, is begonnen. Wij zijn er klaar voor." Hongarije is er klaar voor, wij ook.

De voorzitter:

Dank u wel. Een vraag nog van de heer Sjoerdsma.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik vraag me eigenlijk af waar de heer Van Houwelingen het lef vandaan haalt om op deze manier te praten over niet alleen de premier maar ook een groot deel van de Kamer, waar hij het lef vandaan haalt ook om op zo'n manier te praten over waarden. Als ik even kijk naar de waarden van Forum voor Democratie ... Ik denk dat de heer Van Houwelingen wel weet waar dit heen gaat. Antisemitische apps. De heer Baudet die het heeft over de homeopathische verdunding van onze maatschappij, van Europa. Het aanvallen van journalisten. Het ondermijnen van de rechtsstaat. Zou de heer Van Houwelingen nou vinden dat dat typisch Nederlandse waarden zijn, typisch Europese waarden? Of zouden dat de waarden zijn van een partij die eigenlijk niet op deze manier vertegenwoordigd zou moeten zijn in dit parlement?

De heer Van Houwelingen (FVD):

Ja, zo kennen we de heer Sjoerdsma weer. Hij komt elke keer weer met wat appjes die uit de context zijn gerukt. Dat is alles wat u heeft? Dat is werkelijk alles wat u hier te berde kunt brengen? U kunt niks op de inhoud zeggen, u kunt alleen maar met een paar appjes komen? Nou, dan mag ik op mijn beurt ook, neem ik aan, voorzitter. Dank u wel dat u dat goed vindt. Dan gaan we even D66 recenseren. Ik heb er toevallig een lijstje voor klaarliggen, want ik verwachtte deze interruptie van u al. D66, de partij die het referendum heeft afgeschafte. D66, de partij die met belastinggeld Palestijnse organisaties heeft gefinancierd. D66, dat bolstaat van de MeTooschandalen. Sidney Smeets moest onlangs nog opstappen; ik ga ze niet allemaal noemen, want ik vind ze gewoon te ranzig om allemaal op te noemen. Ik ga die niet allemaal opnoemen. Uw voormalig fractievoorzitter

Pechtold kreeg een appartement cadeau. Die partij komt ons nu hier moreel de les lezen? Dat is toch ridicul.

De heer Sjoerdsma (D66):

Het pleit wel voor u dat u inmiddels een papiertje bij u heeft waarmee u antwoord kunt geven. Maar het punt is ...

De heer Van Houwelingen (FVD):

Ik had het liever niet gehad, meneer Sjoerdsma, want ik vind het ...

De voorzitter:

De heer Sjoerdsma.

De heer Sjoerdsma (D66):

Het punt is natuurlijk, meneer Van Houwelingen, dat u op geen enkele manier datgene weerlegt ...

De voorzitter:

Wilt u via de voorzitter spreken?

De heer Sjoerdsma (D66):

Ja, meneer de voorzitter, dat zei ik: dat de heer Van Houwelingen op geen enkele manier datgene weerlegt wat ik hem net aanwrijf. De haat tegen journalisten ...

De heer Van Houwelingen (FVD):

Het is totale kolder ...

De voorzitter:

Ho ho ho, de heer Sjoerdsma is aan het woord.

De heer Sjoerdsma (D66):

De haat tegen journalisten, het ondermijnen van de rechtsstaat, antisemitisme, algehele discriminatie. Ik zeg het hier gewoon nog een keer. Ik zeg het hier nog een keer. Meneer Van Houwelingen, u kunt hier niet een premier en de Kamer de maat nemen als uw partij voor dat soort waarden staat. Voor dat soort waarden: dat is gewoon on-Nederlands. U kunt mij van alles aanwrijven, maar mijn partij doet onderzoeken en probeert de boel te restaureren, absoluut. In uw partij gebeurt niks. Degenen die antisemitisme aan de kaak stellen, worden uit uw partij gezet. Ik zeg u dus nog een keer, meneer Van Houwelingen: elke keer als u hier de waarden van Hongarije komt verdedigen, kom ik dit in uw gezicht wrijven.

De heer Van Houwelingen (FVD):

Totale onzin. Waar was u dan, meneer Sjoerdsma, toen uw partij Palestijnse organisaties financierde? Dat moet ik u toch even vragen. Waar was u bij die antisemitische cartoon die over De Hond is verschenen? Heb ik u die horen veroordelen? Nee. U heeft het steeds over een paar privéappjes, die wij veroordeeld hebben en waar we onderzoek naar hebben gedaan. Dat is het enige wat u heeft. Kijk naar uw eigen gedrag. Uw partij doet dingen die heel slecht zijn

voor verschillende gemeenschappen. Haal eens iets uit ons partijprogramma of wijs ons eens op een motie of op iets wat we hebben gedaan waarvan u zegt: dat zou niet kunnen; dat is slecht geweest voor die, die en die groepen. Dit is alles wat u heeft. Dat is echt heel triest, maar dat is deze Kamer, deze slaapkamer, geworden.

De voorzitter:

Helder. Dank u wel. De laatste spreker van de zijde van de Kamer is de heer Kuzu van de fractie van DENK.

De heer Kuzu (DENK):

Voorzitter, dank u wel. Bij de maandelijkse Brusselse babbelclub zullen Europese leiders vast en zeker een hoop met elkaar gaan bespreken. Het zijn belangrijke onderwerpen, onder andere de coördinatie van corona. Nu heb ik uitgezocht dat België een quarantaineplicht kent voor reizigers uit hoogrisicogebieden. Aangezien wij het meest donkerode land zijn op de landkaart van de ECDC, de Europese gezondheidszorgorganisatie, vraag ik me af waarom de quarantaineplicht wel geldt voor gewone mensen, maar niet voor de minister-president. Ik zie graag zijn antwoord tegemoet, want dit is een vraag die veel mensen kunnen hebben.

Nu het einde van de pandemie in zicht lijkt en heel Europa langzaam van het slot gaat, zijn mensen bezig met de zomervakantie. Veel is nog onduidelijk over de reisadviezen en over welke documenten je nodig hebt om een land binnen te mogen komen. Ik vraag de minister-president wat de stand van zaken is waar het gaat om de uniformering van de reisbewijzen binnen de Europese Unie.

Voorzitter. Veel mensen met familie in landen als Marokko en Turkije hebben sinds het uitbreken van de pandemie hun familie niet kunnen zien. Het is dan ook goed dat Marokko eindelijk het inreisverbod heeft opgeheven. Marokkaanse Nederlanders kunnen eindelijk hun familie en vrienden bezoeken, maar helaas zijn de grensovergangen tussen Spanje en Marokko nog dicht vanwege hoogoplopende diplomatieke spanningen tussen de twee landen. Mijn vraag is of er in Europees verband gezocht kan worden naar manieren om te de-escaleren, zodat Marokkaanse Nederlanders op bezoek kunnen gaan bij hun familie via de route België-Frankrijk-Spanje en dan de overgang naar Marokko, en niet via dure vluchten of dure veerponten vanuit Zuid-Frankrijk of Italië.

Voorzitter. Een ander punt. De Wereldgezondheidsorganisatie heeft aangegeven dat er 11 miljard vaccins nodig zijn om de pandemie te kunnen beheersen. Inmiddels roepen steeds meer regeringsleiders farmaceuten op om patenten los te laten om de productie op te kunnen schroeven. Ook vandaag is een motie daarover aangenomen in de Tweede Kamer. De EU heeft echter een schamele 100 miljoen doses beschikbaar gesteld aan COVAX. Dat is een druppel op een gloeiende plaat. Ook al zijn het juist de mutaties uit andere werelddelen die een directe dreiging kunnen vormen voor onze volksgezondheid — denk aan de befaamde deltavariant op dit moment — wij doen als Europese Unie veel te weinig voor armere landen.

Voorzitter. De vaccinatie in armere landen loopt hopeloos achter. De boodschap klinkt luid en duidelijk: op deze manier redden wij het niet. Is de EU zich eigenlijk wel bewust van de dreiging die uitgaat van een lage vaccinatiegraad in armere landen? Is de premier bereid om tijdens de EU-top te pleiten voor het beschikbaar stellen van meer vaccinaties aan het COVAX-programma? Graag een reactie van de premier.

Voorzitter. Binnen de Europese Unie dreigen ook een aantal andere crises, te weten de groeiende invloed van Rusland, de recente acties van Wit-Rusland en de radicalisering van Hongarije. Laat ik beginnen met Wit-Rusland. De brede coalitie die sancties heeft ingericht in de richting van de laatste dictatuur van Europa, is een eerste en eensgezinde stap in de goede richting. Maar gaan die sancties dan ook daadwerkelijk werken? Dat vroeg mijn collega Dassen ook al. Hoe staat het eigenlijk met Rusland, het land waar een wet is aangenomen waardoor elke tegenstander van het regime wordt bestempeld als extremistisch? Gaat de minister-president de aangenomen motie van collega Sjoerdsma, mede ondersteund door mijn fractie, aan de orde stellen tijdens de EU-top? Welke maatregelen kunnen er worden genomen om kritische leden van de Russische oppositie in bescherming te nemen?

Dan kom ik op Hongarije. Zoals mijn fractie vaker aangeeft, komt de grootste dreiging niet van buiten Europa, maar van binnen de Europese Unie. Veel collega's hebben daar al over gesproken. Omwille van de tijd wil ik me aansluiten bij de rake woorden die zijn gesproken door een aantal van mijn collega's. Ik vraag me ook af of het niet tijd wordt om de artikel 7-procedure te herzien. Want we zien dat wanneer een dergelijke procedure in gang wordt gezet, elkaar gunstig gezinde landen elkaar constant dekken. In het geval van Hongarije kunnen we dus vrij weinig, omdat we zullen zien dat ze waarschijnlijk gedekt zullen worden door Polen. Als ik de reactie zie van de ambassadeur van Hongarije, dan moet me toch iets van het hart. Ik noem alleen al de eerste zin: "Alweer is er een goedgeorganiseerde hysterie rond Hongarije." Dan denk je: schandalig. Wat vindt de minister-president daar eigenlijk van?

Voorzitter, een laatste punt. Ik zou ook graag de aandacht willen vestigen op de Chinese strafkampen voor de Oeigoeren. Al jarenlang pleit mijn fractie met andere politieke partijen hier in de Kamer en eigenlijk met de hele internationale gemeenschap voor een factfinding mission in Xinjiang. Dat is jarenlang geblokkeerd door China. Nu heeft een veertigtal landen geëist dat Hoge Commissaris Michelle Bachelet onmiddellijk zinvolle en vrije toegang krijgt tot Xinjiang. Mijn vraag aan de premier was: heeft Nederland deze verklaring eigenlijk ook ondertekend? En zo nee, waarom niet?

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. Om 19.45 uur horen we de antwoorden. Tot die tijd wens ik u smakelijk eten.

De vergadering wordt van 19.02 uur tot 19.45 uur geschorst.

De voorzitter:

Het is niet mijn intentie om er nachtwerk van te maken, dus ik hoop dat we er kort en puntig doorheen gaan, tenzij de heer Sjoerdsma zegt dat hij de zon hier wil zien opkomen. Dan leg ik me daarbij neer. Maar het zou mooi zijn als we er kort en puntig doorheen kunnen gaan. Het woord is aan de minister-president.

Rutte:

Ik denk dat ik zo'n 120 antwoorden bij me heb. Er zijn ontzettend veel vragen gesteld. Ik ga proberen er heel veel niet te beantwoorden, want ik denk dat u dat allemaal wilt, dus ik probeer ook dingen samen te pakken. Maar het is echt heel veel.

Om te beginnen vond ik het mooi dat de grote Robert Schuman even genoemd werd, even los van dat wij er als regering geen opvatting over hebben dat de Heilige Vader de heiligverklaring in gang heeft gezet. Hij was natuurlijk belijdend katholiek. Maar dat brengt ons bij Robert Schuman zelf, bij Jean Monnet, bij het Schumanplan en het ideaal om niet voor een vierde keer een conflict tussen Frankrijk en Duitsland te laten uitmonden in een groot Europees conflict. Althans, één keer was dat niet gebeurd, in 1871, twee keer wel, in 1914 en 1939-1940. Bijzonder is natuurlijk wel — dat blijf ik interessant vinden — dat het de Amerikanen waren die toen daarop hebben aangedrongen en hebben gezegd: ga hier vooral mee door. Je moet je voorstellen wat er zou gebeuren als Amerika heden ten dage bij Fransen erop zou aandringen om de politiek in een bepaalde richting bij te stellen, maar hier is het gelukt. Mooi dat die namen hier vandaag genoemd zijn. Overigens is het interessant om in de nieuwe biografie van Drees te lezen, die onlangs is verschenen en zeer aan te bevelen is, hoe dicht wij zo'n beetje midden jaren vijftig waren bij het in deze Kamer door sommige partijen — niet de mijne — beleden ideaal van een volledige politieke integratie van de Europese Unie. We waren daar heel dichtbij. Het is toen niet gebeurd.

Goed, dat even vooraf. Een ernstige zaak is natuurlijk de kwestie-Hongarije. Ik had gisteren premier Zaev van Noord-Macedonië op bezoek vanwege de wedstrijd Nederland-Macedonië. Wij hebben gewonnen; u weet het. Maar ik schaam me wel een beetje. Dit is immers een hele nette, zeer goed probeerende premier, die zijn land de goede kant op probeert te duwen. Inmiddels hebben we ook met de Kamer gezegd: we gaan de IGC starten, net als met Albanië. Maar je schaamt je ook een beetje, want ik sta aan te dringen "je moet doorgaan met rechtsstaathervormingen"; dat hele verhaal. Dat vind ik echt. En hij vindt dat ook. Hij heeft ook die druk nodig van dat Europese perspectief. We moeten China en Rusland weghouden uit de invloedssfeer van de Westelijke Balkan. Maar ja, je krijgt natuurlijk toch een vraag over hoe dat dan eigenlijk met Hongarije zit. Ik zei: de laatste keer dat ik het checkte was dat land al lid van de Europese Unie, maar, toegegeven, de vraag is op dit moment wel of dat opnieuw zou gebeuren als we toetredingsonderhandelingen met Hongarije hadden.

Dat dit dus binnen Europa gebeurt, is natuurlijk heftig, ook omdat dit eerlijk gezegd wel verder gaat dan soevereiniteit. Dit raakt namelijk aan jonge mensen in Hongarije, of ze nou homoseksueel, lhbti of heteroseksueel zijn. Daar gaan we

allemaal niet over, maar het gaat erom dat jonge mensen die zich gewoon oriënteren op het leven en op hoe zij in de samenleving staan, niet het gevoel hebben dat ze in een vrij land leven. Er was net een heel mooi interview op de RTL-website met een Hongaarse jonge vrouw die gisteren, dacht ik, bij een demonstratie was in Amsterdam. Je wordt heel trots op ons landje als je hoort dat ze zegt: wat is het hier een vrije en inclusieve samenleving. Nou ja, daar kun je ook nog van alles op zeggen — daar hebben we hier ook nog weleens discussies over — maar in vergelijking met Hongarije? Ja. Ik vind dat dus heel ernstig. We hebben allemaal die brief van de Hongaarse ambassadeur kunnen lezen. Ik laat die maar even voor wat die is.

Dan kom ik meteen bij de zakelijke punten. Wat kun je eraan doen? Als je de drie instrumenten pakt — dat is het MFK-rechtsstaatinstrument, artikel 7 en de Commissie die een procedure start — is hier naar mijn overtuiging de procedure bij het Hof veruit de meest kansrijke. Waarom? Omdat — heel eerlijk — het echt nog maar de vraag is of het MFK-rechtsstaatinstrument, nog los van het punt van de flitspaal of niet, ook als het helemaal zou functioneren, in dit geval het meest effectief is. Waarom is dat? Omdat dit instrument in de kern gekoppeld is aan de vraag of een land voldoet aan de eisen die nodig zijn om geld uit het MFK, uit het RRF, te krijgen. Dat heeft dan te maken met de onafhankelijke rechterlijke macht et cetera. Dit gaat verder. Dit raakt echt aan concrete wetgeving. Ik denk dat dan de artikel 7-procedure effectiever is. Maar die is ook niet effectief, omdat dit natuurlijk een heel rare procedure is, waarbij aan het eind van de rit één ander land kan vetoën. Nou, we weten dat Polen dat zal doen, dus dan gebeurt er nog helemaal niks. Het is dus uiteindelijk goed dat de Commissie nu die procedure is begonnen, door vragen te stellen aan Hongarije — wat is hier aan de hand? — en daarmee de opening te maken richting een procedure bij het Hof. Wij zullen er zeer op aandringen dat ze daarmee doorgaan.

De vraag was ook gesteld om de rechtsstaat standaard op de Europese Raadsagenda te zetten. Dat doen wij. Nederland is er zeer mee bezig om het op de Europese agenda te zetten en te houden, zeker als het om Hongarije gaat. Ik denk niet dat het per se zinvol is om iedere Europese Raad te vragen of er nog iets over de rechtsstaat is. Dan wordt het ook zo'n wat-verder-ter-tafel-komt. Maar zodra het aan de orde is, is Nederland zeer actief om het op de agenda te zetten, of het nou Polen is of Hongarije. Vanmiddag ook nog op de RAZ, de Raad Algemene Zaken, de General Affairs Council, door Sigrid Kaag, minister van Buitenlandse Zaken. We zullen het op de Europese Raad doen deze week. Ik heb de voorzitter inmiddels gevraagd om dit onderwerp überhaupt de komende tijd vaker te agenderen. Nogmaals, dat hoeft niet per se elke keer, maar wel als het maar enigszins relevant is.

Een lastige vraag: wat doe je met wedstrijden? Daar is het kabinet nog niet uit. We hebben de motie liggen over Qatar. We hebben gezegd "we'll cross that bridge when we come to it", want vooralsnog zijn we niet gekwalificeerd voor Qatar; ik geloof niemand nog. Wat zou je doen? Mijn laatste informatie is — ik heb het even gecheckt — dat noch kabinet, noch Koninklijk Huis voornemens is zondag naar die wedstrijd te gaan. Dat is niet omdat het in Boedapest is, maar het staat gewoon niet in de agenda. Stel dat het wel gebeurd was. Ik vind het een dilemma. Waarom is het een dilemma? Omdat je er op twee manieren naar kunt kijken. Het is een bezoek aan Hongarije, zou je kunnen zeggen, en

dat is nu niet wenselijk. Je kunt ook zeggen: het is een bezoek aan onze sporters en moet je onze atleten daarmee belasten? Nogmaals, het is geen kabinetsstandpunt. Ik leg u het dilemma voor. Wij zullen naar aanleiding van de motie-Qatar daar nog op terugkomen. Hopelijk is dat een keer actueel, want dan is het goed gegaan met de kwalificatie voor het WK voetbal 2022. Maar ik vind het wel lastig — ik zeg dat maar eerlijk — omdat de stap daarna is dat je ook tegen de voetballers of andere atleten zegt dat ze niet moeten gaan. Uiteindelijk leidt dat toch tot boycotts van wedstrijden. Misschien moet je dat toch niet doen, zou mijn gedachte nu zijn. Dat doet niets af aan de ernst van de situatie in Boedapest.

Ik kijk heel even snel mijn beantwoording door of ik iets mis over Hongarije wat gevraagd was, want er waren heel veel vragen over gesteld. Ik denk dat ik de meeste vragen in deze beantwoording heb meegenomen.

Alle instrumenten: ja, dat doen we. Er was natuurlijk nog even de vraag van de heer Sjoerdsma over die flitspaal. Daar hebben we het vorige week over gehad. Heel simpel. Als het compromis niet gesloten was in december — en dit was het maximale compromis — dan hadden we geen MFK gehad, geen RRF gehad en ook het rechtsstaatinstrument niet. Ik ben het eens met Sjoerdsma dat het absoluut niet is wat je wilt, maar ik verzeker hem dat het in die Europese Raad, waar ik redelijk alleen stond, veruit het enige was wat we uiteindelijk konden bereiken. Namelijk: de flitspaal staat aan, alles wordt geregistreerd, er wordt later op geacteerd, maar eerst die Hofzaak. Nogmaals, als we daar helemaal met schone handen uit hadden willen komen, dan was er geen MFK geweest. Dan was het geblokkeerd. Dat had natuurlijk weer een hele andere crisis veroorzaakt. Dat blijft lastig, dus ik sta voor dat compromis, maar helemaal mooi gaat het niet worden.

Voorzitter, dat denk ik over Hongarije.

De voorzitter:

Dan was dat het blokje Hongarije. Het woord is aan de heer Van Dijk.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Ik heb twee vragen. Eerst over het voetbal. Goed dat de premier aangeeft dat ze aarzelen, als ik hem goed heb begrepen.

Rutte:

Ja.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Ik vind het argument dat we de voetballers dan tekortdoen, twijfelachtig, want het zou best kunnen dat de voetballers zeggen: het is volstrekt logisch dat we nu geen officiële afvaardiging, geen Koning of kabinet, naar Boedapest sturen. Ik zag overigens net dat de voetballers nu ook hebben besloten om een OneLove-band te gaan dragen, uit solidariteit. Als de premier dit een beetje openlaat, lopen we nog het risico dat er zondag wel iemand van het kabinet zit. Of zie ik dat verkeerd?

Rutte:

Ik heb het gecheckt. Er gaat niemand heen. Niet omdat het in Boedapest is, maar omdat het gewoon niet is voorzien. Maar ik ben het er wel mee eens eigenlijk. Ik zie dat ook wel. Het is ook niet zo dat ik zeg dat het een argument is dat je vanwege de sporters wel moet gaan. Ik vind het een afweging. Die discussie moeten we nog een keer voeren. Ik ben zelf, merk ik, terughoudend in het antwoord op de vraag: ga je naar het land of ga je naar de sporters? Ik ben het eens, hoor. Als de sporters zelf zouden zeggen "joh, blijf liever weg" ... nou ja, sowieso zitten die sporters meestal niet op bobo's te wachten. Die hebben wel andere dingen aan hun hoofd. Maar stel dat ze het wel zouden beschouwen als een ondersteuning van hun werk daar en je gaat dan niet. Dan zou je dat ook interpreteren als dat je zegt: ja, maar u gaat daar wel sporten als voetballers, dus u maakt eigenlijk wel vuile handen. Dat zeggen we er gelukkig ook niet mee, dat weet ik, maar ik vind het wel een dilemma. Ik zeg dat eerlijk. Maar die discussie moeten we ook in het kabinet nog eens rustig voeren, en dan met de Kamer ongetwijfeld. Ik ben daar ook niet uit.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Ik vind toch dat de premier er nu net iets te gemakkelijk mee wekomt. Hij zegt nu: we hebben gewoon geen plannen om erheen te gaan. Dan is het dus ook geen politiek statement. Volgens mij is het nu legitiem om Orbán te laten merken: beste vriend, wij gaan op dit moment niet naar jouw feestje in Boedapest toe. Dat even op dat punt.

Mijn andere vraag gaat over de mogelijkheid van lidstaten om een andere lidstaat voor het Hof te dagen. Naar die mogelijkheid is ook al eerder gevraagd naar aanleiding van Polen. Dat is toen niet uitgevoerd, omdat er geen draagvlak voor was bij andere lidstaten. Op dat punt heb ik in mijn eerste termijn gezegd dat er een nieuwe situatie is. Deze wet is er in Hongarije. Zou het nog een weg kunnen zijn, vraag ik de premier, om als lidstaat, dus niet als Europese Commissie, te kijken naar wat mogelijk is?

Rutte:

Ja, het Verdrag biedt inderdaad de overigens zeer zeldzaam gebruikte mogelijkheid om in plaats van de Commissie een infractieprocedure tegen een lidstaat te starten, maar die komt pas in beeld als de Commissie in een bepaalde zaak niet optreedt. Dan kan het. Maar zij heeft inmiddels aan Hongarije gevraagd hoe het zit. Dat lijkt dus de open opmaat te zijn naar een zaak. Dan kun je het niet als lidstaat doen. Stel dat hieruit komt dat er van alles mis is en de Commissie het er dan verder bij laat zitten, dan zou je dat kunnen doen.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ook in het vorige debat zei de premier dat hij in december had onderhandeld, dat er wordt geflitst, dat er geen boetes worden uitgedeeld en dat we het nu gewoon even moeten accepteren zoals het is. Die boetes gingen volgens mij over snelheidsovertredingen, maar ik zou de premier toch willen voorhouden dat er inmiddels sinds december veel is gebeurd. De radio is uit de lucht gehaald, universiteiten en cultuurinstellingen zijn onder gezag van de staat gebracht, de lhbt-wetgeving is aangenomen. Ik noem maar even drie voorbeelden van de afgelopen drie maanden. Ik zou zeggen dat de situatie dus een beetje is veranderd. Het is niet een

auto die te snel rijdt. Het is een auto die moedwillig andere auto's van de weg aan het rijden is. Wil de premier daadwerkelijk wachten tot 2023 — dan is die Hofuitspraak — totdat er ingegrepen kan worden?

Rutte:

Dit wekt de indruk dat ik blij ben met het compromis. Het punt is dat ik, nee, niet ik, wé de pijngrens hebben opgezocht. Als we verder waren gegaan — dat is mijn inschatting — dan had Hongarije gevetood c.q. hadden wij moeten vetoën. Dan hadden we geen begroting, geen herstelinstrument en trouwens ook geen rechtsstaatinstrument gehad. Het punt is dus: dit was het maximaal bereikbare. Dit was echt het maximaal bereikbare. Dat is mijn politieke taxatie. Als de heer Sjoerdsma zegt "dat had je niet moeten doen", kan dat. Ik vind er ook veel voor te zeggen. Je zou kunnen redeneren dat je had moeten zeggen: dan gaan we naar de eentwaalfdeprocedure. Dan was sowieso de 750-miljardpot weggeweest. Dan had je misschien op de normale meerjarenbegroting wel de een twaalfde kunnen volgen. Dat klopt. Maar ik heb die keuze niet gemaakt, omdat ik de Recovery and Resilience Facility ook van groot belang vond.

De heer Sjoerdsma (D66):

Maar dat brengt mij toch bij iets wat ik ook in de eerste termijn zei. Daarmee geef je iets weg wat niet van de premier is. Je geeft iets weg wat niet aan de premier is om weg te geven. De premier zegt: ik heb die deal zo gemaakt. Dat heeft hij al eerder uitgelegd. Ik vraag hem nu iets anders. We zien allemaal dat Hongarije radicaliseert. We zien dat er in de drie, vier, vijf maanden na die deal echt maatregelen zijn genomen waarvan ook deze premier zegt: dat is verschrikkelijk. "Verschrikkelijk." Dat zijn woorden die de premier niet vaak in zijn mond neemt. Ik vraag hem: gaat hij dit verhaal nog twee jaar volhouden — zolang duurt het tot de uitspraak van 2023 er is — wetende dat er verkiezingen komen waar de heer Orbán dus met Nederlands belastinggeld cadeautjes gaat geven aan zijn kiezers?

Rutte:

Dan zegt de heer Sjoerdsma dus eigenlijk: je had dat moeten blokkeren. Dat vind ik overigens een zeer te verdedigen standpunt, maar dan hadden wij nu in de "één twaalfde"-procedure gezeten. Dan hadden wij nu geen RRF gehad en geen rechtsstaatinstrument. Overigens zeg ik er nog bij dat het rechtsstaatinstrument dat nu in die verordening is gekomen, ons ook niet had geholpen bij deze zaak. Bij deze zaak was dat rechtsstaatinstrument niet vigerend geweest, omdat het simpelweg gaat over de vraag of een land ten aanzien van de besteding van Uniegeld voldoende rechtsstatelijke waarborgen heeft. Dan praat je dus over onafhankelijke rechterlijke macht, toezicht et cetera, niet over lhbt-wetgeving, niet per se over onafhankelijke pers. Misschien kun je dat er nog onder brengen, maar zo'n wet als nu zou daar niet onder vallen, denk ik. Dan zou je toch uitgekomen zijn op een Hofzaak. Dat is een keuze die ik niet gemaakt heb, maar die ik wel verdedigbaar vind. We hadden kunnen zeggen: het is zó belangrijk; we laten het vastlopen. Maar dan had je nu dus geen Herstelfonds gehad. We zien op dit moment hoe belangrijk het Herstelfonds is om de scheefgroei in Europa tegen te houden. Dus wat je nu hebt, is dat alle momenten waarop een land zich niet aan de afspraken houdt worden vastgelegd. De Commissie gaat nu versneld

de richtsnoeren opstellen. Het Hof heeft gezegd ook zo snel mogelijk de zaak te gaan behandelen. 2023 vind ik heel ver weg. Ik kan niet garanderen dat het eerder is. Ik heb daar ook over geantwoord wat wij donderdag verwachten, maar het Hof doet dat onafhankelijk. Dit zijn wel de keuzes, maar het is allemaal niet zonder gevolgen, zeg ik tegen de heer Sjoerdsma. Als hij op mijn stoel had gezeten en had gezegd dat dat niet voldoende is, dan zegt hij hier: dan had ik gevetood. Dat kan, maar dan hadden we wel alleen gestaan als Nederland, in ons eentje. Dat had gekund. Dan hadden we voor de hele Europese Unie het fonds tegengehouden. Daar moet hij dan wel eerlijk op reageren. Dat doet hij niet.

De heer Sjoerdsma (D66):

De premier maakt gebruik van zijn eerste interruptie richting het parlement, geloof ik. Dit is geen antwoord op mijn vraag.

Rutte:

Maar het is een discussie, dacht ik.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik heb de premier een heel duidelijke vraag gesteld, en ik controleer de premier; de premier controleert niet mij. Mijn vraag was of de premier de komende twee jaar gaat volhouden dat de deal die hij heeft gemaakt blijft staan, ook al glijdt Hongarije in een rap tempo af, ook al wordt daar Europees belastinggeld uitgedeeld bij de tienduizenden, bij de honderdduizenden, om de hervervorming van Orbán voor elkaar te krijgen. Of is het voorstelbaar — laat ik het dan zo vragen aan de premier; wellicht ontstaat er dan beweging — zoals het kabinet samen met andere landen weer in de verklaring van vandaag noemt, dat alle mogelijke middelen kunnen worden ingezet, dus ook dit rechtsstaatmechanisme? Is het voorstelbaar dat, als de situatie verder afglijdt, de premier van gedachten verandert en zegt: dat Herstelfonds hebben we nu, maar dat compromis is niet meer verdedigbaar?

Rutte:

Nee, ik sta voor de deal. Die heb ik overigens niet gesloten. Ik was zo'n beetje de enige in Europa die nog bezwaar maakte — de rest was allang akkoord — ook omdat wat er nu gebeurt met die homowetgeving in Hongarije, dat type interventies vanuit de Hongaarse regering, niet wordt ondervangen door het rechtsstaatmechanisme in de RRF of in het MFK. Dat is een. Twee. Het was helemaal weg geweest als je het niet gedaan had. Dus ik vind het heel verheven, ik vind het moreel prachtig wat de heer Sjoerdsma zegt, maar het is niet praktisch. Ik vind dat, als je een afspraak maakt, je daar ook voor staat. Ik sta daar ook voor. Ik vind wat er gebeurt in Hongarije verkeerd. We hebben andere instrumenten om dat aan te pakken. Dat doet de Commissie. Desnoods gaan wij zelf een statenklacht indienen als de Commissie het erbij laat zitten. Ik heb geen enkele aanleiding om dat aan te nemen, maar Hongarije wordt nu hard aangepakt, verwacht ik. Anders zullen wij alle middelen daarvoor gebruiken. Dat staat los van die afspraak op de Europese Raad.

De heer **Van der Lee** (GroenLinks):

Op dit laatste punt heb ik de vraag: hoeveel tijd is het kabinet van plan om aan de Commissie te gunnen?

Daarnaast wil ik nog even terugkomen op de discussie die de premier had met de heer Van Dijk over de sporters. Ik vind het heel mooi dat het team heeft besloten dat Wijnaldum een bepaalde aanvoerdersband gaat dragen, juist nadat de UEFA al heeft geprobeerd om een andere zaak op dit punt in de kiem te smoren. Moet ik uit de positie van het kabinet afleiden dat het kabinet nog geen positie wil innemen als het gaat om het wel of niet sturen van een delegatie naar Boedapest? Of is het kabinet bereid om in de toekomst bij soortgelijke situaties in overleg te treden met het team om te vragen: "Wat vinden jullie? Premier Rutte vreest escalatie."

Rutte:

Dat vind ik een hele goede.

De heer **Van der Lee** (GroenLinks):

Het zou op z'n minst verstandig zijn om die stap eerst te zetten.

Rutte:

Ja, dat vind ik heel verstandig. Ik denk dat je dat zeker met sporters moet bespreken. Als je niet gaat, dan wil je niet dat de sporters denken: "Zijn wij moreel minder? Want het kabinet komt niet en wij gaan wel sporten." Ik vind echt dat je moet proberen om sport en politiek te scheiden. Denk aan de Olympische Spelen in 1980. We hebben al die voorbeelden gezien. Dat is uiterst ongelukkig en je doet daar hele generaties sporters tekort mee. Uiteindelijk zijn het vaak politieke besluiten waar de Spelen of die voetbalwedstrijden plaatsvinden. Val de sporters daar niet mee lastig. Maar ik vind het wel verstandig wat de heer Van der Lee zegt. Als je als kabinet voor die keuze staat, dan moet je dat ook met de sporters bespreken, in de zin van: "Wij denken weg te blijven. Weet dat het geen kritiek op jullie is, maar wij willen daar nu gewoon niet gezien worden. Dat vinden we niet passend, want dat lijkt ondersteuning van zo'n regime." Ik vind het heel verstandig als je dat met hen bespreekt. Alleen, dat is nu niet aan de orde voor zondag. We hebben het ook niet besproken in het kabinet, dus ik kan hier niet namens het kabinet een standpunt geven. Ik zeg alleen dat het in algemene zin heel makkelijk is om nu te zeggen: ik ben er ook helemaal voor; dan ga je niet. Ik schets gewoon het dilemma. Ik vind datgene wat de heer Van der Lee zegt, wel slim. Dat dilemma zou je ook met de sporters kunnen bespreken.

De heer **Van der Lee** (GroenLinks):

Daar ben ik blij mee, temeer daar de strijd tegen discriminatie en racisme vaak al een kernboodschap is van veel sporters.

Rutte:

Zo is dat.

De heer **Van der Lee** (GroenLinks):

Komt de premier nog terug op het punt van Bakoe? Want ook dat raakt aan sport en mensenrechten.

Rutte:

Ja, daar kom ik nog op terug. Absoluut.

De **voorzitter:**

Bakoe doen we later.

Rutte:

Ja, Bakoe doen we later. Ik kom daar nog op terug.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Ik wilde eigenlijk ook op dat punt een vraag stellen, meer in het algemeen over de inzet van een politiek statement rond sportwedstrijden. Een politiek statement moet door politici worden gemaakt en niet primair door sporters. Die kunnen een eigen afweging maken. Die kunnen daarin keuzes maken en dat doen ze aanstaande zondag. Dat is prima, maar wij gaan over onze eigen verantwoordelijkheid en het kabinet gaat over zijn eigen verantwoordelijkheid. De minister-president zegt: ik wil heel graag aan de sporters laten weten dat we naast ze staan en met ze meelevend. Is de minister-president het met mij eens dat dat heel anders kan worden opgevat door het land dat de kabinetsleden en regeringsvertegenwoordigers bezoeken, in de zin van: kijk ons eens normaal zijn, kijk ons eens onderdeel uitmaken van een wereldwijde familie, waarin wij weg kunnen komen met het gedrag dat wij hebben?

Rutte:

Dat is onderdeel van het dilemma. Ik vind het echt een dilemma, want ik heb er altijd moeite mee gehad dat wij sport en politiek te veel vermengen. Hier is het onvermijdelijk, want leden van het kabinet zijn politici. De Koning is geen politicus, maar is als hoofd van de Staat natuurlijk wel onze hoogste vertegenwoordiger. Het is dus onvermijdelijk dat je je moet verhouden tot dat probleem. Ik vind het een dilemma. Ik vind het helemaal niet zo gek om dat met de sporters te bespreken en te vragen: wat vinden jullie? Je wilt niet dat de sporters denken: nu blijft de regering heel bewust ... Toevallig staat het zondag niet in de agenda, dus het speelt niet. Maar stel dat je heel bewust iets afzegt. Dan denken de sporters misschien: zijn wij dan moreel minder omdat we wel gaan? Dat zou ik absoluut niet willen.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Ik kan me heel goed voorstellen dat het kabinet een eigen afweging maakt en dat een sportbond en sporters zelf hun eigen afweging moeten maken. Je kunt informatie delen, maar iedereen gaat over zijn eigen verantwoordelijkheid. De minister-president noemde al Qatar. De Kamer heeft daar een uitspraak over gedaan. Ik ben het daarmee eens, want wat daar gebeurt, is echt voorbij elke grens van moraliteit. Ik vind het heel moeilijk voorstelbaar dat vertegenwoordigers van ons volk, ons land en onze regering feestvieren op de graven van duizenden gastarbeiders, om het even plastisch te zeggen. Maar dan dichterbij: Bakoe. Ik heb daar vragen over gesteld, net als collega Van der Lee

en anderen. Als daar net oorlogsmisdaden hebben plaatsgevonden, als het oorlogsrecht wordt geschonden en als krijgsgevangenen worden vastgehouden, dan is het gaan naar zo'n wedstrijd een duw in de rug van een regime dat zegt: we kunnen ermee weggkomen.

Rutte:

Ik vind het echt te makkelijk. Ik respecteer het totaal, maar ik vind het toch te makkelijk, want wat zeg je daarmee tegen de sporters die wel gaan? Het is misschien een gevoelskwestie. Je kunt dat niet loskoppelen. Dus ik denk dat Van der Lee wel een punt heeft: eigenlijk moet je het even met elkaar bespreken. Volgens mij zou de conclusie kunnen zijn: als jullie gaan, dan snappen we dat helemaal, want jullie kunnen er ook niks aan doen waar het stadion staat en waar je speelt, maar wij gaan niet, want wij zien dat te veel als een soort ondersteuning door politieke ambtsdragers van een verkeerd bewind. Dat is een hele reële afweging, maar dan bespreek je het met elkaar. Maar het laatste wat ik wil is dat die sporter denkt: de regering gaat niet, wij gaan wel, dus dan zijn wij blijkbaar minder in onze moraliteit. Dat zou ik echt heel verkeerd vinden. Dat vraagt dus echt om subtiliteit en wegging. Ten aanzien van Qatar hebben we — dat was de motie-Karabulut, zo zeg ik uit mijn hoofd — gezegd: als het hopelijk ooit aan de orde is dan gaan we daar een positie op bepalen als kabinet. Dus ik kan daar ook nu namens de ministerraad nog geen positie op geven anders dan wat in mijn hoofd in die discussie het dilemma zal zijn. Dat kan overigens heel goed eindigen in: niet gaan. Dat zou ik helemaal verdedigbaar vinden.

De heer Segers (ChristenUnie):

Heel kort. Ik vind het prima dat die consulatie wordt gezocht of dat het gesprek met de sporters wordt gezocht. Dat kan ik heel goed begrijpen. Ik kan ook begrijpen dat vervolgens wordt gecommuniceerd: wij maken onze eigen afweging. Maar het kabinet kan dan toch nog steeds een eigen afweging maken — nogmaals: met uitleg richting sporters — wetend dat erheen gaan ook de slingers kunnen zijn op een heel verkeerd feest. Wat ik het kabinet in ieder geval wil meegeven, ook op de korte termijn al richting Bakoe: denk daar alsjeblieft goed over na.

Rutte:

Ik hoop dat we voor die vraag komen te staan, want dan is blijkbaar de achtste finale goed afgelopen. Ik ben het ermee eens dat je daar zeker goed over moet nadenken.

Mevrouw Piri (PvdA):

Ik ben in ieder geval ontzettend blij om ook vandaag weer van de premier te horen hoe hij zich heel expliciet uitsprekt tegen die antihomowetgeving in Hongarije. Hij heeft dat in het verleden ook gedaan. Ik ben blij dat het hele kabinet dat ook vandaag weer doet. De premier ziet de heer Orbán donderdag en vrijdag in Brussel. Bent u ook van plan om dat persoonlijk aan hem over te brengen?

Rutte:

Zeker. Aan hem, maar ik was ook van plan om het in de vergadering in te brengen. Ik heb daar vandaag ook over gesproken met Alexander de Croo, die vanmiddag op

bezoek was en die het daar volkomen mee eens is. Ik neem aan dat we het daarover in overgrote mate met elkaar eens zijn. De vraag is: hoe doe je dat en waar doe je het? Dit zal overigens — daar moet je echt op rekenen — door Orbán gebruikt worden als een grote overwinning. Dus als wij daarover beginnen, zal hij dat als een grote overwinning beschouwen. Het zal hem in Hongarije alleen maar populairder maken, want hij gebruikt dat in zijn nationale propaganda natuurlijk als: zie je wel, het usurperende Europa bemoeit zich weer met onze wetgeving. Dat is ook hier door een paar partijen gezegd. Dat is dan maar zo. Dat vind ik nog geen reden om het niet te doen, maar dat is wel het effect. Mijn verwachting is dat het in Hongarije niets, maar dan ook helemaal niets zal veranderen, maar ik hoop tenminste dat een paar mensen in die samenleving, die zich op dit moment onveilig voelen om te zijn wie ze zijn en het leven te leven zoals ze dat willen leven, weten dat ze niet alleen staan. Dat is het minste wat we kunnen doen.

Mevrouw Piri (PvdA):

Dat ben ik helemaal eens met de premier. Ik denk dat het ontzettend belangrijk is voor de lhbt-gemeenschap in Hongarije om uw woorden te horen, om de woorden te horen van de hele Europese Unie en ook vandaag de verklaring van andere lidstaten. Ik heb nog een vraag over de fondsen. Ik begrijp dat de premier zegt dat het nieuwe rechtsstaatmechanisme niet kan worden ingezet. Dat rechtsstaatmechanisme was er nog niet toen Polen al lhbtvrije zones invoerde. Toen is er geen inbreukprocedure bij het Hof gestart, is er niet opnieuw een artikel 7-procedure gestart en was de rechtsstaatprocedure er nog niet, maar heeft de Commissie toch gericht fondsen stopgezet. Denkt de premier dat nu ook specifieke fondsen kunnen worden stopgezet door de Commissie vanwege deze nieuwe wetgeving in Hongarije?

Rutte:

Ja, eerder besloot de Europese Commissie die twinningaanvragen van zes Poolse gemeenten die een lhbtvrije zone hadden afgekondigd, niet toe te kennen. Wij steunen die beslissing van de Commissie. Nu heeft de Commissie een veel verdergaande positie ingenomen door die vragen te stellen, wat lijkt op "de opmaat naar". Wij zullen daar bij de Commissie natuurlijk op aandringen. Ik denk niet dat het nodig is, want volgens mij zijn ze heel erg gemotiveerd hiermee verder te gaan, maar als het qua energie zou inzakken om daarmee door te gaan, hebben we altijd nog het alternatief van de eigen procedure. Dat is uitzonderlijk, maar dat kan. En dan zou de Commissie uiteraard nog openstaan om dit type bilaterale — althans tussen de Commissie en lidstaten — maatregelen te nemen in financiële zin. Die zijn natuurlijk wel lichter van karakter dan wat ze nu doen. Wat in feite aan de orde is ... Het is in het Engels; sorry, ik heb de Nederlandse vertaling even niet hier. Wat aan de orde is, is gewoon artikel 1 van het oprichtingsverdrag, onze founding treaty. Dat gaat om "respect for human dignity, freedom, democracy, quality, rule of law, respect for human rights, including belonging to minorities" et cetera. Dit is een heel essentieel artikel, dat eigenlijk zegt: het is geen handelsblok van allerlei landen die toevallig een financieel belang, een munt en een handelsblok delen. Nee, het is ook een waardengemeenschap. Daar zat mijn pijn gister naar Zaev, de premier van Macedonië. Ik dacht: jeetje, die man doet zijn best om dat land op poten te krijgen. Hij heeft daar natuurlijk hele spannende

dingen moeten doen. Hij is in 2015-2017 bedreigd. Dat land is nu zover dat de IGC kan worden geopend. Ja, Bulgarije ligt nog dwars over iets, maar hopelijk lukt dat snel. En dan moet ik gaan uitleggen wat er eigenlijk met Hongarije aan de hand is. Je staat echt met het schaamrood op de kaken. Dat is dan bij hem. Nog veel erger is het natuurlijk voor de mensen die gister demonstreerden en zeiden: we willen gewoon zijn wie we zijn. Dat is toch heel fundamenteel? Het is 2021, jongens! Het is niet iets heel raars wat we vragen, toch?

De voorzitter:

Ik wil eigenlijk door naar het volgende blokje, meneer Van der Lee. Dus kunt u heel kort zijn?

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Ja, ik maakte een klassieke fout door een vraag te stellen en daarna nog één. Ik kom toch even terug op de vraag die ik kort noemde. Hoeveel tijd gaan we de Commissie geven om deze stevige, zware procedure helemaal te doorlopen? Ik hoef geen harde datum, maar kan de minister-president een indicatie geven van de tijdsperiode waarmee we rekening moeten houden? En wanneer gaat Nederland de druk opvoeren of misschien de afweging maken dat we zelf maar een aanklacht moeten indienen?

Rutte:

Ik vraag ambtelijk even te kijken of wij daar invloed op hebben en of daar vaste tijdstermijnen voor zijn. Daar kom ik wel even op terug in de tweede termijn. Dat wordt via uw microfoon ambtelijk opgepakt.

Dan misschien wat sneller naar een paar andere dingen. Over migratie kunnen we nu eindeloos praten, maar eerlijk gezegd gaat deze Europese Raad daar op geen enkele manier een doorbraak bereiken. Dit is op de agenda gekomen vanwege Italië. Dat snap ik. Italië heeft op dit moment overigens minder secundaire migratie dan Nederland, maar ik denk dat dit om politieke redenen door de Italiaanse regering op de agenda is gezet. Ik begrijp dat zij zich grosso modo kan vinden in conceptconclusies, maar daar staat eigenlijk niks in. Waarom is dat? Natuurlijk omdat dit onderwerp al jaren helemaal vastzit.

Ik kom bij de vragen. Ik doe ze maar even dwars door elkaar heen. Het zijn allerlei verschillende vragen, maar ze gaan allemaal over migratie. Over de pushbacks in Griekenland hebben we het natuurlijk vaak gehad. Wij delen de zorgen daarover. Het optreden aan de grens moet altijd in lijn zijn met internationale wet- en regelgeving. De Europese Commissie volgt die berichtgeving. Het is aan haar als hoeder van de verdragen om daar ook op te acteren. Dat doet zij naar mijn overtuiging ook. Het gaat echt om een heel fundamenteel punt. Ook in Griekenland zelf wordt serieus gekeken naar de beschuldigingen. De Griekse ombudsman is een onderzoek gestart. De Griekse Hoge Raad heeft opgeroepen tot een onderzoek. Er is een motie-Kuik/Van der Werf aangenomen, waardoor mevrouw Broekers, de staatssecretaris, tijdens haar bezoek aan Griekenland vorige week ook haar zorg hierover heeft geuit.

Dan is er natuurlijk de vraag met welke derde landen nu een migratiepakket aan de orde is. Ook daar hebben we het

heel vaak met elkaar over gehad. We zetten daarop in. Het gaat om een selectie van prioritaire landen in focusregio's. Denkt u aan Noord-Afrika, sub-Sahara Afrika, het Midden-Oosten en de Westelijke Balkan. Op dit moment is dat echt nog heel rudimentair. Eigenlijk is er buiten Turkije nog helemaal niks. Daarvoor moet je het hele instrumentarium inzetten, maar dat gaat uitermate langzaam. Ook daar is er eigenlijk helaas geen positief nieuws te melden.

Dit gaat natuurlijk ook over het punt van mevrouw Kamminga: hoe zet je op een gecoördineerde wijze over de volle breedte het instrumentarium in? Dat is inderdaad OS, handel, visa. Europa heeft natuurlijk zijn machtsmiddelen en er zijn de nationale OS-bestedingen. Onder het nieuwe MFK zijn specifiek middelen beschikbaar gesteld voor migratiesamenwerking. Ongeveer 10% van de NDICI-middelen gaat ernaartoe. Die middelen worden gemainstreamd op dit punt. De visumcode is onderdeel van het instrumentarium. Dat zullen we dus allemaal moeten inzetten, en met focus. Dat het met Turkije lukte, was naar mijn overtuiging overigens door een combinatie van de Commissie en twee lidstaten: Nederland, dat toen de houder van het roterende voorzitterschap van de Raad was, en Duitsland vanwege de Syriëcrisis in 2015-2016. Ik heb er vaak op aangedrongen: laten we dat nou opnieuw in koppeltjes doen onder guidance van de Commissie. Maar het komt niet van de grond. Ik denk dat dat ook te maken heeft met het feit dat die aantallen net weer niet erg genoeg zijn. Op een gegeven moment is het weer erg en dan staat iedereen te piepen. Dat geldt dus ook voor het partnerschap met derde landen, waarover ook een vraag gesteld is. Uiteraard streven wij naar een integrale benadering; dat zeg ik nog even tegen de heer Sjoerdsma, die daarnaar vroeg. Dat betekent het bevorderen van legale migratieroutes, wat alleen binnen bestaande kaders kan en alleen als we echt het hele brede strategische instrumentarium inzetten. Ik ben er niet voor, en het kabinet ook niet, om nu hier tegen Italië te zeggen "we zijn solidair, we nemen mensen over" terwijl we nu meer secundaire migratie hebben dan de Italianen zelf. Het begint er wel mee dat ze daar gaan registreren.

Terecht is er een vraag gesteld over Syrische vluchtelingen. Het recht op asiel is, zoals u weet, stevig verankerd in de Europese wet- en regelgeving. Eerlijk gezegd ligt de inwilliging bij Syrische vluchtelingen ook boven de 90%. Ik heb ook geantwoord op de vreselijke berichten over die pushbacks. Ik ben ook niet voor het meedoen aan de Maltaverklaring. Dat zijn ad-hocoplossingen. Het kabinet vindt het niet verstandig om daaraan deel te nemen. We hebben daar ook vaker over gesproken.

Hoeveel geld wordt er uitgetrokken? Ik noemde al de 10% uit de NDICI-middelen. Voor de periode 2021-2027 praat je dan over een kleine 8 miljard. Dat biedt ook ruimte om de komende jaren met derde landen die pacts, die partnerschappen, te sluiten. Daarnaast is er natuurlijk in meer beperkte mate financiering beschikbaar voor migratie uit andere financieringsinstrumenten, zoals het Asiel, Migratie en Integratiefonds en het instrument voor pre-accessie-steun.

Ik ben het eens met Van der Plas dat er natuurlijk heel veel redenen zijn waarom er irreguliere migratie plaatsvindt. Dat kan ook gaan om problemen met voedselvoorziening. Het gaat ook om armoede, conflict, terreur, klimaatverandering en bevolkingsgroei. Al die zaken zijn met elkaar verbonden.

den. We zien het natuurlijk in het bijzonder in West-Afrika, de Sahel, de Hoorn van Afrika, het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Ook de negatieve effecten van klimaatverandering kunnen de water- en voedselvoorziening verder onder druk zetten. Het is ook onderdeel van de hele BHOS-agenda van mevrouw Kaag geweest in de afgelopen jaren om daaraan te werken. Dit is ook het antwoord op de vraag van de heer Dassen.

Dat even — nou ja, "even" — over migratie. Eerlijk gezegd is het een totale standstill. Niks nieuws eigenlijk. Dat is de korte samenvatting.

De voorzitter:

Ja, u heeft daar wel veel tijd voor nodig gehad.

Rutte:

Ja, omdat er heel veel vragen waren over deze standstill. We gaan hetzelfde morgen zien bij de formatie.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Zo zeg, dat is nog een interessant bijzinnenetje!

De voorzitter:

Ja, vertel daar eens meer over!

De heer Jasper van Dijk (SP):

Dus dat debat is morgen eigenlijk overbodig.

Rutte:

Nou nee, maar ... Je kunt heel lang praten over iets waar geen voortgang in zit.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Ja, nee, precies. Standstill, niks nieuws onder de zon als het gaat om migratie. Dat kan zo zijn, maar dat is wel heel triest, want er gebeurt nogal wat aan de grenzen. En dan worden er oplossingen geboden, bijvoorbeeld die Maltaoplossing, met Europese asielcentra waardoor je gaat werken aan een eerlijke verdeling van mensen die recht hebben op asiel, en dan zegt de premier net zo snel: ja, daar zijn we geen voorstander van want dat is een ad-hocoplossing. Conclusie: ad-hocoplossingen zijn er niet en duurzame oplossingen zijn er niet, dus er is een totale standstill. Laat u alles dan maar gebeuren?

Rutte:

Je moet eerst de externe dimensie op orde hebben. Dat is cruciaal. En dat is inclusief de grenscontrole. Zolang in landen als Italië de grenscontrole niet op orde is en mensen daar naar binnen komen, doorwandelen naar Nederland en zich hier melden ... Ja, sorry, we hebben daar echt een heel groot probleem mee. Dat gaat uiteindelijk ook Schengen onder druk zetten. We hebben daar vaker over gesproken hier. Kun je dan nog doorgaan met Schengen? Natuurlijk willen wij niet met Schengen stoppen, maar als die aantallen te veel oplopen, gaat dat fundamentele vragen oproepen over de toekomst van de Schengenzone. Ik noem

de ideeën over een mini-Schengen, die eerder geleefd hebben. De Fransen kijken daarnaar en wij kijken daarnaar. Het is nu niet aan de orde, maar als de buitengrenzen poreus zijn, kom je daar. En waar ik niet aan wil, is poreuze buitengrenzen, waarop landen die niet registreren maar daardoor wel enige migratiedruk ervaren, zeggen: dat is eigenlijk te veel; kun je helpen? Ja, sorry, we hebben er hier meer. Nederland is natuurlijk absoluut een land dat met die migratiedruk te wirtschaften heeft.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Maar met die poreuze buitengrenzen valt het volgens mij wel mee. Kijk naar Kroatië en Griekenland, waar de vluchtelingen die aankomen letterlijk met heel veel geweld worden teruggeduwd en teruggeslagen. Dat zijn echt onaanvaardbare praktijken. De premier zei terecht dat het echt in lijn moet zijn met Europese waarden; daar heb je ze weer. Dan gun je iedereen die hier aanklopt een eerlijke procedure. Dat is het minste. Wat gaat de minister-president dus zeggen, bijvoorbeeld op deze eurotop, tegen Griekenland en Kroatië, die zich evident schuldig maken aan illegale praktijken waardoor migranten geen kans krijgen op een eerlijke procedure?

Rutte:

Over die pushbacks heb ik het gehad. Dat is een ernstige zaak. Maar daar is de Griekse regering zelf mee bezig. Ik zei al dat de Ombudsman, de Hoge Raad in Griekenland en de Commissie daar ook mee bezig zijn. Die zijn eerst aan zet, want zij moeten vaststellen wat er aan de hand is. Dat kunnen wij niet eigenstandig. Ik vind dat ik moet oppassen. We moeten ook wel een beetje zorgen dat iedereen rolvast blijft in zo'n vergadering. De grote stromen via de Middellandse Zee, en zeker de midden-Middellandsezeeroute, lopen natuurlijk via Italië. Dat is al jaren aan de gang. Een heel groot deel van deze illegale migranten vindt werk in de landbouwsector in Zuid-Italië en wordt daar geabsorbeerd in die gemeenschap. Maar een heel deel loopt inmiddels ook door. Een groot deel van de migranten bereikt Nederland ook. Dat zijn toch heel vaak ook arbeidsmigranten die hier eigenlijk helemaal niks te zoeken hebben. Daarom heb je echt strakke grenscontroles nodig, waarbij mensen aan de grens te horen krijgen dat ze in aanmerking komen voor asiel, omdat ze uit Syrië of uit een ander land komen waar vreselijke dingen aan de hand zijn. Of ze komen uit een land in Afrika waar het economisch heel slecht gaat. Dan moeten ze horen: sorry, dat is geen argument voor een asielaanvraag, dus u moet weer terug. Zo zou het moeten gaan. Als de druk van echte asielzoekers toch te veel oploopt, ben ik ook voor een solidair herverdelingsmechanisme. Maar dan moet je wel zeker weten dat Nederland niet, los van het herverdelingsmechanisme, twee keer gepakt wordt: én via het herverdelingsmechanisme én via wat zich hier al meldt in Ter Apel.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Dank u voorzitter. Heel kort. Ik ben het best eens met het punt dat je het natuurlijk beheersbaar en controleerbaar moet maken. Dat is het nu niet. Maar de consequentie is wel dat een vluchteling uit Syrië die nu bijvoorbeeld via Turkije naar Griekenland gaat, echt geen schijn van kans maakt op een eerlijke procedure. En als hij al op Lesbos aankomt, blijft hij daar jarenlang zitten.

Rutte:

Hij moet ook niet naar Lesbos. Hij moet in Turkije blijven. Dat is de afspraak met Turkije. Hij moet helemaal niet naar Lesbos.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Ja, maar daar komt helemaal niks van terecht. Dat weet u zelf ook.

Rutte:

Jawel. In Turkije gaat dat heel goed. Turkije vangt 3 miljoen Syrische vluchtelingen op. 3 miljoen! Daarvan worden 600.000 mensen opgevangen in een kamp en de rest in Zuid-Turkije, in de Zuid-Turkse gemeenschap. Daar doet Turkije verschrikkelijk veel aan. Van de 22 miljoen Syriërs zijn er 11 miljoen niet meer thuis. Daarvan bevindt een heel groot deel, 5 miljoen ongeveer, zich buiten Syrië. Maar het grootste deel daarvan zit in Turkije. Turkije doet een enorme klus. De afspraak was dat je niet meer Lesbos gaat, maar dat je in Turkije blijft en daar wordt opgevangen. Wij financieren dat mede. Dat is natuurlijk het plan-Azmani. Dat werkt daar: opvang in de regio.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Nou ja, de vraag is even hoeveel migranten die wel in Lesbos aankwamen naar Turkije zijn teruggegaan. Dat is vraag één. Vraag twee is: hoeveel vluchtelingen uit Turkije zijn uiteindelijk naar Europa gegaan? Want dat was ook nog een onderdeel van die Turkijeverklaring. Dat zijn minimale aantallen.

Rutte:

De afspraak is als volgt: als je aankomt op Lesbos, dan moet Griekenland de procedures op orde hebben — dat heeft Griekenland niet — zodat je teruggaat naar Turkije. Dan halen we voor iedere persoon die teruggaat iemand uit een Turks kamp, zodat Turkije niet meer migratiedruk krijgt door het feit dat mensen terugkeren. Dat is iemand anders dan degene die de oversteek heeft gemaakt. Daarmee maak je het onaantrekkelijk om die overstap te maken. Dat is bovendien ook heel gevaarlijk, want je moet in wankelende bootjes de zee op. Turkije heeft op die manier niet meer migratiedruk dan ze toch al in hele heftige mate hebben. Dat functioneert niet, dat klopt. Maar waar het mee begint, is natuurlijk dat je als Syrische vluchteling überhaupt de zee niet op moet. Je moet gewoon in Turkije blijven, daar krijg je opvang.

De voorzitter:

We gaan naar de heer Amhaouch. Meneer Van Dijk, heel kort nog, heel kort.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Heel kort. Wat moeten we volgens onze minister-president doen met die mensen die al jarenlang vastzitten op Lesbos?

Rutte:

Dat is een heel ander vraagstuk. We hebben alle hulp aangeboden. Griekenland moet die procedures afwickelen. Wie

recht heeft op verblijf in de Europese Unie kan blijven. Voor het leeuwendeel van die vluchtelingen geldt: u gaat terug naar Turkije. En Turkije neemt ze op. Althans, het zou raar zijn als het dat niet deed. Maar het ligt aan Griekenland. Dit is niet Turkije. We komen dadelijk nog op Turkije. Daar kun je een hoop kritiek op hebben, maar op zich heeft Turkije de afspraken die we gemaakt hebben netjes uitgevoerd.

De heer Amhaouch (CDA):

We spreken nu over migratie, maar voornamelijk als symptoombestrijding. Ik werd getriggerd door de minister-president toen hij de vragen van mevrouw Van der Plas beantwoordde over handel, agro en food, waarmee we landen kunnen helpen. Toen sloot hij af met deze standstill. Daarover heb ik een zorg. Ik hoop dat de minister-president die zorg weg kan nemen. Wat zijn inderdaad de plannen van Europa richting Afrika als gelijkwaardige handeldrijver en op het gebied van economische ontwikkelingen, juist om daar een gedeelte van die grondoorzaken aan te pakken en banen te creëren. Natuurlijk willen we dat graag doen met Nederlandse kennis. Ik hoop dat dat geen standstill is. Kan de minister-president dan wel wat zorgen wegnemen en wat perspectief tonen?

Rutte:

Dat is het makkelijkste deel, inderdaad, want dat kan. We hebben gewoon onze ontwikkelingshulpmiddelen. Die kun je mede inzetten om al dit soort vraagstukken die u en mevrouw Van der Plas benoemen, op te lossen of in ieder geval enigszins in goede banen te leiden, zodat ze niet leiden tot migratiedruk. Dat is eerlijk gezegd politiek niet controversieel. Wat politiek controversieel is, is het vervolg in die landen opzetten van afspraken — wat ze ook in Turkije gedaan hebben — zodat mensen uit de regio in zo'n land kunnen worden opgevangen en niet naar Europa komen. Vervolgens maak je met zo'n land — dat is eigenlijk het hart van de Azmani-deal — afspraken over mensen tijdelijk hiernaartoe halen daarna weer terug naar de opvang in de regio. Dan kun je ze hier een opleiding en een stuk werkervaring geven en haal je later anderen hiernaartoe. Op die manier blijft de migratiedruk beheersbaar. Dat is natuurlijk ook de gedachte achter de Turkijedeal, achter de afspraken tussen Turkije en de Europese Unie. Dat is alweer controversiëler, want daar moeten landen aan meewerken. Dat vraagt ook om het gecoördineerd inzetten van het hele Unie-instrumentarium. Dat gaat heel matig. Dat is met Turkije gelukt, maar eigenlijk nog nergens anders.

Het wordt veel lastiger als je dichterbij huis komt, bij onze eigen buitengrens. Terecht wordt er opgemerkt dat er heel ernstige berichten zijn over de pushbacks. Ik kan dat nu niet vaststellen. Dat moet worden uitgezocht. Maar we zien tegelijkertijd dat er ook landen zijn waar de buitengrenzen gewoon niet gehandhaafd worden en waar mensen dus kunnen doorlopen. Zolang dat zo is, blijft de zaak poreus en kun je ook niet tot solidaire herverdelingsmechanismen komen, want dat kan Nederland zijn samenleving niet aandoen. Nederland is namelijk echt een aankomstland voor heel veel mensen; zij willen hier graag naartoe. We kunnen vluchtelingen opvangen die echt op de vlucht zijn, in beperkte aantallen, want het moet allemaal beheersbaar blijven. Als je ook nog heel veel economische migranten krijgt ... Ja, weet je, we zien de overlast die Marokkanen veroorzaken die als economische migrant hiernaartoe

komen. Die moeten terug naar Marokko. En dat gebeurt ook niet.

De heer Amhaouch (CDA):

Ik wil eigenlijk juist nog een stapje verder gaan. Want de premier begon weer over OS. We hebben het als commissie voor Buitenlandse Handel, met voormalig collega Weverling, juist gehad over de Afrikastrategie. We moeten ervoor zorgen dat we niet alleen OS-middelen geven aan Afrika, maar dat we ook gewoon economische handel gaan drijven en zorgen voor economische ontwikkelingen, juist om perspectief te bieden voor de jongeren die graag in die bootjes stappen. Ik zou graag willen dat de minister-president ook dat aan de orde stelt in Europa, want die 55 landen in Afrika willen niet allemaal een OS-infuus. Die willen handel drijven en perspectief bieden. Dan kunnen we misschien een aantal van die mensen daar houden, maar wel op een fatsoenlijke manier.

Rutte:

In mijn wijze van zien is het grofweg een drieslag van soms klassieke ontwikkelingssamenwerking, van handel en soms ook van het brengen van stabiliteit en in militaire zin ondersteunen. Kijk naar wat de Fransen doen in Mauritanië, Tsjad, Niger, Mali en Burkina Faso, dus in de G5 Sahel. Nederland heeft natuurlijk een bijdrage geleverd aan Mali. Misschien moeten we daar in de toekomst nog weer meer doen. Dat hoort er ook bij. Ik denk dat je op al die drie vlakken moet acteren om stabiliteit te brengen, maar daar hoort zeker ook handel bij. Minister Kaag doet dat natuurlijk ook. Het hele kabinet ondersteunt dat. Waar ik kan, ondersteun ik het. Ik ben zelf in Ghana, Côte d'Ivoire, Mali en Nigeria ... We gaan overal naartoe om daar te helpen. Dat is niet alleen de klassieke OS-relatie. Dat is juist ook dit. Ik ben het daar zeer mee eens.

De heer Dassen (Volt):

Voor de grondoorzaken van migratie moeten we natuurlijk verder kijken dan het lijstje dat de minister-president net noemde. Een van de punten waar ik graag een reflectie op wil van de minister-president, zijn de belastingverdragen die wij met ontwikkelingslanden hebben. Dankzij die belastingverdragen hebben veel bedrijven de mogelijkheid om geld dat ze eigenlijk daar zouden moeten afdragen, niet af te dragen, omdat ze dat via Nederland kunnen wegslijzen.

Rutte:

Daar heb ik nu niet de deskundigheid voor. Dat heb ik niet voorbereid. Het zat volgens mij ook niet in de vragen voor de eerste ronde. Ik ben alwetend, maar dit heb ik ... Ik denk dat dit best een punt kan zijn, maar misschien moet dit eventjes in een debat met Vijlbrief of met Kaag.

De voorzitter:

Helder. Mevrouw Kamminga nog, en dan gaan we door.

Mevrouw Kamminga (VVD):

Ik heb nog even een vraag. Dat komt eigenlijk door een bijzinnetje. De minister-president zei in zijn betoog: we

hebben de vorige keer voortgang gemaakt met die Turkijedeal omdat we in koppeltjes gingen werken, maar ik denk dat de aantallen nu nog niet hoog genoeg zijn. Daar blijkt voor mij niet veel urgentie uit. Ik ben nieuw in dit huis, en ook op het EU-dossier, maar ik realiseer me wel dat het tempo van de EU vaak wat langzamer is dan wij in de Kamer zouden willen. Dat kan zo zijn, maar ik wil er wel voor pleiten dat de minister-president, ook al zit hij er tien jaar, niet te veel went aan dat tempo en wel kijkt wat we kunnen doen om het te versnellen. Want ik vind het wel belangrijk. We hebben ook de motie-Becker over dat crisismechanisme ingediend. Als het inderdaad zo is dat we moeten wachten tot de aantallen er zijn, dan wordt het des te belangrijker, maar ik zou ervoor willen zitten.

Rutte:

Eens, maar mijn waarneming is dat dit echt wel in Nederland wordt gevoeld en tot op zekere hoogte in Denemarken en Zweden, maar daar stopt het wel. Andere landen komen pas in actie als het echt weer oploopt, merk ik. De Fransen zijn er ook wel heel gevoelig voor, eerlijk gezegd. Ik denk dat Macron heel ver is in zijn denken over mini-Schengen en oplossingen daarvoor. Daar steun ik hem ook in als het weer fout gaat. Maar de urgentie wordt echt pas gevoeld als de aantallen oplopen. Dat gaat ons niet in ons eentje lukken. Ik zou het dolgraag willen, maar daar zit het probleem. Ik heb het gezien in 2015, toen het begon met Syrië. Of nee, het begon met Noord-Afrika en daarna met de Syrische vluchtelingencrisis. Dat moet wel eerst gebeuren voordat iedereen er weer helemaal bij is.

Mevrouw Kamminga (VVD):

Dan nog een vervolgvraag. Dank daarvoor. Het voorzitterschap van de Fransen is straks aanstaande. Zouden zij weer het voortouw kunnen nemen, zoals Nederland dat een aantal jaren geleden heeft gedaan met de Turkijedeal?

Rutte:

Ja. Ik moet eerlijk zeggen dat ik president Macron op dit punt zeer proactief vind. Hij zit ook in mijn eigen politieke familie, dus dat kan ook helpen. Hij is buitengewoon kritisch op het functioneren van Schengen. Dat ben ik ook. Hij is ook zeer kritisch op het functioneren van de solidariteit in Europa om die buitengrenzen goed te controleren. Dat kan zeker helpen. In de eerste helft ... Sorry, wanneer leven we nu? In juni. Ja, in de eerste helft van volgend jaar houdt hij het roterend voorzitterschap van de Raad. Dat zou zeker kunnen helpen. Wij zullen daar zeker samen in optrekken. Migratie is overigens een van de vele terreinen, zeg ik tegen de Kamer, waarop Frankrijk en Nederland heel intensief samenwerken.

De heer Sjoerdsma (D66):

Nog heel even over dat plan-Azmani, of beter gezegd het tweede plan-Azmani. Ik hoop dat de premier daar ook zeer enthousiast over is. Dat is namelijk het plan van Renew Europe over hoe Europa met migratie moet omgaan. Kernonderdeel van dat plan is — ik vraag de premier om daar ook over na te denken — hoe legale migratie ervoor kan zorgen dat niet iedereen op die bootjes stapt en we het een beetje onder controle houden. Als ik het dan in VVD-termen zou moeten framen, gaat het over een manier om

uitgeprocedeerde asielzoekers terug te krijgen naar het land van herkomst, en om een manier om hier vacatures in moeilijke sectoren op te vullen maar dan wel in ruil voor beperkte arbeidsmigratie vanuit landen van herkomst.

Rutte:

Ik heb dat anders verstaan, want ik vind het risico van arbeidsmigratie uit landen van herkomst dat je er ook de landen zelf heel erg mee raakt. Want je haalt vaak goed opgeleide mensen uit die landen hiernaartoe. Dat kan ook heel schadelijk zijn voor de economie van die landen. Ik heb het meer zo begrepen dat het Azmani 1B is en niet Azmani 2, maar we zouden de heer Azmani eens moeten uitnodigen en hem daar samen over moeten bevragen; hij zal zeker graag komen. Azmani 1B is dat hij, à la de Turkije-deal, zegt: doe nou ... Ik hoop overigens dat mevrouw Kamminga hem wel meldt dat het al een halfuur over Azmani gaat; hij zal ervan genieten. 1A is: creëer afspraken met landen over opvang in de regio. Dan sluit je eigenlijk de hele normale route van vluchtelingen af naar Europa, dus dan stuur je — dat zou je idealiter willen — iedereen die hier komt terug naar opvang in de regio. Vervolgens is het niet zo dat je hier geen migratie meer krijgt. Dan ga je uit die regio mensen hiernaartoe halen, gecontingenteerd, in beheersbare aantallen en veilig. Zij kunnen hier misschien blijven, ze kunnen hier een opleiding krijgen en teruggaan, waarna er weer anderen komen. Daar kun je van alles mee doen. Het is dan dus niet zo dat Nederland geen vluchtelingen meer opvangt, maar dan komt niemand meer ongecontroleerd de zee over. Dat is eigenlijk Azmani 1B. Maar dan praat je nog steeds over de echte vluchtelingen. Je praat niet over economische migratie, want het is natuurlijk wel heel schadelijk voor de economie van Afrika als je die op gang gaat brengen. En ook in Nederland hebben we nog 400.000 mensen in de bijstand zitten.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dat laatste is dan wel weer harde kritiek van de premier op het plan-Azmani 1B, maar ik vraag het niet voor een spelletje Azmani ontlede hier in de plenaire zaal. Ik vraag het voor iets belangrijkers. Ik deel de urgentie van mevrouw Kamminga. Ik denk namelijk ook dat, als corona wegeeft, het zomaar zou kunnen dat die mensen die niks te verliezen hebben, in vrij groten getale vanuit Noord-Afrika richting Europa zullen gaan. Daar zal je ook iets tegenover moeten zetten, iets anders dan die bootjes. Dat kan alleen maar reguliere, legale migratie zijn. Ik vraag de premier dus ook om eventjes voorbij deze termen na te denken over of dat een oplossing zou kunnen zijn.

Rutte:

Ik vind dat echt niet. Ik ben echt tegen legale arbeidsmigratie. Ik zie echt niet waarom we dat moeten gaan doen als we nog zoveel mensen in Nederland buiten het arbeidsproces hebben staan. De Syrische vluchtelingen doen het redelijk goed, maar we zien dat nog heel veel vluchtelingen in Nederland niet actief deelnemen aan het arbeidsproces en ook afhankelijk zijn van een uitkering. Ik vind het dan gewoon asociaal om weer een keer te zeggen: we gaan nog eens hele extra groepen uit Afrika halen om hier functies te vervullen, die waarschijnlijk dan goed opgeleid zijn en daarmee niet kunnen bijdragen aan de opbouw van hun eigen land. Dat zou ik echt niet doen.

De heer Sjoerdsma (D66):
Voorzitter, een persoonlijk feit.

De voorzitter:

Nee, nee, we gaan door, meneer Sjoerdsma. Ik geef het woord aan mevrouw Maeijer.

Rutte:

Ik zal het woord "asociaal" terugnemen. Ik bedoel niet dat Sjoerdsma asociaal is, maar het is echt niet verstandig. Het is echt niet het investeren in de relaties met die landen. Maar ik neem het woord "asociaal" dus terug.

De voorzitter:

Bij dezen. Mevrouw Maeijer, het woord is aan u.

Mevrouw Maeijer (PVV):

Dank, voorzitter. Ik had even wat moeite met dat ding hierzo.

De voorzitter:

Dat was mijn schuld.

Mevrouw Maeijer (PVV):

Ja, het gaat nu goed. Ik heb nog een vraagje. Laatst was in het nieuws dat het in de afgelopen zeven jaar 46.000 keer niet is gelukt om asielzoekers die Nederland zijn binnengekomen terug te sturen naar het land van herkomst, zoals in het kader van de Dublinregels wel is afgesproken. Dat stond in De Telegraaf. Het lijkt mij een goed voorbeeld van hoe de EU-regels niet werken. Mijn korte vraag was dus eigenlijk: hoe gaat de premier ervoor zorgen dat deze mensen alsnog worden teruggestuurd?

Rutte:

Ik heb me daar nu niet op voorbereid. Deze vraag is ook niet gesteld in de eerste termijn. Dit debat gaat over de Europese Raad van donderdag en vrijdag. Daar ligt dit thema niet voor.

Mevrouw Maeijer (PVV):

Dat vind ik wel heel makkelijk, want u gaat net in op alle kanten en aspecten van het asiel- en migratiebeleid. Dit betreft de terugkeer in het kader van Dublin. 46.000 keer is dat blijkbaar niet gelukt de afgelopen zeven jaar. Ik zou toch heel graag een reactie ontvangen van de premier op de vraag hoe hij dit gaat oplossen.

Rutte:

Nee, dat ga ik niet doen, voorzitter. Daar heb ik me niet op voorbereid. Daar gaat dit debat ook niet over. Dit debat gaat over de pakketbenadering bij migratie. Alle vragen die gesteld zijn, raakten daaraan. Dit gaat nu over een Nederlands probleem, dat inderdaad zeer ernstig is, maar de aantallen die genoemd worden kan ik nu niet controleren en ik heb me daar nu niet op voorbereid. Ik wil ook niet gaan freestylen in dit debat.

Voorzitter. Dan zijn er ook nog vragen gesteld over Frontex, maar misschien mag ik gezien de tijd ook verwijzen naar alle brieven die daarover gestuurd zijn. Het Europees Parlement en OLAF, het Europees bureau voor fraudebestrijding, doen onderzoek naar vermeend wangedrag binnen Frontex en de eventuele betrokkenheid van Frontex bij vermeende mensenrechtenschendingen bij EU-buitengrenzen. Ook de Europese Ombudsman onderzoekt dit. Dit in antwoord op vragen van de heer Van der Lee en de heer Van Dijk hierover. Ik doe dat een beetje kort af, maar het is ook in de brief al behandeld.

Dan kom ik op corona. Gevraagd is of we de planning gaan halen. Dat is eigenlijk het debat van donderdag over corona. Dus ik kan er nu niet meer op zeggen dan ja. De lessons learned zijn er ook allemaal in verwerkt. De CoranaCheck-app is in Nederland al maanden actief. Ik lees die antwoorden nu op, maar dit hoort echt bij het debat van donderdag over de laatste coronabrief. Misschien dat het daar verder kan worden uitgewerkt.

Het vaccineren in het buitenland heeft wel met deze Raad te maken. De heer Sjoerdsma heeft erop gewezen dat mensen zich in het buitenland bij de huisarts laten vaccineren en niet worden geregistreerd en hij heeft daarbij gevraagd hoe ervoor wordt gezorgd dat deze mensen ook kunnen reizen. Er is een uitzonderingsroute ontwikkeld waarbij buitenlandse vaccinaties zullen worden beoordeeld. Op basis daarvan kijken we op welke wijze EU-burgers, geprikt in derde landen, een DCC kunnen krijgen.

De motie van mevrouw Piri over de patenten is duidelijk. Ik zal er ook op aandringen dat de Commissie zich in WTO-verband inzet voor het bereiken van een oplossing. De motie roept het kabinet op om zich publiekelijk achter het standpunt van de Amerikaanse president Biden te sharen. Alleen, er is geen standpunt van de Amerikaanse president Biden. Hij heeft geen voorstel gedaan. Wat op tafel ligt in de WTO is een voorstel van India en Zuid-Afrika. Dat gaat overigens wel veel verder. Er ligt ook een constructief voorstel op tafel van de EU en dat wordt gesteund door de Verenigde Staten. Ik denk dat we in de geest van die motie handelen als we dat ook verder uitwerken en steeds case by case kijken wat het verstandigst is. Daarnaast is er een initiatief van de Europese Commissie voor de bevordering van de lokale productiecapaciteiten voor medicijnen en vaccins. Dat is gepresenteerd tijdens de Global Health Summit eind mei, om in samenwerking met de EU-lidstaten en de Europese Investeringsbank de productie van vaccins en medicijnen in Afrika te bevorderen, inclusief regionale productiehubs.

Dan over de vliegverboden. Het RIVM en het OMT adviseren gevraagd en ongevraagd. In het advies van afgelopen vrijdag is door het OMT gezegd dat vliegverboden op dit moment niet geadviseerd worden.

Dan over de reisbeperkingen. Lidstaten gaan over te nemen nationale maatregelen maar stemmen deze af door middel van Raadsaanbevelingen. Dat is geen dwingend recht. Het is wel de afspraak dat de lidstaten het met elkaar in de Europese Unie proberen te coördineren. Wij vinden het zeer teleurstellend dat we niet tot meer coherente afspraken hebben kunnen komen. Daarom hebben we ook bilateraal contact met buurlanden en met de belangrijkste vakantie-landen om te kijken of we een aanpak kunnen kiezen. In de verordening is afgesproken dat deze een werkingsduur

heeft van twaalf maanden, waarna op basis van een rapportage aan het Europees Parlement aan lidstaten kan worden verzocht om een verlenging, enkel op basis van de covid-pandemie. Daarmee legt men de verlenging voor aan de lidstaten zelf. Die moeten dan in meerderheid voor die verlenging stemmen.

Tegen de heer Dassen zeg ik dat wij in natura en anderszins zeer bijdragen aan COVAX. Op de al genoemde G20 Health Summit hebben we aangekondigd dat Nederland zijn surplus aan vaccins voornamelijk inzet voor donatie aan partnerlanden. Daarmee dragen we ook bij aan de toezegging van de Europese Raad om dit jaar 100 miljoen doses vaccins te doneren. Dat zal ook mede afhankelijk zijn van het totaal aantal vaccins dat in Nederland feitelijk zal worden geleverd. Dat is natuurlijk altijd een beweging. Het is dus ook niet bekend hoeveel en wanneer Nederland kan doneren via het EU Vaccin Sharing Mechanism. Vanuit BHOS heeft Nederland inmiddels 70 miljoen bijgedragen aan COVAX.

Ik ben het ook eens met de heer Dassen dat het belangrijk is om de ontwikkelingslanden hierin te ondersteunen. Daarom is er ook 3 miljard euro vanuit Europa gedoneerd aan COVAX. We zijn daarmee de grootste donateur. Er komt nu ook zicht op levering van vaccins die niet nodig zijn in de Europese Unie. Nogmaals, dat zijn die 100 miljoen doses. Er zal nog een enorme inhaalslag moeten plaatsvinden. Het per boot tussen Marokko en Spanje reizen is alleen mogelijk voor mensen uit Spanje of mensen die daar woonachtig zijn, zeg ik tegen de heer Kuzu. Er zijn veel opties via lucht of zee om naar Marokko te reizen. Sinds 15 juni zijn er weer vluchten mogelijk tussen Marokko en Nederland en vele andere Europese landen. De bootverbindingen worden weer geopend; ik noem de havens van Sète, Marseille en Genua. Uiteraard is het dan aan de landen zelf om te bepalen welke maatregelen zij nemen om covidrisico's te beperken.

Of het pandemieverdrag er komt, is nog niet zeker. Niet alle landen zien de noodzaak van zo'n internationaal bindend instrument. In mei is besloten tot die speciale zitting van de World Health Assembly. Die zitting komt in november om hierover te besluiten. Voor Nederland geldt dat wij hier positief naar kijken vanwege het vergroten van de navolging van de lidstaten met internationale gezondheidsregelingen, het vergroten van de accountability en het versterken van een brede benadering. Maar het is nog verre van zeker of dit gaat lukken.

Ten aanzien van die al genoemde reisadviezen geldt dat het natuurlijk mooi nieuws is dat reisrestricties afgeschaald kunnen worden. Epidemiologisch gaat het ook een stuk beter. We doen wat verantwoord kan. Op dit moment is de kleurcode van een heel aantal Europese landen geel en van een aantal zelfs groen. Nederlanders kunnen op vakantie naar de landen met een geel of groen reisadvies.

Waarom heb ik niet en anderen wel de quarantaineverplichting? Er zijn uitzonderingen op de quarantaineverplichtingen, onder andere voor een aantal zeer uiteenlopende beroepsgroepen, waaronder journalisten, topsporters en mensen werkzaam in personenvervoer en de energiesector. Dat geldt alleen wanneer zij in uitoefening van hun functie reizen of van en naar hun werkzaamheden reizen. Noodzakelijke dienstreizen van leden van de regering en/of rechter-

lijke ambtenaren of personen die zijn uitgenodigd door de Nederlandse overheid vallen onder die uitzonderingscategorieën. Daarbij is het wel zo dat ik niet de stad inga als ik naar Brussel ga voor de Europese Raad. Ik ga naar het Raadsgebouw, naar het hotel, naar het Raadsgebouw en terug naar huis. En intussen ga ik ook naar de PV.

Tot slot ga ik nog weer even terug naar COVAX. Ik heb de vraag van de heer Kuzu daarover eigenlijk al beantwoord bij de eerdere vragen.

Dat waren de heel uiteenlopende vragen over corona, voorzitter.

De voorzitter:

Heel goed, het blokje corona. Mevrouw Piri.

Mevrouw Piri (PvdA):

Ik denk dat de strekking van de motie van de Kamer heel duidelijk is. De motie roept op tot inzet voor het tijdelijk opschorten van de patenten op de coronavaccins. Daarom zou ik graag willen vragen of we in ieder geval de uitwerking van wat de premier net zei, namelijk "we gaan kijken hoe we daarnaartoe werken", in een brief van het kabinet zouden mogen ontvangen.

Rutte:

Ja, kijk, die motie is net aangenomen, dus het kabinet moet er natuurlijk nog naar kijken. Het enige is dat ik meende dat vrij stevig werd gezegd: er is een Amerikaans voorstel. Dat is er in onze wijze van zien niet. Maar de strekking van de motie is duidelijk. Dat betekent dat wij ook aandringen bij Commissie en WTO op het bereiken van een oplossing in de onderhandelingen over patenten. Maar ik vraag ook even ambtelijk of er in een volgende voortgangsbrief nader op de motie kan worden ingegaan. Misschien is dat het meest praktisch.

De heer Kuzu (DENK):

De minister-president ging er in sneltreinvaart aan voorbij. Ik had inderdaad de vraag gesteld over de gesloten grenzen tussen Spanje en Marokko. Dat heeft niks te maken met covid. Marokko heeft het inreisverbod ingetrokken. Het gaat om een diplomatiek conflict. Ik heb de minister-president gevraagd: is het nou mogelijk om tijdens de Europese top te faciliteren dat er de-escalierend gewerkt gaat worden tussen die twee landen, waardoor die reisbeweging voor met name Marokkaanse Nederlanders makkelijker gemaakt gaat worden?

Rutte:

Ik moet een beetje oppassen waar ik allemaal ga de-escaleren. Ik heb mijn handen vol aan de formatie hier. Ik heb gisteren in mijn contacten met Zaev van Macedonië al geprobeerd te helpen in zijn conflict met Bulgarije over het openen van de IGC, waarbij Macedonië en Albanië om begrijpelijke redenen gekoppeld zitten. Ik moet dus wel een beetje mijn keuzes maken waar ik dat doe. Als ik overal loop te bemiddelen, gaat de heer Kuzu mopperen dat de formatie nog langer duurt.

De heer Kuzu (DENK):

Dat zal mijn collega Azarkan morgen doen, voorzitter! Ik stel de minister-president gerust, maar ik denk dat hij dit best wat hoger op zijn prioriteitenlijstje mag zetten omdat hij hier heel veel mensen, woonachtig in dit land, met een Marokkaanse achtergrond en met de Nederlandse nationaliteit, heel blij mee zal maken.

Rutte:

Dat snap ik, maar ik moet ook keuzes maken. Ik denk dat ik deze nu niet zo hoog zet als de heer Kuzu. Ik vind het belangrijk en ik snap het, maar je kunt maar zoveel doen en de Nederlandse invloed hier is beperkt, ook vanwege de specifieke situatie tussen Nederland en Marokko, maar ook de positie Spanje-Marokko. Ik denk dus niet dat wij hier nu de eerstaangewezenen zijn om heel zegenrijk werk te doen.

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Dank aan de premier voor alle antwoorden. Ik heb toch nog één vraag. We maken ons zorgen over de deltavariant, maar stel dat er een ypsilonvariant komt die met de bestaande vaccins niet goed kan worden bestreden. Is de Europese Unie nu in staat om sneller en beter te handelen dan bij de start van de pandemie?

Rutte:

Dit is eigenlijk de kernvraag die wij vanmiddag in het eigen team bespraken voor de top van donderdag en vrijdag, waar wordt gesproken over de lessen die je kunt trekken uit de pandemie tot nu toe. Dat is natuurlijk een veelvoud van zaken, van dat er geen mondkapjes meer geblokkeerd staan bij de Frans-Belgische grens tot en met hoe je Europese reisverboden coördineert. Maar het is heel fundamenteel en het heeft niets te maken met een bevoegdhedenoverdracht aan Europa. Het is gewoon, als lidstaten met de Commissie samen, praktisch werk. We failed tot op zekere hoogte in de eerste golf, maart/april. Het is later veel beter gegaan. Ik durf hier niet hard ja te zeggen op de vraag of we het nu voor elkaar hebben. Het is wel wat ik wil bespreken met de collega's op donderdag en vrijdag: hoe kunnen we nu lessen trekken uit de pandemie tot nu toe, mocht er een variant komen die door het vaccin heen breekt? We hopen dat dat niet gebeurt; de deltavariant lijkt er niet doorheen te breken. Maar stel dat er een variant is die dat wel doet, dan moet je klaarstaan. Er kan ook een nieuwe pandemie ontstaan.

Voorzitter. Dan kom ik bij de herstelplannen. Eens even kijken. Misschien is het goed om in de richting van mevrouw Maeijer, maar ook de heer Bisschop, te zeggen dat het Herstelfonds twee componenten heeft, investeren én hervormen. Het geeft dus een belangrijke impuls aan herstel, maar is vooral ook een instrument voor die structurele economische hervormingen. Absorptievermogen van landen is hier heel belangrijk, want er gaat soms best veel geld heen. Dat is ook een van de criteria waarnaar de Commissie kijkt.

Daarbij is het voor het kabinet heel belangrijk dat we niet alleen het geld besteden op een manier die doelmatig is, maar vooral ook dat het geld alleen komt als het land de noodzakelijke hervormingen doorvoert. Het moet vooral

bereiken dat de bestaande scheefgroei tussen Noord- en Zuid-Europa, die toch van een bepaalde omvang is, als je niet oppast van deze omvang wordt. Dan breekt de Unie. Je moet zien te bereiken dat die afneemt. Dat bereik je door eenmalig zo'n fonds, en dus geen eurobonds want alle landen staan nationaal garant voor hun taartpunt. Het is eenmalig — alle argumenten waarom het geen eurobonds zijn — maar het is wel heftig. Je trekt één keer de zaak recht. In ruil daarvoor moeten Zuid-Europese landen hervormen, ook wij trouwens; alle Europese landen die geld krijgen. Maar het gaat natuurlijk in grote mate naar Spanje, naar Griekenland, Portugal, Italië en Frankrijk. Ze moeten hervormen zodat die landen de volgende keer, als er weer een crisis is, beter in staat zijn om om te gaan met zo'n crisis. Die combinatie dus. Het is niet vergelijkbaar met wat Nederland nu doet met de herstellpakketten. Dit is allemaal geld dat echt pas op langere termijn de economieën in gaat, ook nog getrancheerd. In die zin ben ik niet bang dat het leidt tot een soort oververhitting. Zo verstond ik de heer Bisschop: dat de economie al goed gaat draaien en er dan nog veel meer geld beschikbaar komt. Het adresseert structurele vraagstukken in de economieën. Daarom staat de mainstreaming ook op groen; de mainstreaming op ICT, op moderne technologie, maar ook de voorwaarden van hervormingen.

Is Nederland niet te laat met het indienen? Daar vroegen de heer Segers en de heer Dassen naar. Nee. Wij kunnen dat namelijk ook nog volgend jaar doen. In die zin hebben we die 6 miljard gewoon op de plank liggen, dus die is niet verloren. Daar staan echt ook hervormingen tegenover. Wij denken dat de hervormingen van het huidige kabinet prima zijn. Ik vond het een heel goed kabinet. Ik vind het een heel goed kabinet. Maar als je gaat kijken wat er precies in de landenspecifieke aanbevelingen staat, moet er denk ik meer gebeuren om echt toegang tot de volle 6 miljard te krijgen. We hebben zo'n grote broek aangetrokken bij andere landen dat het wel heel pijnlijk zou zijn als wij met een matig plan komen. Maar het geld ligt er. Het is niet weg. Wij gaan het ophalen. Het is wat ons betreft inderdaad eenmalig. De heer Eppink vroeg daarnaar.

Over de herstelplannen van Duitsland en Griekenland zal het kabinet de Kamer schriftelijk informeren in aanloop naar de komende Ecofin-Raad, want we willen natuurlijk heel precies kijken wat er in de CID staat. Dat zijn de landenanalyses die nu gemaakt worden door de Commissie.

En marge van de Europese Raad zal ook een eurozonetop plaatsvinden, zeg ik tegen de heer Amhaouch. Daar wordt ook stilgestaan bij de economische ontwikkelingen. Dan gaat het om het belang van het ondersteunen van economisch herstel én het belang van het toewerken naar gezonde overheidsfinanciën. We zullen daar zeker aandacht voor vragen. Ik heb binnenkort met de meest betrokken kabinetscollega's overleg over hoe wij in Europa de discussie over het Stabiliteits- en Groeipact weer nieuw leven inblazen.

Mevrouw Kamminga vroeg naar het krachtenveld met betrekking tot schuldafbouw. Ik deel zeer de zorgen over lopende schulden en tekorten. Wij volgen de ontwikkelingen zeer precies. Op dit moment kun je niet vragen aan Frankrijk of Italië om groot te gaan bezuinigen. Het is nu echt van belang dat ze de crisis beheersen en weer gaan groeien, en dus ook hervormen, zodat ze op langere termijn op een

hoger economisch groeipad komen dat uiteindelijk de schulden relatief ten opzichte van de totale economie doet verminderen. Dat is ook onderwerp van gesprek tijdens de eurogroep en de Ecofin-Raad. Maar er is inderdaad reden voor zorg. Je moet je voorstellen dat als Frankrijk nu op 120% zit en de rente 1% stijgt, Frankrijk 1,2% economische groei moet hebben om überhaupt die hogere rente te kunnen financieren. Het zijn ongelofelijke molenstenen die om de nek hangen. Dat moeten we echt niet onderschatten.

Dan het feit dat Von der Leyen Europa doorreist. Ja, ze doet haar werk.

Hoe staat het met de controle van de Europese Rekenkamer op de toezichttaken van de ECB, vroeg de heer Dassen. Dat is belangrijk. Die is aanwezig, bijvoorbeeld door het werk van de Europese Rekenkamer. De ECB en de Europese Rekenkamer hebben in oktober 2019 een overeenkomst gesloten. Wopke Hoekstra, de minister van Financiën, zet zich in Europees verband in voor verdere stappen, zoals het verbeteren van de informatiepositie van de Europese Rekenkamer ten opzichte van het werk van de ECB.

Tot slot op dit punt de vraag, ook van het CDA, of het kabinet de economische coördinatie kan versterken. Er is inderdaad ruimte voor verbetering, zeker als het de Noord-Europese spelers betreft, waar hij in het bijzonder aan refereerde. Ik denk dat de coördinatie in Den Haag op internationaal en Europees economisch gebied goed verloopt. Wij zijn een van de landen waarvan men in Brussel zegt dat wij snel posities hebben en het ook eens zijn. Het is ontzettend belangrijk dat Nederland in al die Europese discussies een mening heeft en daardoor ook de richting kan beïnvloeden. Dat vereist dat we het hier aan de achterkant goed coördineren. Ik denk dat we daar een slim systeem voor hebben, bijvoorbeeld in de cyclus van het Europees semester, het jaarlijks terugkerende proces van Europese economische beleidscoördinatie, maar bijvoorbeeld ook waar het gaat om een breed gedragen Nederlandse inzet voor het Europese industriebeleid en de kansen op digitaal beleid. Dan trekken we heel erg op met de Noord-Europese lidstaten, met de Baltische lidstaten en de Scandinavische lidstaten, maar natuurlijk ook met Duitsland. We hebben natuurlijk een uitstekende relatie met de Benelux en met Frankrijk. Je zag dat recentelijk nog waar het gaat om gezamenlijke ideeën over de versterking van de interne markt, het Europees industriebeleid en het versterken van het Europees concurrentievermogen. Voor dit soort onderwerpen kijken wij eigenlijk steeds als een van de eersten naar de nordics, dus de Baltische landen en de Scandinavische landen, maar ook Duitsland. Ook de Benelux en Frankrijk zijn in heel veel gevallen partners waar we intensief mee samenwerken.

Voorzitter. Dat waren de vragen over de economie.

De heer **Amhaouch** (CDA):

Dank voor de beantwoording door de minister-president. Ik probeer ook te kijken naar post corona en het momentum te gebruiken. We hebben heel veel discussie gehad, ook al voor corona. Dan ging het over wat voor geneesmiddelen of medicijnen we in Europa willen maken. Corona heeft laten zien dat we heel afhankelijk zijn. Ik kom terug op Breton, die hier is geweest. Dat is de Eurocommissaris voor technologie. Hij is onder andere in de Brainportregio

geweest. Hij zegt: Duitsland, Frankrijk en Nederland kunnen daar, ook in het kader van het chiptekort, een belangrijke rol spelen. Nu is mijn vraag aan de minister-president: worden we daar een beetje eager van als de Eurocommissaris hier is? Is het dan inderdaad zo dat we met onze Duitse, Franse of Scandinavische vrienden de koppen bij elkaar steken en het momentum gebruiken, voordat we dadelijk weer allemaal op vakantie gaan en lekker achterover zakken? Dan is de pandemie voorbij en komt er niks van de grond.

Rutte:

Op chiptechnologie zijn er maar twee landen in Europa die iets voorstellen, namelijk België en Nederland en geen enkel ander land. Denk ook aan het IPCEI, die belangrijke projecten van gemeenschappelijk Europees belang. Het tweede punt gaat daar ook over. We zitten er dus echt bovenop. Vandaag hebben we met de Belgische collega uitvoerig gesproken over hoe we de samenwerking tussen Brainport Eindhoven, Leuven en Imac — nee, geen Imac, maar Imec — kunnen versterken. Dat is van groot belang. Dat gebeurt ook al. De bedrijven werken heel intensief samen. Dat is ook van belang voor de relatie met de Verenigde Staten. Daar liggen dus enorme kansen. Daar ben ik het zeer mee eens.

De heer Bisschop (SGP):

Ik wil even terug naar het begin van het betoog van de premier. Dat ging over Noord en Zuid en de verschillen in ontwikkeling en welvaart. Er werd geschetst hoe het Herstelfonds zou moeten bijdragen aan meer convergentie: als we dit niet doen, gaat het niet goed. Alleen, volgens mij is de EU-politiek en ook de politiek van haar voorgangers, al decennialang gericht geweest op convergentie. En wat hebben we gezien? Een groeiende divergentie.

Rutte:

Ja, klopt.

De heer Bisschop (SGP):

Betrek daarbij zeker ook de torenhoge schulden die sommige zuidelijke lidstaten om de nek hebben hangen, terecht. Denk ook aan het vooruitzicht op de situatie waarin de rente wat gaat doen. Waarom zouden we er nu op kunnen vertrouwen dat dit maatregelenpakket wél tot convergentie gaat leiden in plaats van opnieuw tot divergentie als dit tijdelijke programma afgelopen is? Het gevolg is dat je dan dus een nieuw herstelprogramma moet hebben. Dan zit je in een blijvende structuur, waar we geen van allen naartoe willen. Mijn zorgen zijn dus niet weggenomen.

Rutte:

Nee, dat snap ik. Ik ga die ook niet allemaal wegnemen; dat zal niet lukken. Maar ik ben iets hoopvoller geworden en dat zit 'm in het volgende. Wat bepaalt uiteindelijk of een land groeit? Wat bepaalt of een westerse, democratische economie, een liberale markteconomie, uiteindelijk groeit boven het gemiddelde? De vraag is iedere keer: heeft dat land zijn arbeidsmarkt, zijn pensioenstelsel, zijn woningmarkt en zijn gezondheidszorg — dat zijn een aantal fundamentele arrangementen — op orde? Een land als Italië

groeit al jaren beneden niveau. Dat groeit gemiddeld tot minder dan 1% per jaar, al 30 jaar. Italië loopt heel erg achter op de rest van Europa. Frankrijk heeft ook een te lage groei ten opzichte van de rest van Europa. Duitsland heeft de laatste hervormingen doorgevoerd onder Schröder. Hartz IV loopt ook risico langzamerhand, maar Duitsland heeft natuurlijk een ongelofelijk sterke maakindustrie, waardoor dat het heel lang heeft kunnen redden. Nederland heeft, gedwongen door de crisis van 2010, 2011 en 2012, vergaande hervormingen doorgevoerd en overheidsfinanciën op orde gebracht. Je ziet nu — dat is in combinatie met de herstellepakketten, met dank aan Eric Wiebes, Wopke Hoekstra en Wouter Koolmees — dat Nederland potentieel misschien wel het beste van heel Europa uit de crisis komt. Dat is een combinatie van hoe we die herstellepakketten vormgegeven hebben ... Wat is de onderliggende kracht van al die arrangementen? Heb je op tijd de noodzakelijke hervormingen doorgevoerd?

Wat was ons punt vorig jaar in de discussie over het noodfonds? We snappen dat je in een crisis niet kunt bezuinigen. Dat gaat niet. We snappen ook dat er een moment kan zijn waarop je solidair moet zijn en moet zeggen: we zijn bereid eenmalig te helpen. Maar dan maak je eerst de analyse waarom we moeten helpen. Dat is omdat in een aantal andere landen hervormingen zijn achtergebleven. Dat is gewoon een feitelijke constatering. Toen hebben wij als Nederland gezegd: "Laten we het volgende doen. We gaan akkoord met zo'n eenmalig fonds, maar dan willen we dat de Europese Commissie als voorwaarde voor het verstrekken van geld stelt dat door die landen de belangrijkste specifieke aanbevelingen uit het semester — ik doel op die CSR's, die ieder jaar gemaakt worden — worden uitgevoerd."

Dan weet je namelijk dat Italië in ruil voor geld met een plan moet komen voor pensioenen, voor de duizenden beroepen waar u en ik niet in terechtkunnen omdat die niet toegankelijk zijn, voor het werken van het juridische stelsel — zaken lopen daar jaren achter — en voor de hele wijze waarop de geldmarkt in Italië in elkaar zit. In Frankrijk gaat het natuurlijk vooral om het pensioenstelsel, maar ook om de arbeidsmarkt. Denk ook aan Spanje. Vandaar ook de noodrem die erin zit. Als het er niet in zit, kan Nederland of een ander land zeggen: sorry, wij zijn tegen deze getrancheerde uitbetaling, want het is niet gebeurd. Dat is het idee. Ik denk dat dat kan werken. Ik heb wel met de Commissie besproken dat we moeten oppassen dat we niet allerlei caveats hebben en zeggen: ja, maar de economische groei viel een beetje tegen, dus we hebben toch maar ... Nee, sorry, wel eerst echt leveren op deze punten. Ik moet zeggen dat de Commissie tot nu toe — dat is wat ik ervan zie; ik heb nog niet al die plannen in detail kunnen bestuderen — daar bovenop lijkt te zitten en niet met crap genoeven lijkt te nemen. Dus dat geeft hoop. Het geeft hoop, maar de zekerheid hebben we pas later.

De heer Bisschop (SGP):

Die zekerheid hebben we als we gezien hebben dat het heeft gewerkt.

Rutte:

Ja, eens.

De heer **Bisschop** (SGP):

Dat is helder. Ik benijd de premier bijna in zijn optimisme, maar ik vraag me af of hij niet te optimistisch is. Er wordt natuurlijk al decennia geprobeerd om bijvoorbeeld in Frankrijk het pensioenstelsel te hervormen. Dat is altijd stukgelopen. Welke garantie zou je dan hebben dat het nu wel doorgaat? Als de consequentie dan is dat de volgende tranche niet beschikbaar wordt gesteld, dan moet ik dat nog zien, bij een grote speler als Frankrijk binnen de EU.

Rutte:

De landenspecifieke aanbevelingen waren aanbevelingen. Die konden niet worden afgedwongen. In het Stabiliteits- en Groeipact zaten afdwingbare elementen op het gebied van die 3%, de 60%, het tekort en de staatsschuld. Maar sinds de deal van Deauville uit oktober 2010 was dat afgezwakt. We hebben gezien dat Juncker op een gegeven moment zei: Frankrijk en Duitsland zijn te groot om zich gedwongen te houden aan het Stabiliteits- en Groeipact. Ja, toen was het echt wel helemaal stuk.

Nu heb je iets anders. Je hebt nu een fonds met geld — het gaat om heel veel geld — waarvan de Commissie zegt: je krijgt het alleen als je ons laat zien hoe je die hervormingen uitvoert. Dat is gewoon met het water naar de dokter gaan. Doorpraten, doorpraten. We hebben gezien dat plannen zijn teruggestuurd, nog een keer en nog een keer. Dat ziet er eerlijk gezegd ... Als je zo door je oogbaren ernaar kijkt en de eerste berichten hoort van wat ze in Portugal aan het doen zijn en wat er bij Griekenland in dat plan zit, dan zeggen wij: nou, poeh, dat lijkt best weleens de goeie kant op te kunnen gaan. Wat je dan bereikt is dat wij akkoord gaan met eenmalig geld — dat vind ik ook best verdedigbaar gezien de ernst van de crisis — maar dan wel in ruil voor de afspraak: we doen het ook echt één keer, want jullie gaan hervormen zodat je het de volgende keer zelf kunt doen. Nederland is nu in staat om massief te investeren in de economie, omdat wij die reserves hadden, de appel voor de dorst. Sommigen in deze Kamer hadden die al een paar jaar geleden helemaal willen opeten. Gelukkig hebben we dat niet gedaan. Die appel voor de dorst lag er en die hebben we nu voor een deel besteed in deze crisis. Je kunt dat al die landen eigenlijk. Alleen konden we in die crisis niet zeggen ... De kritiek op Nederland vorig jaar was natuurlijk dat men dacht dat we zeiden: je krijgt niks en je zoekt het maar uit. Dat hebben we nooit gezegd. We hebben alleen gezegd: als we gaan helpen, dan willen we ook dat je laat zien dat je hervormt. Of het gebeurt? Nederland heeft die noodrem. Niet alleen wij, maar iedereen. Daar kun je aan trekken. Ik hoop dat het niet nodig is. Het is natuurlijk ook een beetje een armoedig instrument, maar als het nodig is, doen we het. Hopelijk is het niet nodig.

Voorzitter, dan kom ik bij Turkije. De Europese Raad van maart heeft gesproken over het belang van de rechtsstaat en de mensenrechten en de zorgen daarover. Die vind je ook terug in de verklaring van de Europese Raad van maart. Dat zeg ik tegen mevrouw Piri, die zegt: het lijkt nu niet ... Ik heb de conceptconclusies zelf nog niet gezien, maar die lekken altijd uit, dus ik neem aan dat u ze allemaal allang gezien hebt. Wat willen we bereiken? Even over die toetredingsonderhandelingen. Die zijn dood, alleen niet mordsdood. Ze zijn dood in die zin dat ze stilliggen. Ze zijn niet mordsdood in die zin dat ze ook helemaal gestopt zijn. De kist van de toetredingsonderhandelingen staat boven de

grond, maar er gebeurt niks. Er worden geen hoofdstukken geopend. Nederland is ook niet meer voor die toetredings- onderhandelingen, maar het vraagt unanimitéit om ze te stoppen. Wel heel belangrijk is die relatie met Turkije. Waarom? Het is een groot land aan de oostflank van Europa, dat lid van de NAVO is. We moeten als Nederland natuurlijk kritisch zijn op de mensenrechten en alle zaken die daar spelen in de relatie met Cyprus, met Griekenland en bij de situatie in de oostelijke Middellandse Zee. Maar tegelijkertijd moeten we de lijnen met Turkije openhouden. Ik heb samen met Sigrid Kaag en Ank Bijleveld een heel stevig gesprek gehad met Erdogan. We hebben tijdens de NAVO-top een halfuurtje zitten praten. We hebben de hele bak met ellende uitgereden, van mensenrechten en alle andere zaken die niet goed zitten. Hij heeft zijn bak met ellende uitgereden. Negentien Kamerfracties hier die alleen maar anti-Turkijemoties aannemen. Ik heb hem uitgelegd: dat is een democratie. En toch was dat goed. Het was toch een goed gesprek, omdat we voor het eerst in een heel lange tijd uitermate open gesproken hebben. We hebben gezegd: "We gaan hiermee door. We zullen elkaar nooit ... We zullen elkaar altijd eerlijk tegemoet treden. We zullen alles zeggen over wat we van elkaar vinden, maar we zullen de relatie wel proberen open te houden." Wij kunnen dat niet alleen aan Duitsland overlaten. Daar moet ook Nederland een rol in spelen. Er zijn te veel lidstaten die zeggen: laat Turkije maar helemaal zitten. Dat kunnen we ons ook voor de stabiliteit in de regio niet veroorloven. Het is dus moeizaam en het is een lastige partner, maar we kunnen het ons ook niet veroorloven om te zeggen: laat maar helemaal zitten. Maar ik kan u verzekeren dat alle Kamerstukken daar zijn geadresseerd.

Wat moet er nu gebeuren? We moeten kijken hoe het loopt op deze Europese Raad en de komende raden. De douane-unie is er al sinds de jaren zestig, maar daar we willen aan beide kanten wat aan moderniseren. Misschien kunnen we daar hele kleine stappen in zetten. Ik weet echt niet of het gaat lukken. Het zijn incrementele, kleine stapjes. Dan gaat het over het herstarten van high-level dialoog, mens-tot-menscontacten, verkennende gesprekken over een eventuele verdere modernisering van die douane-unie. Dat moet allemaal omkeerbaar zijn. Dus als de situatie verslechtert, dan stoppen we weer. Dat betekent dat sancties ook altijd weer een optie zijn. Je hebt dus het positieve spoor en het negatieve spoor, zoals beschreven in de Raadsconclusies van, ik dacht, vorig jaar oktober of september, toen we daar heel lang over gesproken hadden. Dat betekent dat de gesprekken over mensenrechten en rechtsstaat hand in hand moeten gaan met de verdere ontwikkeling van het positieve spoor. Dat is EU-Turkije. Daarnaast hebben we natuurlijk de relatie die ik net schetste, Nederland-Turkije, waarin we uitermate open praten. Dat over dat positieve spoor. Nogmaals, kleine, incrementele stappen.

De vraag van mevrouw Maeijer was: hoeveel geld gaat er dan naartoe? Op verzoek van de Europese Raad werden in oktober 2018 de IPA-middelen voor Turkije al gekort en vond er een herverdeling plaats naar het maatschappelijk middenveld. Dus dat is allemaal aan de gang. Ook onder het nieuwe MFK is bepaald dat voor het instrument voor pre-accessie, dus IPA, geld beschikbaar komt voor potentiële kandidaat-lidstaten, niet per land gereserveerd, wel per thema. Ik kan dus ook niet precies zeggen hoeveel geld er nog naar Turkije zal gaan, maar alles is erop gericht om het zo veel mogelijk te kanaliseren naar het maatschappelijk middenveld.

De overige vragen heb ik al beantwoord toen we over migratie spraken.

De heer Amhaouch van het CDA over de douane-unie heb ik ook beantwoord, denk ik.

Dan de financiering van FRIT; dat is de Facility for Refugees in Turkey. Ik denk dat het noodzakelijk is dat we ook daar weer een volgende tranche voor beschikbaar stellen. Het is van belang dat we spoedig aan Turkije duidelijkheid bieden daarover. Ze leveren, nogmaals, een enorme inspanning. Er zijn vier miljoen Syrische vluchtelingen in Turkije. Maar wij vinden wel dat het uit het EU-budget moet komen. Er zit echt nog wel even wat geld in de plooiën. Dat speelt niet op deze Europese Raad, vermoedelijk. Het staat nu wel tussen haken, dacht ik, in de conclusies, maar ik denk niet dat het iets is waar je nu op het niveau van de regeringsleiders uit gaat komen.

Ik heb, zeg ik de heer Van Dijk, kennisgenomen van de aanslag op HDP-partijkantoor op Izmir, waarbij een partijlid overleed. Ik denk dat we het allemaal met elkaar eens zijn dat dit een verschrikkelijke gebeurtenis is. Voor zover we weten, is de aanslagpleger niet gelieerd aan een bepaalde groepering. We kunnen nu dus geen definitieve uitspraken doen. De zaak wordt onderzocht. De president van Turkije heeft de aanslag inmiddels ook veroordeeld. Los daarvan, de zorgen over mensenrechten en de rechtsstaat in Turkije blijven onverminderd groot. Nogmaals, dat is ook aangekaart in het gesprek vorige week met Erdogan, ook in EU-verband. Conform de motie-Karabulut heeft Nederland zowel voor als achter de schermen zorgen geuit over de druk op gekozen volksvertegenwoordigers. We hebben ons aangesloten bij het statement van Borrell en commissaris Várhelyi en het ook opgebracht in de Raad Buitenlandse Zaken. We hebben de zorgen ook in de context van de VN-Mensenrechtenraad aan de orde gesteld. Dat over Turkije.

De voorzitter:

Was dat ook uw laatste blokje?

Rutte:

Nee, ik heb dan nog Rusland, Belarus en nog een paar overige. Maar we zijn een eind.

De heer Segers (ChristenUnie):

Ik snap dat je zoekt naar goede banden in de zin van goed nabuurschap. We zijn burens van elkaar. Als het gaat over fatsoenlijke humane opvang van vluchtelingen, dan hebben we op allerlei manieren met elkaar te maken. Dat je in die dialoog alles ter sprake brengt over en weer, snap ik ook. Maar zolang het in de context staat van een mogelijke toetreding tot de Europese Unie zit er groot ongemak. Dan kan de minister-president het heel beeldend beschrijven — de kist staat al klaar, maar het is nog net niet allemaal onder de grond — maar zolang het in die context staat, zit er ongemak van: waar praten we precies over? Is het niet heilzaam om daar een keer een punt achter te zetten en te zeggen: nu streven we naar een volwassen relatie waar we elkaar op gelijkwaardig niveau aanspreken op mensenrechten, over en weer, en wat er ook maar te zeggen valt? Moet die bladzij niet een keer worden omgeslagen?

Rutte:

Ik ben het daar helemaal mee eens. Alleen, het kan niet, want het vraagt unanimiteit. Die is er niet. Omdat er geen nieuwe hoofdstukken worden geopend, is het feitelijk wat de heer Segers beschrijft. Feitelijk is het ook zo dat iedereen nu zoekt naar de dialoog over die relatie vanuit het positieve en negatieve spoor. Daarbij zeggen we: als er weer dingen misgaan in de oostelijke Middellandse Zee, met Cyprus of met de mensenrechten, dan roetsjen we weer naar beneden. In de oostelijke Middellandse Zee is het wat rustiger. De relatie met Griekenland is wat meer gekalmeerd. Er zijn nog steeds grote zorgen over Cyprus. Er zijn uiteraard nog steeds grote zorgen over mensenrechten. Als die zorgen wat afnemen, dan kunnen we weer wat meer doen in het positieve spoor. Feitelijk doen we wat de heer Segers zegt, maar het formeel beëindigen van de toetredingsonderhandelingen vraagt unanimiteit. Die is er niet.

De heer Segers (ChristenUnie):

Er staat dat wij de contacten met Turkije intensiveren. Tegelijkertijd zijn er die grote zorgen over mensenrechten, zien we dat ambtenaren massaal zijn ontslagen, dat journalisten achter de tralies zitten, dat er op allerlei plekken buiten Turkije Turkse inmenging is waar we grote zorgen over hebben. Dan is toch de vraag in welk kader dat staat en met welk doel. Ik sprak over Europa als waardergermaenschap. De minister-president sprak daar zelf over. Houden we dan onze waarden hoog, ook in relatie tot Turkije?

Rutte:

Zeker. Dat staat dus ook niet in het kader van de toetredingsonderhandelingen. Dit is allemaal in het kader van de relatie Europese Unie-Turkije. Daarom is er ook dat positieve en negatieve spoor. De situatie in Cyprus, Griekenland, de oostelijke Middellandse Zee, de mensenrechten: al die zaken zijn belangrijk. Tegelijkertijd ben ik een van degenen in de Europese Raad die, samen met de Duitsers en anderen, pleit om de dialoog wél open te houden. Het is een te belangrijk land met bijna 100 miljoen mensen — oostflank, NATO-lid — om te zeggen: de groeten. Niet dat de heer Segers daarvoor pleit, maar je zou kunnen zeggen: het is zo ernstig; we stoppen ermee. Dat kunnen we ons niet veroorloven. Net zoals Rusland ook niet weggaat als we er geen contact meer mee hebben. Dat blijft er ook liggen. Ik kom daar zo over te spreken. Het is natuurlijk anders dan Rusland, gelukkig. Ik wil Turkije en Rusland niet op één hoop gooien, helemaal niet. In Turkije spelen hele andere zaken, maar het is wel belangrijk dat we met deze grote partners en met Turkije als NAVO-lid de dialoog blijven zoeken, maar wel vanuit die volwassen relatie.

Op dit moment gebeurt er natuurlijk weinig. Buiten economische samenwerking en handelscontacten — Nederland is de grootste investeerder in Turkije — gebeurt er nu weinig bilateraal en tussen de Europese Unie en Turkije. Je kunt nu misschien kijken of je in de douane-unie wat stapjes kunt zetten, maar dat zal heel voorzichtig zijn. Die gesprekken zullen dan ook weer gebruikt worden om door te praten over de mensenrechten. Stel dat de spanningen weer oplopen in de oostelijke Middellandse Zee. Mijn collega van Griekenland zit daar natuurlijk bovenop. Die heb ik vorige week maandag nog even gesproken bij de NAVO-top. Die zei dat het daar wat rustiger is. De provocaties lijken daar wat af te nemen. We zijn dus voorzichtig positief.

Tegelijkertijd is er nog steeds grote bezorgdheid over Cyprus.

Mevrouw Piri (PvdA):

Ik hoor de premier spreken over "een positief en een negatief spoor" en "in dialoog blijven". Dat snap ik natuurlijk wel. Alleen, ik begrijp niet wat er precies is veranderd. Wat was de trigger waarom Nederland eerst vijf jaar lang het starten van die onderhandelingen blokkeert en vervolgens nu zegt "weet je wat, doe maar wel" zonder daar voorwaarden op mensenrechten tegenover te zetten? Ik hoor de premier zeggen dat het conflict tussen Griekenland en Turkije rustiger is geworden. Dat was het in 2016, 2017, 2018 en 2019 ook. Dat was iets van afgelopen zomer. Ik hoorde hem zeggen: Cyprus gaat wat beter. Als ik het vergelijk met 2016, snap ik gewoon niet waarom de regering nu opeens wel vindt dat we dit cadeau moeten geven aan Erdogan en dat we opeens niet meer moeten beginnen over mensenrechtenvoorwaarden voor we starten met die onderhandelingen.

Rutte:

Maar zo is het ook niet. Het is ook niet zo dat Nederland een cadeau geeft. Het is ook geen cadeau. De tweesporenbenadering is in oktober vorig jaar door de Europese Unie afgesproken, waarbij we hebben gezegd: als je stappen zet op het positieve spoor, dan zijn die altijd omkeerbaar. Als de situatie weer verslechtert, dan kunnen ook sancties weer in beeld komen. De gesprekken over mensenrechten gaan hand in hand met verkennende stappen op het positieve spoor. Als dat niet voldoende is, stopt het ook weer. Maar we kijken dus wat je kunt bereiken — dat is heel voorzichtig, heel rudimentair, heel incrementeel — bijvoorbeeld op het punt van die douane-unie. Die is er al. Het is een verdere verdieping daarvan of een beetje een modernisering eigenlijk. Het gaat inderdaad om een dialoog voeren, mens-tot-menscontacten. Het wordt niet in Ankara gezien als een cadeau. Nee, dat niet. Maar ik ben het eens met mevrouw Piri: het is uitermate precair. We moeten ook bereid zijn om weer stappen terug te zetten.

De voorzitter:

Ik zou wel een beetje naar de tweede termijn willen.

Rutte:

Rusland, kort, voorzitter! Ik denk dat ik daar niet lang iets over hoeft te zeggen. Er zijn best veel vragen over gesteld, maar toch ook meer statements gemaakt dan vragen aan mij gesteld. Er was een concrete vraag over push back, engage, contain. Ik heb een hele appreciatie van 21 juni aan de Kamer gestuurd. Terugduwen en een halt toeroepen als daar bijvoorbeeld mensenrechten worden geschonden. Dat is dus push back. Engage waar het gaat om samenwerking op het gebied van klimaat, milieu en gezondheid. Daarnaast geldt hier natuurlijk de druk-en-dialoogbenadering. Maar goed, ook dat hebben we al zo vaak tegen elkaar gezegd. Het faciliteren van people-to-people-, mens-tot-menscontacten. Die blijven belangrijk als een onderdeel van het Nederlandse en Europese Ruslandbeleid. Dat zie je ook in de mededelingen van de Commissie. Wij pleiten als Nederland voor het uitbreiden van studiebeurzen voor Russische studenten binnen het Erasmus+-programma.

Dat geldt ook voor groepen als kunstenaars, journalisten, mensenrechtenverdedigers et cetera.

Waar trekken we de grens? Ook hier geldt dat de relatie met Rusland, anders dan bij Turkije, buitengewoon ingewikkeld is, voor Nederland natuurlijk helemaal vanwege de precaire verhoudingen vanwege de statenklacht over MH17. Maar die is sowieso heel ingewikkeld, ook met Europa als geheel. Er zijn zeer zorgwekkende ontwikkelingen, zoals rond Navalny en de vrij recente troepenopbouw aan de Oekraïense grens. De eenheid in de Europese Unie is dan ontzettend belangrijk. Die is er gelukkig ook. We zijn het echt eens over die hele benadering. Als sancties moeten worden doorgerold, dan gebeurt dat ook.

Het weren van Russisch geld is op zichzelf niet het doel. Wij zetten ons in voor het bestrijden van witwassen. Dat is de grote maatschappelijke kwestie en ook een prioriteit van het kabinet. Daarvoor zijn de minister van Financiën en van Justitie uiteraard verantwoordelijk. Wopke Hoekstra heeft op dit moment het wetsvoorstel plan van aanpak witwassen in voorbereiding. Daarin gaat het onder meer over het gezamenlijk mogelijk maken van transactiemonitoring door banken en een aanscherping van de trustsector. Het Raad van Stateadvies wordt nu in het wetsvoorstel verwerkt.

Voor Nord Stream 2 mag ik verwijzen naar het debat vorige week. Anders wordt dat een beetje een herhaling. Ik neem respectvol kennis van wat de heer Van der Lee daarover zei, maar dan ga ik weer hetzelfde antwoord geven. Misschien kunnen we omwille van de tijd naar dat deel van de Handelingen van vorige week verwijzen.

Dan de aangenomen motie van de heer Sjoerdsma van vorige week. In het afgelopen jaar is een hele flinke club van oligarchen, Poetingetrouwe Doemaleden en mensen uit de top van de presidentiële administratie op verschillende EU-sanctielijsten geplaatst. Dat kwam door hun betrokkenheid bij de annexatie van de Krim, bij mensenrechtenschendingen, bij de vergiftiging en veroordeling van Navalny en bij het conflict in Libië. Dat zullen we blijven doen als dat in het Nederlandse en Europese belang is. We blijven die lijn voortzetten in EU-verband. Conform de motie van de heer Sjoerdsma vroeg minister Sigrid Kaag, de minister van Buitenlandse Zaken, gisteren tijdens de Raad Buitenlandse Zaken aandacht voor de mogelijkheid om nieuwe sancties aan te nemen als internationale normen geschonden worden, ook tegen de kring rondom president Poetin.

Zoals de heer Kuzu zegt, maakt Nederland zich specifiek grote zorgen over de mensenrechtensituatie in Rusland. Er is wetgeving ingevoerd die strijdig is met internationale mensenrechtenverdragen, bijvoorbeeld de wet op buitenlandse agenten en de extremistenwet. Samen met andere lidstaten van de Europese Unie blijft Nederland Rusland zowel voor als achter de schermen aanspreken. Dat doen we ook in de VN, de Raad van Europa en de OVSE. We trekken daarbij op met andere EU-lidstaten om de woorden kracht bij te zetten. We monitoren heel precies de rechtszaken in Rusland en we blijven ook de mensenrechtenorganisaties daar steunen.

Voorzitter. Dan kom ik bij Belarus.

De voorzitter:

Eerst nog even de heer Sjoerdsma.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik vond het een eerlijke duiding van de Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger van hoe de relatie ervoor staat, maar de belangrijkste vraag is misschien: wat is er nou nieuw aan wat er gaat gebeuren?

Rutte:

Hier gaat niets nieuws gebeuren. Ik denk dat deze Europese Raad niet hele grote nieuwe besluiten neemt. De hoofdaanpak van druk en dialoog willen we met elkaar voortzetten. Ook hier geldt, net als bij Turkije ... Nogmaals, ik wil ze niet met elkaar vergelijken, want het zijn hele verschillende situaties. Het zijn belangrijke burens. Turkije is belangrijk voor onze stabiliteit en Rusland is een grote buurman. Die gaat daar niet weg, dus we moeten die relaties wel houden.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik heb die twaalf pagina's gelezen. Als het gaat over een strategische heroriëntatie op de relatie met Rusland, had ik eigenlijk gehoopt dat er iets nieuws zou gaan gebeuren. Want laten we concluderen — het staat hier heel eerlijk in — dat het heel slecht gaat met de relatie tussen Rusland en de Europese Unie, en dat het heel slecht gaat in Rusland. De verwachting is dat het nog slechter gaat worden. Dat is een beetje een cliffhanger. Dan verwacht je: dat gaat het volgende betekenen. Maar ik heb alleen maar maatregelen gelezen die al worden genomen. Ik verwacht niet alleen van de Commissie en van de Hoge Vertegenwoordiger, maar ook van dit kabinet te horen wat wij nog meer kunnen doen om het gedrag van het land Rusland te veranderen, om die klik rondom Poetin los te weken en om ervoor te zorgen dat zij zich aan de verdragen gaan houden. Ik lees dat hier simpelweg niet in. De premier zegt: er gaat ook geen besluit worden genomen. Maar dan vraag ik aan dit kabinet: wat is dan nog de inzet van het kabinet? Of laten we alles bij het oude?

Rutte:

We laten niet alles bij het oude, maar het is natuurlijk niet zo dat wij met een briljante strategie de klik rond Poetin kunnen losweken. Als we daar een oplossing voor hadden, dan zouden we dat doen. Ik denk dat de hele mix van maatregelen, de sancties, de mens-tot-menscontacten en de druk-en-dialoogaanpak die we hebben, echt de enige manier is. Als er suggesties zijn voor wat we nog meer kunnen doen, dan doen we dat, maar het is niet zo dat ik een magic wand heb ... Of hoe noem je dat? Het is niet zo dat ik een toverstokje heb om dat nu op te lossen. Helaas.

Dan Belarus. Ik ben heel blij met wat Sigrid Kaag en haar collega's gisteren hebben afgesproken. Dat ging eigenlijk veel verder dan ik van tevoren vreesde. Het gaat om 78 personen en 8 bedrijven. Daar zitten ook mensen bij uit de directe kring van president Loekasjenko. Er staan inmiddels 166 personen, waaronder hijzelf, en 15 bedrijven op de sanctielijst. Je ziet dat de VS, Canada en het Verenigd Koninkrijk allemaal volgen. Nou ja, ze volgen niet zozeer; ze ondernemen vergelijkbare acties. We hebben ook afgesproken welke economische sectoren we willen raken.

Rondom de Europese Raad zullen deze sectorale sancties ook formeel worden aangenomen. Daar worden nu juridische voorbereidingen voor getroffen. Volgens mij was dat een goede uitkomst gisteren van de Raad Buitenlandse Zaken.

In de uitwerking is er natuurlijk altijd sprake van deelbelangen. Dat was een vraag van de heer Van der Lee. Maar ik denk toch dat het is gelukt om een zeer stevig pakket op te stellen. Nederland heeft zich daar ook actief voor ingezet. Voor zowel de import als de export van specifieke producten en het verlenen van bepaalde financiële diensten gaan beperkingen gelden. Ik kan daar nu geen specifieke details over geven, want dan zouden we die sectoren vooraf waarschuwen en dat zou hen in de kaart spelen. Maar na de formele bekrachtiging door de Europese Raad zal uiteraard duidelijk zijn hoe de sectorale sancties er precies uitzien.

We gaan restricties opleggen voor zowel de import als de export van specifieke producten van en naar Belarus maar ook voor het verlenen van bepaalde financiële diensten. Ik kan daar nu niet specifiek op ingaan, zo zeg ik even in reactie op de heer Dassen, maar het gebeurt direct na de bekrachtiging door de Europese Raad of Coreper. Ik weet niet helemaal zeker of het Coreper is of Europese Raad, maar er is sprake van brede overeenstemming. Ik kan hier wel alvast zeggen dat de Europese Unie nog nooit eerder in de afgelopen 27 jaar van Loekasjenko sectorale sancties of een vliegverbod heeft ingesteld tegen Belarus. De specifieke vraag over sancties op de gas- en houtsector kan ik nu simpelweg vanwege de vertrouwelijkheid niet beantwoorden. Dat geldt ook voor de vraag van mevrouw Piri over de olietoevoer.

Dan de inzet van migranten door Loekasjenko. We zijn op de hoogte van die berichten. Litouwen heeft het grensbeheer versterkt om bewaking van de meest kwetsbare delen van de grens te verzekeren; zo heeft het meer videobewaking geïnstalleerd. We bekijken op dit moment hoe we Litouwen hier in EU-verband bij kunnen ondersteunen. Frontex heeft al met spoed middelen beschikbaar gesteld. We blijven die ontwikkeling heel precies volgen.

Met de sancties die we hebben aangenomen nemen we natuurlijk krachtig stelling, maar het is ook belangrijk om tegelijkertijd de bevolking in deze moeilijke tijd zo goed mogelijk te blijven ondersteunen. Dat ben ik eens met de heer Van der Lee en de heer Van Dijk. Daarom heeft de EU na die oneerlijke presidentsverkiezingen een heel pakket, dat we hadden toegezegd en dat specifiek gericht was op het maatschappelijke middenveld, moeten stoppen. Tegelijkertijd proberen we natuurlijk wel degelijk via de vrije media slachtoffers van repressie en mensenrechtenverdedigers in Belarus te ondersteunen. Dat doen we al een aantal jaren als Nederland via het Mensenrechtenfonds en het Matrafonds. Daar hebben we ook na die presidentsverkiezingen extra geld voor beschikbaar gesteld, omdat persvrijheid in ons mensenrechtenbeleid uiteraard een van de prioriteiten is. Dat in reactie op de vreselijke omstandigheden in Belarus.

In reactie op de heer Dassen denk ik, tot slot, dat Sigrid Kaag, de minister van Buitenlandse Zaken, terecht onderstreepte dat we meer sancties zullen moeten aannemen als de repressie doorgaat. Daarmee maken we de prijs die het

regime moet betalen voor repressie nog hoger. Ik hoop dat dat echt niet nodig is. Maar nogmaals, in de toekomst is het mogelijk om op basis van de besluitvorming van gisteren aanvullende sanctiemaatregelen te nemen als de repressie aanhoudt.

Dan zijn er nog een paar vragen blijven liggen die ik niet in zo'n kopje kon meenemen. Adresseer ik tijdens de lunch met Guterres, de sg van de VN, nog de kwestie van de hulpverleners van de WHO die zich schuldig zouden hebben gemaakt aan seksueel misbruik? Ik denk dat die aantijgingen over de betrokkenheid van VN-hulpverleners bij een sex-for-jobsschandaal in de Democratische Republiek Congo in de ebolacrisis aantonen dat de aanpak en preventie van seksueel misbruik nog niet voldoende zijn, sterker nog: nog altijd onvoldoende zijn. Je ziet dat hulporganisaties nog te vaak dit soort seksueel misbruik zien als incidenten en niet als een intrinsiek risico van humanitaire actie. Het is natuurlijk zeer ernstig dat het erop lijkt dat de WHO zelf op de hoogte was en zelfs informatie zou hebben toegedekt. Tijdens de World Health Assembly van eind mei heeft Nederland gepleit voor een spoedig en grondig onderzoek en benadrukt dat er met de lidstaten moet worden gepraat over de ontwikkelingen en uitkomsten. In augustus zal de WHO het onderzoeksrapport publiceren. Ik ga dat niet bij deze lunch opbrengen, omdat we het nu op alle manieren binnen het VN-systeem adresseren. Het punt van die lunch is ook: we hebben allemaal maar een of twee minuten spreektijd. Ik denk dat we dit nu op allerlei plekken aanhangig hebben gemaakt en dat het niets toevoegt als ik dat aanstaande donderdag doe, maar ik kan de heer Amhaouch verzekeren dat dit voor Nederland grote prioriteit heeft.

Dan over die gezichtsherkenning en de oproep van privacy-autoriteiten om te komen tot een verbod. Het gebruik van biomedische gegevens waaronder gezichtsherkenning is in beginsel verboden onder de AVG. Dat geldt in alle Europese lidstaten, dus ook in Polen en Hongarije. Het is alleen mogelijk als aan alle voorwaarden van de AVG is voldaan, maar dan moet het een uitzondering zijn. De minister voor Rechtsbescherming, Dekker, heeft in zijn Kamerbrief over de stand van zaken van de uitvoering Agenda horizontale privacy nogmaals bevestigd dat het alleen mogelijk is als er is voldaan aan een dubbele noodzakelijkheidstoets: het moet noodzakelijk zijn voor authenticatie- of beveiligingsdoeleinden en noodzakelijk omwille van een zwaarwegend algemeen belang. Dat heeft de minister in deze brief beschreven. Ik begreep ook dat er al met de Kamer over is gesproken.

Dan: hoe staat het met de uitwisseling met de voorzitter van het Europees Parlement? Die is er eigenlijk niet. Hij houdt een toespraak en die wordt dan gepubliceerd. Dat gaat meestal over de voortgang van grote prioritaire dossiers in de Europese Unie en vooral ook over datgene waarover het Europees Parlement zich op dat moment bekreunt. Het is ook zo dat Michel, de voorzitter van de Europese Raad, en ook het roulierend voorzitterschap — ik heb het zelf mogen doen in 2016, toen wij als Nederland het roulierend voorzitterschap van de Raad hadden — een vergelijkbaar bezoek aan het Europees Parlement brengen tijdens plenaire vergaderingen.

Is er al iets bekend over de toekomst van Europa, althans — sorry — over de conferentie over de toekomst van Europa? Er is door mevrouw Maeijer gevraagd naar de

kosten hier. Er bestaat voornamelijk geen gezamenlijk budget voor die conferentie. De instellingen financieren de activiteiten uit eigen bestaand budget. Wij vragen als Nederland een nadere toelichting op de kosten. De minister van Buitenlandse Zaken zal u hier zo snel mogelijk verder over informeren. Lidstaten zijn vervolgens zelf verantwoordelijk voor de eigen nationale burgerconsultaties en financiering. Dat wordt hier gefinancierd uit de huidige BZ-begroting.

Dan over Armeense krijgsgevangenen. Ik denk dat we net even hebben gesproken over Bakoe. Nee, sorry, dit zijn Armeense krijgsgevangenen die nog niet zijn vrijgelaten door Azerbeidzjan. Dat raakt dus ook aan Bakoe en de vraag over de mogelijke kwartfinale of halve finale. Ik kan u zeggen dat we dit beschouwen als zeer ernstig. Azerbeidzjan ziet niet allen van hen als krijgsgevangenen, omdat ze na het conflict zijn opgepakt. Nederland en de Europese Unie zitten hierbovenop. Dit staat hoog op de agenda. Ook de covoorzitters van de OVSE Minskgroep, in het bijzonder Rusland, zijn hiermee bezig. Op 12 juni zijn vijftien krijgsgevangenen vrijgelaten door een deal waar de Europese Unie een rol in speelde. Dit laat ook zien dat je door die dialoog soms iets bereikt.

Tegen de heer Kuzu zeg ik: ja, Nederland is een van de 44 landen namens welke Canada vandaag bij de Mensenrechtenraad een gezamenlijke verklaring heeft voorgelezen over de situatie in Xinjiang. Daar hebben we ook hier in de Kamer uiteraard over gesproken. Het is essentieel dat onafhankelijk onderzoek kan plaatsvinden naar de gebeurtenissen daar. Daarom is vandaag door Nederland met 44 landen bij monde van Canada die gezamenlijke verklaring voorgelezen.

Voorzitter. Ik meen daarmee een poging te hebben gedaan alle vragen te beantwoorden.

De voorzitter:

Ik zie nog weinig beweging in de zaal. Des te beter. Bestaat er behoefte aan een tweede termijn? Dat is niet verplicht, maar de heer Van Dijk gaat het toch proberen. Het woord is aan hem. Dat moet in een minuutje moeten lukken, lijkt me.

De heer Jasper van Dijk (SP):

Voorzitter. "Het Europese migratiebeleid zit net zo vast als de formatie in Nederland." Dat was toch wel weer de quote van de avond van de premier. Dat is weinig hoopgevend voor beide kwesties, lijkt mij. Intussen gaat het Nederlands elftal natuurlijk als een speer. Maar over migratie teken ik een motie mee van mevrouw Piri over Frontex. Ik wijs nog even op de brief van de tientallen vluchtelingenorganisaties die zeggen: doe nou iets met een groep van landen om de mensen die muurvast zitten op Lesbos, daar weg te krijgen. Dat is een appel; ik maak daar geen motie van.

Voorzitter. Ik heb wel twee moties over Hongarije.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in Hongarije een wet is aangenomen die het vertonen en promoten van homoseksualiteit verbiedt;

overwegende dat dit rechtstreeks indruist tegen Europese waarden;

verzoekt de regering te onderzoeken en voorbereidingen te treffen om bij voorkeur in samenwerking met gelijkgezinde lidstaten Hongarije voor het Hof van Justitie van de EU te dagen op basis van artikel 259 van het Verdrag betreffende de werking van de EU, en de Kamer hierover zo spoedig mogelijk te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Jasper van Dijk.

Zij krijgt nr. 1704 (21501-20).

De heer Jasper van Dijk (SP):

En dan over het voetbal. De premier zei: "Er gaat niemand naar de wedstrijd, maar dat is geen statement. Het was gewoon niet voorzien." Dat vind ik net iets te makkelijk. Daarmee komt Orbán ook net iets te makkelijk weg, maar de premier zegt gewoon: we waren toch al niet van plan om te gaan. Vandaar de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat in Hongarije een wet is aangenomen die het vertonen en promoten van homoseksualiteit aan minderjarigen verbiedt;

van mening dat deze wet rechtstreeks indruist tegen Europese waarden;

verzoekt de regering zondag geen officiële afvaardiging naar het EK te sturen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Jasper van Dijk.

Zij krijgt nr. 1705 (21501-20).

Dank u wel. Dan gaan we luisteren naar mevrouw Kamminga van de fractie van de VVD.

Mevrouw Kamminga (VVD):

Dank u wel. Allereerst de hartelijke groeten van de heer Azmani, die er alweer naar uitkijkt om hier volgend jaar weer bij de Staat van de Unie te zijn. Maar dat terzijde.

De voorzitter:

Was dat Azmani 1 of 2 die u aan de telefoon had? Of 1b?

Mevrouw Kamminga (VVD):

Daar moeten we hem zelf maar kritisch op bevragen, zou ik zeggen.

Ik heb geen moties, maar ik wil nog wel een reactie geven op de inbreng van de heer Van Houwelingen. Daarbij gaat het mij niet zozeer om de inhoud, want hij heeft natuurlijk alle recht om te vinden wat hij vindt en de situatie in Hongarije te wegen zoals hij dat doet, ook al is dat niet mijn manier. Maar ik vind de kwalificaties die hij gaf en de vergelijking die hij maakte, wel jammer. Ik vind het jammer dat we dat soort dingen nodig hebben om ons punt te maken in deze Kamer. Ik zeg dat ook een beetje indachtig het debat dat ik gisteren had over de werkwijze van de Kamer, waarin we ook geconstateerd hebben: de Kamer, dat zijn wij. Wij hebben een voorbeeldfunctie, dus ik wilde daar toch iets over zeggen.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan de heer Van der Lee van de fractie van GroenLinks.

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Dank u wel, voorzitter, en dank aan de premier voor alle antwoorden. Ik krijg in tweede termijn nog een antwoord op mijn vraag hoeveel tijd we de Commissie gaan geven, of hoeveel tijd de procedures kosten.

Ik heb nog één zin over Rusland. Recent is ook het kiesrecht afgenomen van aanhangers van de beweging van Navalny. De verkiezingen zijn in september. Wordt de vinger goed aan de pols gehouden, ook Europees, om eventueel stappen te zetten als er richting september toch nog weer allerlei schendingen van mensenrechten plaatsvinden, zoals het ontnemen van kiesrecht?

Wij hebben het antwoord gehoord op de vraag over gezichtsherkenning, maar dat antwoord bevredigt ons niet, vandaar de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de inzet van bepaalde vormen van kunstmatige intelligentie, zoals biometrische herkenning in de publieke ruimte, ernstige risico's met zich meebrengt op het gebied van privacy en burgerlijke vrijheden, en kan leiden tot een ongewenste surveillancemaatschappij;

overwegende dat de koepel van Europese privacytoezichthouders, waaronder de Autoriteit Persoonsgegevens, oproept tot een verbod op het gebruik van gezichtsherkenning en andere biometrie in de openbare ruimte;

constaterende dat het huidige voorstel van de Europese Commissie voor de regulering van kunstmatige intelligentie de inzet van deze toepassingen in de openbare ruimte in bepaalde gevallen toestaat;

verzoekt de regering zich in Europees verband in te zetten voor een aanscherping van het voorstel, om zo te komen tot een algeheel verbod op het gebruik van biometrische herkenning in de openbare ruimte,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Lee, Bouchallikh en Piri.

Zij krijgt nr. 1706 (21501-20).

Dank u wel. Dan de heer Sjoerdsma van de fractie van D66.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dank, voorzitter, en dank aan de premier voor zijn beantwoording in eerste termijn. Ik wilde omwille van de tijd kort mijn twee moties oplezen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het huidige Europese migratiebeleid een systeem in de lucht houdt waarin migratie veelal via illegale routes verloopt in plaats van via legale routes;

overwegende dat legale migratie, als onderdeel van brede samenwerkingsverbanden met landen van herkomst, kan worden ingezet om irreguliere migratie tegen te gaan en samenwerking op terugkeer te bevorderen;

verzoekt de regering om zich binnen deze samenwerkingsverbanden in te zetten voor meer mogelijkheden voor legale migratie, waaronder het aansluiten bij de lopende Europese legale migratiepilots,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Sjoerdsma.

Zij krijgt nr. 1707 (21501-20).

De heer Sjoerdsma (D66):

Dan de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat sinds de invoering van het rechtsstaatmechanisme de rechtsstatelijke situatie in Hongarije verder is verslechterd door de Hongaarse anti-lhbt-wet, het uit de lucht halen van kritische mediazenders en het onder

staatsgezag brengen van universiteiten en culturele instellingen;

overwegende dat de afspraken binnen de Europese Raad niet boven de fundamentele waarden van de Europese Unie staan;

overwegende dat de Europese Commissie tekortschiet bij het inzetten van de wet die het stopzetten van EU-gelden richting Hongarije mogelijk maakt;

verzoekt het kabinet om met gelijkgezinde landen zo snel mogelijk aan te dringen bij de Europese Commissie om het rechtstaatmechanisme in werking te stellen en de EU-gelden richting Hongarije stop te zetten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Sjoerdsma.

Zij krijgt nr. 1708 (21501-20).

Dank u wel. Het woord is aan mevrouw Piri van de fractie van de Partij van de Arbeid.

Mevrouw Piri (PvdA):

Dank, voorzitter, en ook dank aan de minister-president voor de beantwoording van de vragen. Ik kijk uit naar de brief van het kabinet over de tijdelijke opschorting van de patenten. Ik ben ook blij met de duidelijke afkeuring door de premier van de Hongaarse anti-lhbt-wetgeving en met de toezegging dat hij die ook zal overbrengen aan zijn Hongaarse counterpart Victor Orbán. Ik heb twee moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de UEFA een onderzoek had ingesteld naar het dragen van een regenboogband door de aanvoerder van het Duitse elftal en dat de organisatie verbiedt het stadion in München in de regenboogkleuren te verlichten;

constaterende dat de UEFA geen enkel probleem heeft zich te laten sponsoren door staatsbedrijven uit autocratische regimes;

constaterende dat de Europese Commissie sinds 2014 een samenwerkingsverband heeft met de UEFA en verschillende projecten financieel ondersteunt;

verzoekt de regering er bij de Europese Commissie op aan te dringen het samenwerkingsverband met UEFA tegen het licht te houden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Piri, Van der Lee, Jasper van Dijk, Van der Laan, Kuzu, Segers en Dassen.

Zij krijgt nr. 1709 (21501-20).

Mevrouw **Piri** (PvdA):
De tweede motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de UNHCR, onderzoeksjournalisten en maatschappelijke organisaties hebben gerapporteerd over pushbacks door EU-lidstaten en -actoren, waaronder Frontex;

overwegende dat pushbacks indruisen tegen internationaal vluchtelingenrecht en Europese verdragen;

verzoekt de minister-president tijdens de aankomende Europese top de illegale pushbacks te veroordelen en regeringsleiders, al dan niet in bilateraal verband, erop te wijzen dat deze pushbacks acuut moeten stoppen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Piri, Van der Lee, Jasper van Dijk, Sjoerdsma, Kuzu, Dassen en Segers.

Zij krijgt nr. 1710 (21501-20).

De voorzitter:

Dank u wel. De volgende spreker is de heer Eppink, maar die heeft ons verlaten denk ik. De heer Amhaouch, die is er nog wel.

De heer **Amhaouch** (CDA):

Voorzitter. Ik kijk terug op een goed debat. Ook de boodschappen via de minister-president richting Europa vind ik goed, zeg ik even. Ten eerste. De premier gaf aan dat hij gisteren met premier Zaev van Noord-Macedonië de wedstrijd heeft gekeken om een beetje oranjegevoel te creëren. Dat is voor mij ook een mooi beeld dat sport zou moeten uitstralen. Het is inderdaad jammer dat we nu in de situatie zitten dat we het erover moeten hebben waarom er dingen niet goed gaan in Hongarije of in Polen. Dat is triest. Wij doen inderdaad geen concessies aan mensenrechten en aan internationaal recht. Daar moeten we een streep trekken.

Tegelijkertijd ondersteunen we het pleidooi van de minister-president dat we altijd moeten bouwen aan die relaties. We moeten er inderdaad scherp op zijn met wat er gebeurt in Turkije. Maar de strategische ligging daarvan is wel zo belangrijk, ook voor Nederlands belang en voor Europees belang, dat we op die inhoud samen moeten blijven werken. Maar ik steun mevrouw Piri erin dat wij wel continu de druk moeten blijven opvoeren om dat te doen volgens onze waarden. Het punt dat ik vandaag heb proberen te maken, gaat over het momentum van economisch herstel. Er is

heel veel gebeurd in de coronacrisis. Laten we dat momentum vasthouden en ook post corona onze kansen pakken samen met de noordelijke landen om de strategische industrie verder uit te bouwen. Dank u wel.

De voorzitter:

Heel mooi, dank u wel. Dan mevrouw Van der Plas van de fractie van BBB.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Eén minuut maar.

De voorzitter:

U kunt het.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik kan het. Ja, ik ga nu beginnen. Geen lange verhandelingen meer.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat er nog steeds grote problemen zijn met de voedselkwaliteit en -kwantiteit in kampen aan de Europese buitengrenzen;

constaterende dat vluchtelingen het mensenrecht hebben op goed en gezond voedsel en dat Nederland daarin een belangrijke rol kan spelen;

verzoekt het kabinet in samenwerking met de Nederlandse agrarische en logistieke sectoren de voedselkwaliteit en -kwantiteit voor vluchtelingen in accommodaties aan de Europese buitengrens te verbeteren;

voorts gaan we verder met het verspreiden van gezond verstand in de Tweede Kamer,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Plas en Kuzu.

Zij krijgt nr. 1711 (21501-20).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat vluchtelingenstromen regelmatig tot stand komen door een gebrek aan voedsel in het gebied van herkomst;

constaterende dat de Nederlandse agrarische sector en de WUR enorm veel kennis hebben over het effectief produceren van voedsel in lastige omstandigheden;

verzoekt het kabinet in gesprek te gaan met de Nederlandse agrarische sector om zijn kennis en kunde te gebruiken voor directe en tastbare verbeteringen in de voedselvoorziening van regio's waarvandaan veel vluchtelingen vertrekken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Plas en Kuzu.

Zij krijgt nr. 1712 (21501-20).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat een meerderheid van de Tweede Kamer vandaag een motie heeft verworpen om de EU-vlag naast de Nederlandse vlag in de plenaire zaal van de Tweede Kamer te hangen;

overwegende dat een meerderheid van de Tweede Kamer, in al haar diversiteit, de eigen identiteit wil blijven uitstralen;

constaterende dat onze twaalf provincies en drie bijzondere gemeenten Bonaire, Sint-Eustatius en Saba deel uitmaken van het grondgebied van Nederland, én dat Aruba, Curaçao, en Sint-Maarten deel uitmaken van het Koninkrijk der Nederlanden;

verzoekt het kabinet om in de plenaire zaal een plek aan te wijzen voor vlaggen van de twaalf provincies, van de drie bijzondere gemeenten én van Aruba, Curaçao en Sint-Maarten;

voorts gaan we verder met het verspreiden van gezond verstand in de Tweede Kamer,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van der Plas.

Zij krijgt nr. 1713 (21501-20).

De voorzitter:

Die laatste is een ...

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Wat?

De voorzitter:

Twaalf vlaggen; daar valt iets over te zeggen. Als u even wilt blijven staan, mevrouw Van der Plas. Eerst de heer Van der Lee. Het is natuurlijk een beetje buiten de orde, want

we hebben het vandaag over de Europese top. Het was mooi geweest als u dit had ingediend bij de Raming van afgelopen maandag, want toen sprak de Tweede Kamer over zichzelf.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Ja, excuus.

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Indachtig uw opmerking, meneer de voorzitter.

De voorzitter:

Haal ik u nou de woorden uit de mond?

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Nu probeer ik het juist weer een beetje naar het Europees niveau te trekken met de vraag: als dit allemaal zou gebeuren, mag dan ook de Europese vlag in het parlement terechtkomen?

Mevrouw Van der Plas (BBB):

We hebben de heer Dassen om die motie in te dienen.

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Ja, oké, maar uw eigen positie gaat u niet veranderen?

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Wat zegt u? Sorry, wat zegt de heer Van der Lee.

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Meneer de voorzitter, ik vraag of de positie van BBB over de Europese vlag verandert als deze motie een meerderheid haalt.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Wilt u nou koehandel drijven met mij?

De heer Van der Lee (GroenLinks):

Ik drijf geen handel. Ik stel u een feitelijke vraag naar uw positie.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Dat weet ik niet. Ik weet niet wat we morgen beslissen. Ik dien nu deze drie moties in voor deze vlaggen en daar betrek ik onze overzeese burens bij. Dat vond ik mooi om te doen. Misschien is het niet helemaal de plek daarvoor, dat kan inderdaad. Ik dacht: het gaat over Europa en de EU, dus ik heb een haakje om deze motie in te dienen.

De voorzitter:

Dat idee had ik al een beetje, ja.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Het is aan de Kamer om daar wel of niet mee in te stemmen.

De voorzitter:
Het is een motie die gaat over de Kamer zelf, dus de minister-president mag best zijn mening geven over wat wij aan de muur hangen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ja.

De voorzitter:
Maar als hij zegt dat het aan de Kamer zelf is, mag hij er ook over zwijgen. Maar het gaat over ons als Kamer. Even een staatsrechtelijk puntje.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ja. Prima. Dank u wel.

De voorzitter:
En waar moeten de vlaggen allemaal komen? Hierzo aan de muur of zo? Of aan het balkon?

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Desnoods worden het hologrammen. De techniek staat voor niks.

De voorzitter:
Ja, ja, ja, maar dan krijgen we natuurlijk ruzie over welke vlag eerst ... Het Limburgse gedeelte van mijn fractie zegt natuurlijk: nee, eerst Limburg!

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Daar kunnen we altijd weer een motie over indienen.

De voorzitter:
Kijk, zo houden we onszelf wel bezig. Aruba als eerste zegt de minister-president.

Dan mevrouw Maeijer van de fractie van de Partij voor de Vrijheid.

Mevrouw **Maeijer** (PVV):
Dank, voorzitter. Ik heb geen moties vandaag. Wel zijn er twee punten van mij blijven liggen. Ik hield de Kamer in de eerste termijn voor dat Eurocommissaris Timmermans ons allen dicteert toch wat minder te vliegen. Ik hield de Kamer toen ook het reisgedrag voor van mevrouw Von der Leyen, die twaalf landen in een week bezoekt. Volgens mij doet ze dat niet per trein. De minister-president zei daarop: ze doet haar werk. Hoewel daar natuurlijk ook wat over te zeggen valt, is dat niet wat ik vroeg. Ik vroeg: vindt u het niet hypocriet dat ons aan de ene kant wordt gediceerd om

minder te vliegen, maar dat aan de andere kant een Euro-commissaris de halve Unie aandoet in één week?

Dan het tweede punt, ten aanzien van Turkije, waarover mijn vraag volgens mij nog niet is beantwoord. Ik stelde daarover de vraag hoeveel geld Turkije in het kader van toetreding tot op heden heeft ontvangen, dus vanaf het moment dat de geldkraan opening tot nu.

De voorzitter:
Dank u wel. Dan de heer Bisschop van de Staatskundig Gereformeerde Partij. Die is er niet; hij heeft zich afgemeld, hoor ik. Dan de heer Segers. Tweede keus, ja, ik kan er niks anders van maken.

De heer Segers (ChristenUnie):
Dank, meneer de voorzitter. Laten we het er in ieder geval op houden dat de SGP er eerder was dan de ChristenUnie. Dat is een ding dat zeker is. Het is de oudste bestaande partij.

Meneer de voorzitter. Ik wil de minister-president bedanken voor de antwoorden. Op één punt heb ik een motie, die gaat over speelstad Bakoe. Er zijn 200 Armeense krijsgesvangenen. Het oorlogsrecht is geschonden. Azerbeidzjan is Armenië ingetrokken. Europa trekt een streep. Ik zou het misplaatst vinden als wij daar een feest zouden meevieren. Ik laat de keuze van de sporters zelf waar die hoort, namelijk bij de sporters zelf, maar wij gaan over een politieke keuze. Vandaar de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in strijd met het staakt-het-vurenakkoord en internationaal oorlogsrecht na de 40-daagse oorlog in Nagorno-Karabach eind 2020, nog altijd meer dan 200 Armeense krijsgesvangenen worden vastgehouden, onder andere in Bakoe, en dat aldaar ook een "trofeeënpark" is ingericht met daarin onder meer de helmen van gesneuvelde Armeniërs;

verzoekt de regering gezien die politiek-militaire situatie geen afvaardiging van de regering te sturen naar Bakoe, mocht het Nederlands elftal daar komen te spelen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:
Deze motie is voorgesteld door de leden Segers en Van der Lee.

Zij krijgt nr. 1714 (21501-20).

De voorzitter:
Dank u wel. Dan de heer Dassen van de fractie van Volt.

De heer **Dassen** (Volt):

Voorzitter, ik heb geen moties, dus ik zie af van een tweede termijn, dank.

De **voorzitter**:

Dat is hartstikke mooi. Dan de heer Van Houwelingen van Forum voor Democratie.

De heer **Van Houwelingen** (FVD):

Wij hebben ook twee moties, waaronder een vlagmotie. We hebben ons net zoals mevrouw Van der Plas laten inspireren door de motie die de heer Dassen vorige week heeft ingediend. Dus hier komt onze vlagmotie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat een ruime meerderheid van de Nederlandse bevolking 1 juni 2005 tegen de Europese Grondwet heeft gestemd;

constaterende dat de Nederlandse bevolking hiermee het formeel vaststellen van symbolische zaken als een EU-motto, EU-volkslied en EU-vlag verwierp;

constaterende dat de EU de belangrijkste punten van de Europese grondwet toch via de achterdeur invoerde door middel van het Verdrag van Lissabon, waar geen referendum over plaatsvond;

constaterende dat bij het Verdrag van Lissabon, maar ook bij alle andere EU-verdragen zonder raadpleging van de Nederlandse bevolking soevereiniteitsoverdracht heeft plaatsgevonden, hetgeen grondwettelijk democratisch illegitiem is;

constaterende dat het tonen van de EU-vlag op overheidsgebouwen de verheerlijking van de democratisch illegitieme EU verder voortzet, en dus onwenselijk is;

verzoekt de regering de EU-vlag van alle overheidsgebouwen te laten verwijderen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van Houwelingen.

Zij krijgt nr. 1715 (21501-20).

De heer **Van Houwelingen** (FVD):

Dan een kortere tweede motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in officiële documenten regelmatig naar de Europese Unie (EU) wordt verwezen met "Europa";

constaterende dat Europa een continent is, en de EU een supranationale organisatie, en naar de EU verwijzen als "Europa" dus feitelijk incorrect is;

roept de regering op de EU voortaan slechts te benoemen met "Europese Unie" of de afkorting "EU" in alle officiële documenten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van Houwelingen.

Zij krijgt nr. 1716 (21501-20).

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan de laatste spreker van de zijde van de Kamer. Dat is de heer Kuzu. Ik ben benieuwd welke vlag hij hier aangebracht wil hebben en of hij nu ook met moties gaat komen samen met mevrouw Van der Plas. Het wordt heel spannend deze avond.

De heer **Kuzu** (DENK):

Voorzitter, de vlaggen van alle landen van herkomst van mensen hier in Nederland. Nee, laat ik u dat maar niet aandoen, want dat zijn er een stuk of 180.

Maar ik heb twee serieuze moties, voorzitter.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat er sprake is van een hoogoplopend diplomatiek conflict tussen Spanje en Marokko;

overwegende dat veel EU-burgers met een Marokkaanse achtergrond die met de auto op vakantie zouden willen gaan naar Marokko, dit niet kunnen vanwege het feit dat de grenzen tussen Spanje en Marokko gesloten zijn;

verzoekt de regering om bij de Europese top mogelijkheden te verkennen om gesprekken te faciliteren met als doel het bewerkstelligen van de-escalatie tussen Spanje en Marokko,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Kuzu.

Zij krijgt nr. 1717 (21501-20).

De heer **Kuzu** (DENK):

Misschien kan hierbij ook nog voetbaldiplomatie aan de orde komen. Ik hoop dat Nederland niet tegen Spanje hoeft te spelen. Ik kan me makkelijkere tegenstanders voorstellen, maar wellicht is het ook iets voor voetbaldiplomatie.

Voorzitter, mijn tweede motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat volgens de Wereldgezondheidsorganisatie er 11 miljard vaccins nodig zijn om de pandemie onder controle te krijgen;

constaterende dat de EU 100 miljoen doses beschikbaar heeft gesteld aan het COVAX-programma;

constaterende dat het vaccineren in armere landen erg achterloopt;

verzoekt de regering te bezien of er door Nederland een extra bijdrage gedaan kan worden aan COVAX;

verzoekt de regering tevens om tijdens de Europese top de erbarmelijke situatie in armere landen met klem te benadrukken en EU-lidstaten te verzoeken om extra vaccinaties beschikbaar te stellen voor het COVAX-programma, wanneer de situatie dat toestaat,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Kuzu.

Zij krijgt nr. 1718 (21501-20).

Heel goed, dank u wel. Over vijf minuten horen we de mening van de minister-president.

De vergadering wordt van 21.57 uur tot 22.02 uur geschorst.

De voorzitter:

Ik geef het woord aan de minister-president en ik hoop dat we er snel een einde aan kunnen breien. Het woord is aan hem.

Rutte:

Van der Lee vroeg: hoeveel tijd heeft de Commissie om een inbreukprocedure te starten? Daar zijn geen vaste termijnen voor. De Commissie monitort immers permanent de naleving van het EU-recht in alle lidstaten en treedt op als zij een inbreuk vaststelt. In dit geval bekijkt de Commissie zeer serieus of er sprake is van een inbreuk. Na de eerdere uitspraak van de president van de Commissie, Von der Leyen, heeft Commissaris Jourová dit vandaag nog bevestigd op de Raad Algemene Zaken. Ik heb er vertrouwen in dat zij zal optreden als zij hier de noodzaak en de mogelijkheden

voor ziet. Daar zullen we ook met gelijke lidstaten toe blijven oproepen.

Dan ten aanzien van Navalny. Het extremistisch verklaren van de anticorruptieorganisatie van Navalny is diep verontwaardigend. Dit was niet de eerste stap die tegen het maatschappelijk middenveld in Rusland wordt ondernomen. Het past in een zorgelijke, neerwaartse trend. Wij zullen die situatie zeer nauwgezet volgen. Daarbij is de EU-eenheid cruciaal.

Het vliegen door de President van de Europese Commissie is echt aan haar. Ik denk dat het toch wat anders is dan algemene opmerkingen over vliegen voor plezier.

Hoeveel is er tot op heden besteed aan de toetredingsonderhandelingen met Turkije? Ik zou willen voorstellen dat wij in een volgende rapportage daarop terugkomen, want we hebben die cijfers niet. Dat komt dan een keer in een geannoteerde agenda of ergens anders nog een keer terug. Dat gaan we dus even uitrekenen met de calculator.

De motie op stuk nr. 1704: ontraden. De Commissie is een onderzoek gestart en bepaalt of het tot een Hofzaak komt. Dat betekent dat het nu aan hen is om dat te doen.

De motie op stuk nr. 1705: ontraden. De motie stelt geen afvaardiging naar het Europees kampioenschap te sturen. Wij hebben daar nog een hele discussie over nodig in het kabinet. We willen het case by case bekijken. Op dit moment is niet voorzien dat iemand van het kabinet of het koningshuis daar aanstaande zondag heen gaat.

De motie op stuk nr. 1706. Dat onderwerp staat niet op de agenda van de Europese Raad. Eerlijk gezegd kan ik dat nu ook niet beoordelen. Mijn verzoek aan de heer Van der Lee zou zijn om dat bij de betrokken minister in te dienen. Ik kan daar nu geen advies over geven. Het raakt nu ook niet aan deze Europese Raad. Als ik nu gedwongen word, ontraad ik de motie, maar misschien kan hij die aanhouden tot een debat met Grapperhaus.

De motie op stuk nr. 1707: ontraden ...

De heer **Van der Lee** (GroenLinks):

Ik houd de motie op stuk nr. 1706 wel even aan.

De voorzitter:

Op verzoek van de heer Van der Lee stel ik voor zijn motie (21501-20, nr. 1706) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

Rutte:

Dan de motie op stuk nr. 1707, over mogelijkheden voor legale migratie. Wij bevorderen op dit moment legale migratie binnen de bestaande kaders, als onderdeel van bredere afspraken op Europees niveau. Verdere stappen, waarom ook deze motie vraagt, zijn echt aan een nieuw kabinet. Ik zou dus zeggen: aanhouden. De heer Sjoerdsma heeft ook zelf strak in de hand wanneer er een nieuw kabinet komt en kan de motie dan weer indienen. Ik moet de motie nu ontraden als hij die niet zou aanhouden.

Dan de motie op stuk nr. 1708. Ik wijs hiervoor ook naar het besprokene in het debat. Het rechtsstaatmechanisme is in werking, de zogenaamde flitspaal. Afgesproken is dat boetes na de Hofzaak volgen. Als we de afspraak niet gemaakt hadden, was er op dit moment helemaal niets geweest, geen MFK, geen RRF en ook geen rechtsstaatmechanisme. De motie op stuk nr. 1708 is dus ontraden.

Mijn advies is om de motie op stuk nr. 1709 aan te houden. Ik ben zelf niet bekend met de inhoud van de afspraken tussen de Commissie en UEFA, noch met de afspraken met UEFA vanuit Nederland. Misschien kan deze motie worden ingediend bij een debat met de minister van VWS. Ik moet de motie nu voor de zekerheid ontraden, maar misschien kan die beter even worden aangehouden en kan mevrouw Piri die indienen bij een debat met Tamara van Ark.

De motie op stuk nr. 1710: oordeel Kamer, mits ik hierin kan lezen dat we onderzoeken van OLAF en de Commissie bij dat oordeel betrekken.

De voorzitter:

Ik kijk even strak naar mevrouw Piri, want die moet het bevestigen of ontkennen. Het gaat dus over de uitleg van ...

Rutte:

Ik kan er nu gewoon geen advies over geven. Ik heb gewoon geen idee hoe het precies zit.

Mevrouw Piri (PvdA):

Ik zit niet in de commissie voor VWS, maar ik zal de motie op stuk nr. 1709 aanhouden en kijken op welke manier we die alsnog kunnen indienen.

Rutte:

Super.

De voorzitter:

Op verzoek van mevrouw Piri stel ik voor haar motie (21501-20, nr. 1709) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

Rutte:

De motie op stuk nr. 1710 is dus oordeel Kamer.

De motie op stuk nr. 1711. Wij doen heel veel ontwikkelings-samenwerking op dit gebied. Het staat ook niet op de agenda van deze Europese Raad. Ik denk toch dat mevrouw Van der Plas dat misschien nog eens een keer kan opnemen in debatten met de minister van Buitenlandse Zaken, voormalig minister voor BHOS, of met de minister van Landbouw. Als de motie niet wordt aangehouden, moet ik die nu ontraden. Ik denk op dit moment niet dat er aanleiding is om dat te doen.

Dat geldt ook voor de motie op stuk nr. 1712. We doen heel erg veel. Het staat ook niet op de agenda van de Europese Raad. Ook hiervoor geldt dat de deskundigen hierbij zijn

de minister voor BH-OS; althans de voormalig minister voor BH-OS en thans minister van Buitenlandse zaken, en de minister van Landbouw.

De motie op stuk nr. 1713 is aan de Kamer.

Dan de motie op stuk nr. 1714. Ik ontraad die motie nu omdat ik dit eerst in het kabinet wil bespreken. Dus laten we maar even kijken wat er met de motie gebeurt. Als die wordt aangenomen, denk ik dat hetzelfde geldt als bij de motie over Qatar, dat als het aan de orde is we er een oordeel over moeten vellen.

De motie op stuk nr. 1715 is oordeel Kamer, evenals de motie op stuk nr. 1716.

De motie op stuk nr. 1717 moet ik ontraden. Het staat ook niet op de agenda.

De motie op stuk nr. 1718 krijgt oordeel Kamer.

De voorzitter:

Morgen stemmen we over deze moties. Dank aan de minister-president voor zijn aanwezigheid. Ik sluit de vergadering van 22 juni, maar de heer Sjoerdsma kijkt even heel moeilijk.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ja, excuus, maar wat was het oordeel over de motie op stuk nr. 1715?

Rutte:

Dat is een motie waar we niet over gaan. Dus dat is aan de Kamer. Toch? O, nee, sorry, u heeft helemaal gelijk. Dat is ontraden. Die motie gaat toch over het van alle overheidsgebouwen verwijderen van de EU-vlag, hè? Sorry. U heeft helemaal gelijk. Gelukkig, op tijd gereageerd. Dank, meneer Sjoerdsma. Ontraden, de motie op stuk nr. 1715.

De voorzitter:

Oef, oef, oef. De kranten kwamen al met een extra editie.

Rutte:

Ja, het was bijna misgegaan. De heer Sjoerdsma heeft gelijk, Sorry.

De voorzitter:

Wel even opletten, jongens.

Rutte:

Let nou op wat ik zeg. Nou moet ik twee keer zingen voor hetzelfde geld. De motie op stuk nr. 1717 is ontraden. Staat niet op de agenda.

De heer Segers (ChristenUnie):

De minister-president zegt ontraden over de motie van collega Van der Lee en mij over een afvaardiging naar

Bakoe. Hij zegt: dat zullen we te zijner tijd bekijken samen met Qatar. Dit gaat over de kwartfinale. Dus dat zou best snel kunnen zijn. Ik kan mij voorstellen dat de minister-president zegt: we gaan daar eens naar kijken als die mogelijk is aangenomen. Maar dat die ontijdig zou zijn, lijkt mij eerlijk gezegd sterk.

Rutte:

Nee, maar ik weet niet wat het kabinet ervan vindt. Kan ik ook géén oordeel over een motie geven, voorzitter?

De voorzitter:

Nee.

Rutte:

Veiligheidshalve moet ik de motie dan ontraden. Maar u gaat hier gewoon toch wel een meerderheid voor regelen. Ik zie dat gebeuren. En dan moeten wij ons daartoe verhouden. Toch? Maar niet ontraden omdat ik het er per se mee oneens ben, maar omdat ik zit met dat dilemma. Ik vind het ook echt iets om even in het kabinet rustig te bespreken. Maar als de motie wordt aangenomen, heeft het kabinet nog eventjes. Hopelijk is het ook nodig want dan zijn we weer een ronde verder. De Duitsers zouden zeggen: Wir möchten Ihre Probleme haben.

De voorzitter:

Een mooi stichtelijk woord aan het eind, dat vinden we altijd mooi. Is dat niet van Thomas Mann of zo?

Rutte:

Nee. Wie was het wel? Sjoerdsma weet het misschien wel. Ook niet. Ik hoor hier: Angela Merkel. Nee, die was het ook niet. Ze had het kunnen zeggen.

De voorzitter:

Heel veel dank aan de minister-president voor zijn aanwezigheid en zijn deelname.

De beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter:

Morgen stemmen we over de moties. Ik sluit de vergadering van 22 juni.